

SPMJ

**STRATEGIC PUBLIC MANAGEMENT
JOURNAL**

**Special Issue
2025**

ISSN 2149-9543

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>

Dergi Kurulları

Editor/Editör

Prof. Dr. Yüksel Demirkaya
Doç.Dr. Betül Hande Gürsoy Haksevenler

Associate Editor/Editör Yardımcısı

Doktorant Adem Sarıca

Editör Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Yüksel Demirkaya (Marmara University)
Prof. Dr. Şakir Sakarya (Balıkesir University)
Prof. Dr. Hüsamettin İnanoğlu (Dumlupınar University)
Prof. Dr. Mustafa Tayyar Karayığit (Marmara University)
Prof. Dr. Burak Hamza Eryiğit (Marmara University)
Prof. Dr. Abdullah Kıran (Muş Alparslan University)
Assoc. Prof. Dr. Betül Hande Gürsoy Haksevenler (Marmara University)
Assoc. Prof. Dr. Hicran Hamza Çelikyay (Düzce University)
Assoc. Prof. Dr. Elif Genç Tetik (Hitit University)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Arslan (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Dr. Assistant Professor Murat Tuysuz (Marmara University)
Doktorant Adem Sarıca (Marmara University)
M.A. Ferhat Çelik (Marmara University)

Bilim Kurulu / Scientific Board

- Prof. Dr. Alaeddin Yalçınkaya (Marmara University)
Prof. Dr. Abdullah Kıran (Muş Alparslan University)
Prof. Dr. Ahmet Sarıtaş (Ankara Yıldırım Beyazıt University)
Prof. Dr. Erbay Arıkboğa (Marmara University)
Prof. Dr. Hamza Ateş (İstanbul Medeniyet University)
Prof. Dr. Hüseyin Toros (İstanbul Technical University)
Prof. Dr. Hüsamettin İnanoğlu (Dumlupınar University)
Prof. Dr. İclal Attila (Marmara University)
Prof. Dr. İdris Sarısoy (Marmara University)
Prof. Dr. Kamil Ufuk Bilgin (Ankara Hacı Bayram Veli University)
Prof. Dr. Kürşat Özdaşlı (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Mustafa Arslan (Necmettin Erbakan University)
Prof. Dr. Mustafa Lamba (Burdur Mehmet Akif Ersoy University)
Prof. Dr. Mustafa Tayyar Karayığit (Marmara University)
Prof. Dr. Seyfi Yıldız (Kırıkkale University)
Prof. Dr. Şakir Sakarya (Balıkesir University)
Prof. Dr. Tarkan Oktay (İstanbul Medeniyet University)
Prof. Dr. Uğur Ömürgönülşen (Hacettepe University)
Prof. Dr. Veysel Eren (Hatay Mustafa Kemal University)
Prof. Dr. Yakup Bulut (Gaziantep University)
Prof. Dr. Yaşar Kabataş (Marmara University)
Prof. Dr. Yüksel Demirkaya (Marmara University)
Prof. Dr. Burak Hamza Eryiğit (Marmara University)
Assoc. Prof. Dr. Elif Genç Tetik (Hitit University)
Assoc. Prof. Dr. Hicran Hamza Çelikyay (Düzce University)
Assoc. Prof. Dr. İrade Memmedova (Institute of History and Ethnology, Azerbaijan National Academy of Sciences)
Assoc. Prof. Dr. Mustafa Arslan (Nevşehir Hacı Bektaş Veli University)
Assoc. Prof. Dr. Nuruddeen Muhammad Koko (Usmanu Danfodiyo University, Sokoto, Nigeria)
Assoc. Prof. Dr. Sezai Öztıp (İstanbul Medeniyet University)
Assoc. Prof. Dr. Ülkü Arıkboğa (Marmara University)
Dr. Assistant Professor Halime Safiye Atalay (İstanbul Medipol University)
Dr. Assistant Professor Murat Tuysuz (Marmara University)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

<u>Makale/Article</u>	<u>Pages</u>
İklimle İlgili Açıklamalar Standardı Çerçevesinde Sera Gazlarının Değerlendirilmesi DOI: 10.25069/spmj.1624828 <i>Evaluation of Greenhouse Gases Within the Framework of Climate-Related Disclosure Standard</i> Begüm ÖKTEM Buse ÖKTEM	1-20
Bölgesel Örgütler'in İklim Değişikliğine Karşı Aldıkları Önlemler: Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu'nun Karşılaştırmalı Analizi DOI: 10.25069/spmj.1631450 <i>Measures Taken by Regional Organizations Against Climate Change: A Comparative Analysis of the European Union and the Pacific Islands Forum</i> Kaan ENUŞTEKİN	21-35
Katılımcı Yönetimin Temeli Olarak Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İş Birliği DOI: 10.25069/spmj.1640252 <i>Collaboration Between Local Governments and Civil Society Organizations as the Basis of Participatory Management</i> Mine MEYDANCI	36-57
Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevrimiçi Şeffaflık Düzeyi: Kızılay, Yeşilay ve Darüşşafaka Örneği DOI: 10.25069/spmj.1674001 <i>Online Transparency Level of Non-Governmental Organizations in Türkiye: The Case of Red Crescent, Green Crescent and Darüşşafaka</i> Üstüner Okan ÇINAR Sezai ÖZTOP	58-72
Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Dezavantajlı Gruplar: Sosyal Politikalar ve Kent Hayatına Entegrasyon DOI: 10.25069/spmj.1639765 <i>Disadvantaged Groups in the Strategic Plans of Metropolitan Municipalities: Social Policy and Integration into Urban Life</i> Zehra NAMLI BİLMEZ	73-92

İklimle İlgili Açıklamalar Standardı Çerçevesinde Sera Gazlarının Değerlendirilmesi¹

Evaluation of Greenhouse Gases Within the Framework of Climate-Related Disclosure Standard

Begüm ÖKTEM²
Buse ÖKTEM³

Strategic Public Management Journal
Volume 11, Special Issue, pp. 1-20
July 2025
DOI: 10.25069/spmj.1624828
Research Article/Araştırma Makalesi
Received: 22.01.2025
Accepted: 01.07.2025
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>

Öz

Sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin 2023 yılında Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) yayınlanmış ve belirli işletmelerin 2024 yılından itibaren sürdürülebilirlik raporlamasını zorunlu olarak yayınlacağı belirtilmiştir.

Bu nedenle çalışmada “TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar Standardı” çerçevesinde sera gazı emisyonları incelenmiş ve mevcut durum analiz edilmiştir. Bu amaçla, öncelikle “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Muhasebe ve Raporlama Standardı” (2004) ve “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Değer Zinciri (Kapsam 3) Muhasebe ve Raporlama Standardı” (2011) çerçevesinde Kapsam 1, 2 ve 3 emisyonları açıklanmıştır. Ardından 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Türkiye’de ve İstanbul’da salınan sera gazı emisyonları değerlendirilmiş ve yıllar bazında sera gazı emisyon oranları karşılaştırılarak çalışma sonlandırılmıştır.

İstanbul’da 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında karbon emisyonları incelendiğinde, 2020 yılında en düşük olduğu, ancak aynı yıl, toplam karbon emisyonları içindeki kapsam 3 emisyonları oranının diğer yıllara kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir. En yüksek emisyon salımı ise 2022 yılında gerçekleşmiştir.

Türkiye’de 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında karbon emisyon salımları incelendiğinde, yıllar itibariyle emisyonların arttığı görülmektedir. Sektörlere göre emisyon miktarları incelendiğinde ise, sırasıyla enerji sektörü, endüstriyel işlemler ile ürün kullanımı ve tarım sektörü yer almaktadır. Yıllar itibariyle İstanbul’da karbon emisyonunun Türkiye’de karbon emisyonuna oranları incelendiğinde ise, 2019 yılından 2021 yılına kadar azaldığı, ancak 2022 yılında arttığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar Standardı, Sera Gazı Emisyonu, İstanbul, Türkiye.

Abstract

The Turkish Sustainability Reporting Standards (TSRS) were published in 2023 regarding sustainability reporting, and it was stated that certain businesses will be required to publish sustainability reporting as of 2024.

For this reason, greenhouse gas emissions were examined within the framework of “TSRS 2: Climate-Related Disclosure Standard” in the study and the current situation was analyzed. For this purpose, first of all, Scope 1, 2 and 3 emissions were disclosed within the framework of “Greenhouse Gas Protocol: Corporate Accounting and Reporting Standard” (2004) and “Greenhouse Gas Protocol: Corporate Value Chain (Scope 3) Accounting and Reporting Standard” (2011). Then, greenhouse gas emissions released in Turkey and Istanbul in 2019, 2020, 2021 and 2022 were evaluated, and the study was concluded by comparing greenhouse gas emission rates on a yearly basis.

When carbon emissions in Istanbul are examined in 2019, 2020, 2021 and 2022, it is seen that it was the lowest in 2020, but in the same year, the scope 3 emissions ratio in total carbon emissions was the highest compared to other years. The highest emission occurred in 2022. When carbon emission emissions in Turkey are examined in 2019, 2020, 2021 and 2022, it is seen that emissions have increased

¹ Bu çalışma 8. Sivil Strateji Sempozyumu’nda yazar tarafından sunulan “TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar Standardı Çerçevesinde Sera Gazı Emisyonlarının Değerlendirilmesi ve Mevcut Durumun Analizi” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Doç. Dr., Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, begumoktem@marmara.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6175-0452

³ Dr., buseoktem@msn.com, ORCID: 0000-0003-4541-0313

over the years. When the emission amounts are examined by sectors, they are the energy sector, industrial processes and product use, and the agricultural sector, respectively. When the ratios of carbon emissions in Istanbul to carbon emissions in Turkey are examined over the years, it is seen that they decreased from 2019 to 2021, but increased in 2022.

Keywords: TSRS 2: Climate-Related Disclosure Standard, Greenhouse Gas Emission, Istanbul, Turkey.

GİRİŞ

İşletmelerin faaliyetleri sonucunda çevresel, sosyal, ekonomik etkilerini yansıtan ve sera gazı emisyonlarına ilişkin raporlamayı içeren sürdürülebilirlik raporları; gönüllülük ilkesine bağlı bir raporlama iken, Aralık 2023 yılında yayınlanan Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) ile zorunlu hale gelmiştir.

Bu kapsamda çalışmada öncelikle Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları'na göre sürdürülebilirlik raporlaması yayınlaması zorunlu olan işletmeler belirtilmiş, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanan “TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar” standardı açıklanmıştır. Bu standarda göre “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Muhasebe ve Raporlama Standardı” (2004) ve “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Değer Zinciri (Kapsam 3) Muhasebe ve Raporlama Standardı (2011)” çerçevesinde Kapsam 1, 2 ve 3 emisyonları açıklanmıştır. Ardından 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Türkiye’de ve İstanbul’da salınan sera gazı emisyonları değerlendirilmiş ve yıllar bazında sera gazı emisyon oranları karşılaştırılmıştır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları

29 Aralık 2023 tarihli Resmî Gazete’de yayımlanan “Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS) Uygulama Kapsamına İlişkin Kurul Kararı” Kapsamında yer alan işletmelerin 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla zorunlu sürdürülebilirlik raporlamasına tabi olacağı açıklanmıştır. Bu karar kapsamında, (www.kgk.gov.tr)

(1) “Kurum, kuruluş ve işletmelerden;

- Aktif toplamı 500 Milyon Türk Lirası
- Yıllık net satış hasılatı 1 Milyar Türk Lirası
- Çalışan sayısı 250 kişi

ölçütlerinden en az ikisinin eşik değerlerini art arda iki raporlama döneminde aşan kurum, kuruluş ve işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında TSRS’lerin uygulanmasına”,

(2) Bu maddede “...bankalardan Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde yer alanlar dışındaki bankaların herhangi bir eşik değere tabi olmaksızın sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında TSRS’lerin uygulanmasına”,

(3) “Yukarıdaki kapsama dâhil olmayan kurum, kuruluş ve işletmelerin sürdürülebilirlik raporlarının hazırlanmasında isteğe bağlı olarak TSRS’leri uygulayabileceğine, karar verilmiştir.”

1.2. TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar Standardı

Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanan Sürdürülebilirlik Raporlaması Standartları; “TSRS 1: Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümler” ve “TSRS 2: İklimle İlgili Açıklamalar” standardı olarak 2 bölümden oluşmaktadır.

“TSRS 2 İklimle İlgili Açıklamalar” ın amacı; “bir işletmenin -genel amaçlı finansal raporların aslî kullanıcıları açısından işletmeye kaynak sağlama kararı verirken faydalı olacak- iklimle ilgili riskler ve fırsatlara ilişkin bilgileri açıklamasını zorunlu kılmaktır.” (TSRS 2, Md.1)

Bu standart kapsamında işletmelerin, raporlama dönemi boyunca üretilen, metrik ton CO₂ eşdeğeri olarak ifade edilen ve Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 sera gazı emisyonları olarak sınıflandırılan mutlak brüt sera gazı emisyonlarını açıklaması gerekmektedir. (TSRS 2, Md.29.a.i)

Yetkili bir makam veya işletmenin kote olduğu borsa tarafından sera gazı emisyonlarının farklı bir yöntemle ölçme zorunluluğu yoksa, “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Muhasebe ve Raporlama Standardı” na (2004) uygun olarak ölçmelidir. (TSRS 2, Md.29.a.ii)

Kapsam 3 sera gazı emisyonları için işletme, “Sera Gazı Protokolü Kurumsal Değer Zinciri (Kapsam 3) Muhasebe ve Raporlama” Standardında (2011) tanımlanan Kapsam 3 kategorilerine göre, işletmenin Kapsam 3 sera gazı emisyon ölçümüne dâhil edilen kategorileri açıklaması gerekmektedir. (TSRS 2, Md.29.a.vi)

1.3. Sera Gazı Protokolü

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, sürdürülebilir kalkınmanın temel bir sorunu olarak ön plana çıkmıştır. Birçok hükümet, emisyon ticareti programlarının, gönüllü programların, karbon veya enerji vergilerinin, enerji verimliliği ve emisyonlar üzerine düzenlemelerin ve standartların getirilmesini içeren ulusal politikalar aracılığıyla sera gazı emisyonlarını azaltmak için adımlar atmaktadır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004: 3)

“Sera Gazı Protokolü Kurumsal Muhasebe ve Raporlama Standardı (Sera Gazı Protokolü Kurumsal Standardı)”nın ilk baskısı, Eylül 2001’de yayınlanmış ve dünya çapında işletmeler, Sivil Toplum Kuruluşları

(STK) ve hükümetler tarafından geniş çapta benimsenmiş ve kabul görmüştür. Birçok endüstri, STK ve hükümet sera gazı programı, standardı muhasebe ve raporlama sistemlerinin temeli olarak kullanmıştır. Standardın yaygın olarak benimsenmesi, geliştirilmesine birçok paydaşın dahil edilmesi, sağlam, pratik olmasına, çok sayıda uzman ve uygulayıcının deneyimine ve uzmanlığına dayanmasına bağlanabilir. Sera Gazı Protokolü Kurumsal Standardı'nın revize edilmiş baskısı, ilk baskının kullanımından kazanılan deneyime dayanarak tasarlanmış iki yıllık çok paydaşlı diyalogun doruk noktasıdır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004: 3)

“Sera Gazı Protokolü Kurumsal Standardı”, Sera Gazı emisyon envanteri hazırlayan şirketler ve diğer türdeki kuruluşlar için standartlar ve rehberlik sağlar. Kyoto Protokolü'nün kapsadığı altı sera gazının muhasebesini ve raporlanmasını kapsar: karbondioksit (CO₂), metan (CH₄), nitroz oksit (N₂O), hidroflorokarbonlar (HFC'ler), perflorokarbonlar (PFC'ler) ve kükürt hekzaflorür (SF₆). (The Greenhouse Gas Protocol, 2004: 3)

Hem işletmeler hem de diğer paydaşlar bu standarttan faydalanır. İşletmeler için, sera gazı envanterleri farklı dahili ve harici bilgi gereksinimlerini karşılayabiliyorsa, bu maliyetleri düşürür. Diğerleri için, bildirilen bilgilerin tutarlılığını, şeffaflığını ve anlaşılabilirliğini artırarak zaman içinde ilerlemeyi izlemeyi ve karşılaştırmayı kolaylaştırır. Şirketler rekabetçi bir iş ortamında uzun vadeli başarıyı garantilemek ve gelecekteki ulusal veya bölgesel iklim politikalarına hazırlıklı olmak istiyorlarsa sera gazı risklerini anlayıp yönetebilmelidirler. İyi tasarlanmış sera gazı envanteri çeşitli iş hedeflerine hizmet edebilir: (The Greenhouse Gas Protocol, 2004: 3)

- Sera gazı risklerini yönetmek ve azaltma fırsatlarını belirlemek
- Kamuya raporlama ve gönüllü sera gazı programlarına katılım
- Zorunlu raporlama programlarına katılım
- Sera gazı piyasalarına katılım
- Erken gönüllü eylem için tanınma.

“Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Muhasebe ve Raporlama Standardı” (2004), bir şirketin emisyonlarını doğrudan ve dolaylı emisyonlar olarak ayırır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004: 25)

- Doğrudan emisyonlar, raporlama yapan şirketin sahip olduğu veya kontrol ettiği kaynaklardan meydana gelen emisyonlardır.

- Dolaylı emisyonlar, raporlama yapan şirketin faaliyetlerinin bir sonucu olan ancak başka bir şirketin sahip olduğu veya kontrol ettiği kaynaklarda meydana gelen emisyonlardır.

Doğrudan ve dolaylı emisyon kaynaklarının tanımlanmasına yardımcı olmak, şeffaflığı artırmak ve farklı türdeki kuruluşlara ve farklı türdeki iklim politikaları ve iş hedeflerine fayda sağlamak amacıyla üç “kapsam” (kapsam 1, kapsam 2 ve kapsam 3) tanımlanmıştır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

1.3.1. Doğrudan emisyonlar

Kapsam 1 emisyonları; raporlama şirketinin sahip olduğu veya kontrol ettiği operasyonlardan kaynaklanan emisyonlardır. Örneğin, sahip olunan veya kontrol edilen kazanlarda, fırınlarda, araçlarda vb. yanmadan kaynaklanan emisyonlar; sahip olunan veya kontrol edilen proses ekipmanlarında kimyasal üretimden kaynaklanan emisyonlar. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Şirketler, sahip oldukları veya kontrol ettikleri kaynaklardan kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kapsam 1 olarak rapor etmektedir. Doğrudan sera gazı emisyonları esas olarak aşağıdaki faaliyet türlerinin sonucudur. Şirket tarafından üstlenilen: (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

- Elektrik, ısı veya buhar üretimi. Bu emisyonlar, yakıtların kazanlar, fırınlar, türbinler gibi sabit kaynaklarda yanmasından kaynaklanmaktadır.
- Fiziksel veya kimyasal işleme. Bu emisyonların çoğu, çimento, alüminyum, adipik asit, amonyak üretimi ve atık işleme gibi kimyasalların ve malzemelerin imalatı veya işlenmesinden kaynaklanmaktadır.
- Malzemelerin, ürünlerin, atıkların ve çalışanların taşınması. Bu emisyonlar, yakıtların şirketin sahip olduğu/kontrol ettiği mobil yanma kaynaklarında (örneğin kamyonlar, trenler, gemiler, uçaklar, otobüsler ve arabalar) yakılmasından kaynaklanmaktadır.
- Kaçak emisyonlar. Bu emisyonlar kasıtlı veya kasıtsız salımlardan kaynaklanmaktadır; örneğin bağlantı noktalarından, contalardan, ambalajlardan ve contalardan ekipman sızıntıları; kömür madenlerinden ve havalandırmadan kaynaklanan metan emisyonları; soğutma ve iklimlendirme ekipmanlarının kullanımı sırasında hidrofloro karbon (HFC) emisyonları; ve gaz taşınmasından kaynaklanan metan sızıntıları.

1.3.2. Dolaylı emisyonlar

Kapsam 2 emisyonları; raporlama şirketinin tükettiği satın alınan veya edinilen elektrik, buhar, ısıtma veya soğutmanın üretiminden kaynaklanan emisyonlardır. Örneğin, satın alınan elektrik, buhar, ısıtma veya soğutmanın kullanımı. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Şirketler, sahip oldukları veya kontrol ettikleri ekipman veya operasyonlarda tüketilen, satın alınan elektrik üretiminden kaynaklanan emisyonları Kapsam 2 olarak raporlamaktadır. Kapsam 2 emisyonları, dolaylı

emisyolların bir kategorisidir. Birçok şirket için satın alınan elektrik, sera gazı emisyonlarının en büyük kaynaklarından birini ve bu emisyonları azaltmak için önemli fırsatı temsil etmektedir. Kapsam 2 emisyonlarının muhasebeleştirilmesi, şirketlerin değişen elektrik ve sera gazı emisyon maliyetleriyle ilişkili riskleri ve fırsatları değerlendirmesine olanak tanımaktadır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Ayrıca, gelişmekte olan yeşil enerji piyasaları, bazı şirketlere daha az sera gazı yoğunluklu elektrik kaynaklarına geçme fırsatları sunmaktadır. Şirketler ayrıca, özellikle şebekeden veya elektrik tedarikçisinden daha fazla sera gazı yoğunluklu elektrik satın alınmasının yerine, yerinde verimli bir kojenerasyon tesisi kurabilirler. Kapsam 2 emisyonlarının raporlanması, sera gazı emisyonlarının ve bu tür fırsatlarla ilişkili azaltımların şeffaf bir şekilde muhasebeleştirilmesine olanak sağlar. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Kapsam 3 emisyonları ise, raporlama şirketinin değer zincirinde ortaya çıkan tüm dolaylı emisyonlar (kapsam 2'de yer almayan), hem yukarı akış hem de aşağı akış emisyonları kapsar. Örneğin, satın alınan ürünlerin üretimi, satın alınan ürünlerin taşınması veya satılan ürünlerin kullanımı. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Bu standart, kapsam 3 emisyonlarını yukarı akış ve aşağı akış emisyonları olarak ayırır. Ayrım, raporlama şirketinin finansal işlemlerine dayanır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

-Yukarı akış emisyonları, satın alınan veya edinilen mal ve hizmetlerle ilgili dolaylı sera gazı emisyonlarıdır.

- Aşağı akış emisyonları, satılan mal ve hizmetlerle ilgili dolaylı sera gazı emisyonlarıdır.

Kapsam 3 isteğe bağlıdır ancak sera gazı yönetiminde yenilikçi olma fırsatı sunar. Şirketler, işleriyle ve hedefleriyle ilgili olan ve hakkında güvenilir bilgiye sahip oldukları faaliyetlerin muhasebeleştirilmesi ve raporlanmasına odaklanmak isteyebilir. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

İlgili emisyon kaynaklarının şirkete ait olması veya şirket tarafından kontrol edilmesi durumunda bu faaliyetlerden bazıları kapsam 1 kapsamına dahil edilecektir (örneğin, ürünlerin taşınması şirketin sahip olduğu veya şirket tarafından kontrol edilen araçlarla yapılıyorsa). Bir faaliyetin kapsam 1 veya kapsam 3 kapsamına girip girmediğini belirlemek için şirket, organizasyonel sınırlarını belirlerken kullanılan seçilen konsolidasyon yaklaşımına (eşitlik veya kontrol) başvurmalıdır. (The Greenhouse Gas Protocol, 2004:25)

Kapsam 3 kategorisi, “Sera Gazı Protokolü: Kurumsal Değer Zinciri (Kapsam 3) Muhasebe ve Raporlama Standardı(2011)” na göre aşağıdaki faaliyetleri içerir; (Greenhouse Gas Protocol, Corporate Value Chain Scope 3: 2011: 34)

1. Satın alınan mal ve hizmetler: Raporlama yapan şirket tarafından raporlama yılında satın alınan veya edinilen mal ve hizmetlerin çıkarılması, üretimi ve taşınması
2. Sermaye malları: Raporlama yılında raporlama yapan şirket tarafından satın alınan veya satın alınan sermaye mallarının çıkarılması, üretimi ve taşınması.
3. Yakıt ve enerji ile ilgili faaliyetler (kapsam 1 veya kapsam 2'ye dahil değildir): Raporlama yılında raporlama yapan şirket tarafından satın alınan, halihazırda kapsam 1 veya kapsam 2 kapsamında yer almayan yakıtların ve enerjinin çıkarılması, üretimi ve taşınması, aşağıdakileri içerir:
 - A. Satın alınan yakıtların yukarı yönlü emisyonları (raporlama yapan şirket tarafından tüketilen yakıtların çıkarılması, üretimi ve taşınması)
 - B. Satın alınan elektriğin yukarı yönlü emisyonları (raporlama yapan şirket tarafından tüketilen elektrik, buhar, ısıtma ve soğutma üretiminde tüketilen yakıtların çıkarılması, üretimi ve taşınması)
 - C. İletim ve dağıtım (T&D) kayıpları (bir T&D sisteminde tüketilen (yani kaybedilen) elektrik üretimi, buhar, ısıtma ve soğutma) - son kullanıcı tarafından rapor edilir
 - D. Satın alınan ve son kullanıcılara satılan elektriğin üretimi (raporlama yapan şirket tarafından satın alınan ve son kullanıcılara satılan elektrik, buhar, ısıtma ve soğutma üretimi) - yalnızca kamu hizmeti şirketi veya enerji perakendecisi tarafından raporlanır.
4. Yukarı yönlü taşıma ve dağıtım: Raporlama yapan şirket tarafından raporlama yılında satın alınan ürünlerin, şirketin 1. kademe tedarikçileri ile kendi operasyonları arasında (raporlama yapan şirketin sahibi olmadığı veya kontrol etmediği araçlarda ve tesislerde) taşınması ve dağıtımı.
5. Faaliyetlerde üretilen atıklar: Raporlama yapan şirketin raporlama yılındaki faaliyetlerinde (raporlayan şirketin sahibi olmadığı veya kontrol etmediği tesislerde) üretilen atıkların bertaraf edilmesi ve artırılması.
6. İş seyahati: Raporlama yılı boyunca çalışanların işle ilgili faaliyetler için taşınması (raporlayan şirketin sahibi olmadığı veya işletmediği araçlarla).
7. Çalışanların işe gidiş gelişleri: Raporlama yılı içerisinde çalışanların evleri ile işyerleri arasında ulaşımı (raporlayan şirketin sahibi olmadığı veya işletmediği araçlarla)
8. Yukarı yönlü kiralanan varlıklar: Raporlama yapan şirket (kiracı) tarafından raporlama yılında kiralanan ve kapsam 1 ve kapsam 2 kapsamına girmeyen - kiracı tarafından raporlanan varlıkların işletilmesi.

9.Aşağı yönlü taşıma ve dağıtım: Raporlama yılında raporlama yapan şirket tarafından satılan ürünlerin, raporlama yapan şirketin faaliyetleri ile son tüketici arasında (raporlayan şirket tarafından ödenmemişse), perakende satış ve depolama da dahil olmak üzere (raporlama yapan şirketin sahibi olmadığı veya kontrol etmediği araç ve tesislerde) taşınması ve dağıtımı şirket.

10.Satılan ürünlerin işlenmesi: Raporlama yılında satılan ara ürünlerin alt şirketler (örn. üreticiler) tarafından işlenmesi

11.Satılan ürünlerin kullanımı: Raporlama yapan şirket tarafından raporlama yılında satılan mal ve hizmetlerin nihai kullanımı.

12.Satılan ürünlerin kullanım ömrü sonu işlemleri: Raporlama şirketi tarafından (raporlama yılında) satılan ürünlerin kullanım ömrü sonunda atık bertarafı ve arıtılması.

13.Aşağı yönlü kiralanan varlıklar: Raporlayan şirkete (kiraya veren) ait olan ve raporlama yılında diğer kuruluşlara kiralanan, kapsam 1 ve kapsam 2 kapsamına girmeyen, kiraya veren tarafından raporlanan varlıkların işletilmesi.

14.Franchiseler: Franchisor tarafından rapor edilen, kapsam 1 ve kapsam 2'ye dahil olmayan, raporlama yılındaki bayilikler işlemleri.

15.Yatırımlar: Raporlama yılında kapsam 1 veya kapsam 2 kapsamına girmeyen yatırımların (özsermaye ve borç yatırımları ve proje finansmanı dahil) işletilmesi.

Sera gazı emisyonları ve kapsamı açıklandıktan sonra Türkiye’de ve İstanbul’daki mevcut durum üçüncü bölümde analiz edilmiştir.

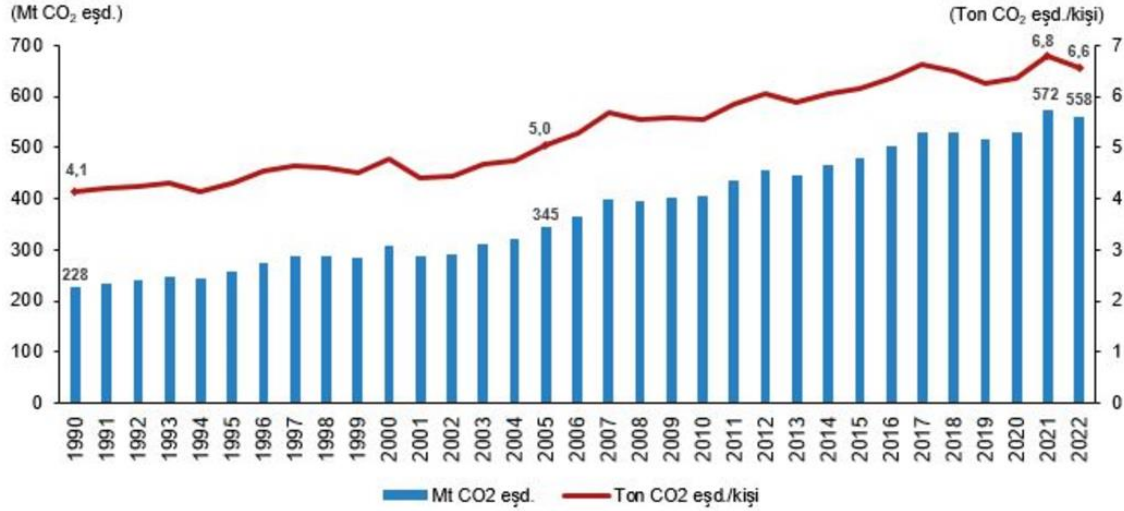
2. SERA GAZI EMİSYONLARINDA MEVCUT DURUM

Bu bölümde 2019 yılından 2022 yılına kadar olan 4 yıllık periyotta Türkiye’deki ve İstanbul’daki sera gazı emisyon salımları incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2.1. Türkiye’de Sera Gazı Emisyonlarında Mevcut Durum

Sera gazı emisyonlarının salım miktarlarının analizi için sera gazı envanter sonuçlarına bakmak gereklidir. Sera gazı envanteri sonuçlarına göre, Türkiye’de 2022 yılı toplam sera gazı emisyonu 2021 yılına göre %2,4 azalarak 558,3 milyon ton (Mt) CO₂ eşdeğeri (eşd.) olarak hesaplanmıştır. Kişi başı toplam sera gazı emisyonu 1990 yılında 4,1 ton CO₂ eşd., 2021 yılında 6,8 ton CO₂ eşd. ve 2022 yılında 2021 yılına göre %2,94 azalarak 6,6 ton CO₂ eşd. olarak hesaplanmıştır. (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>)

Toplam ve kişi başı sera gazı emisyonu, 1990-2022

Grafik 1: Toplam ve kişi başı sera gazı emisyon miktarı, 1990-2022 (Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>)

Türkiye'nin toplam sera gazı emisyonlarında 2022 yılında CO₂ eşd. olarak ilk sırada %71,8 ile enerji kaynaklı emisyonlar yer almaktadır, ardından %12,8 ile tarım, %12,5 ile endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı ve %2,9 ile atık sektörü takip etmektedir. (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>)

Tablo 1: Sektörlere göre sera gazı emisyonları, 1990-2022.

Sektörlere göre sera gazı emisyonları, 1990-2022

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2020	2021	2022	1990-2022 değişim (%)	2021-2022 değişim (%)
Toplam emisyon	228,0	256,5	306,4	344,8	405,3	480,1	530,2	572,0	558,3	144,9	-2,4
Enerji	143,1	170,0	219,8	247,7	290,9	344,0	369,5	406,5	400,6	179,8	-1,4
Endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı	22,7	25,4	26,1	34,0	48,6	59,2	67,2	74,7	69,9	208,1	-6,4
Tarım	51,8	49,0	46,0	46,3	47,7	59,2	76,4	75,4	71,5	37,9	-5,1
Atık	10,3	12,1	14,5	16,9	18,1	17,7	17,0	15,4	16,3	57,7	5,5

Tablodaki rakamlar, yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>

Enerji sektörü emisyonları 2022 yılında, 1990 yılına göre %179,8 artmakla birlikte 2021 yılına göre %1,4 azalmış ve 400,6 Mt CO₂ eşd. olarak gerçekleşmiştir. Endüstriyel işlemler ve ürün kullanımı emisyonları 1990

yılına göre %208,1 artmakla birlikte 2021 yılına göre %6,4 azalmış ve 69,9 Mt CO₂ eşd. olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>)

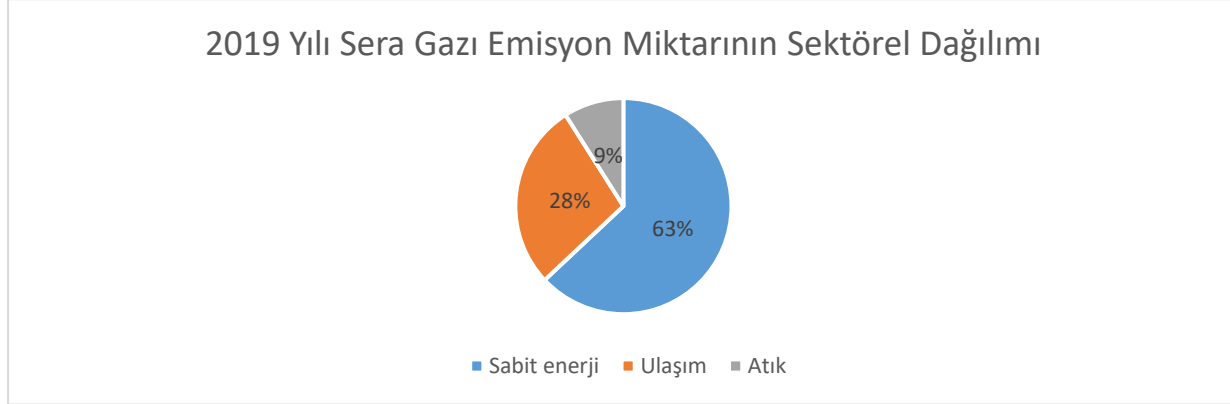
Tarım sektörü emisyonları 2022 yılında, 1990 yılına göre %37,9 artmakla birlikte 2021 yılına göre %5,1 azalmış ve 71,5 Mt CO₂ eşd. olarak gerçekleşmiştir. Atık sektörü emisyonları ise 1990 yılına göre %57,7 ve 2021 yılına göre de %5,5 artmış ve 16,3 Mt CO₂ eşd. olarak gerçekleşmiştir. (TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr>)

2.2. İstanbul'da Sera Gazı Emisyonlarında Mevcut Durum

Sera gazı envanterleri, iklim değişikliği ile mücadelede yol alabilmek için salınan emisyonlar açısından bir kayıt niteliği taşımaktadır. Sera gazı emisyon envanterlerinin şehir ölçeğinde hesaplanabilmesi için farklı hesaplama metodolojilerine yönelik rehberler mevcuttur. Rehberler arasında en çok bilinen ve kabul gören yöntem ise Sera Gazı Protokolü yöntemidir. Sera Gazı Protokolü'nün diğer raporlama yöntemlerinden farkı hem sera gazı envanterinde olması gereken verileri belirtmesi hem de raporlamanın nasıl yapılacağını anlatan bir rehber niteliği taşımasıdır. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

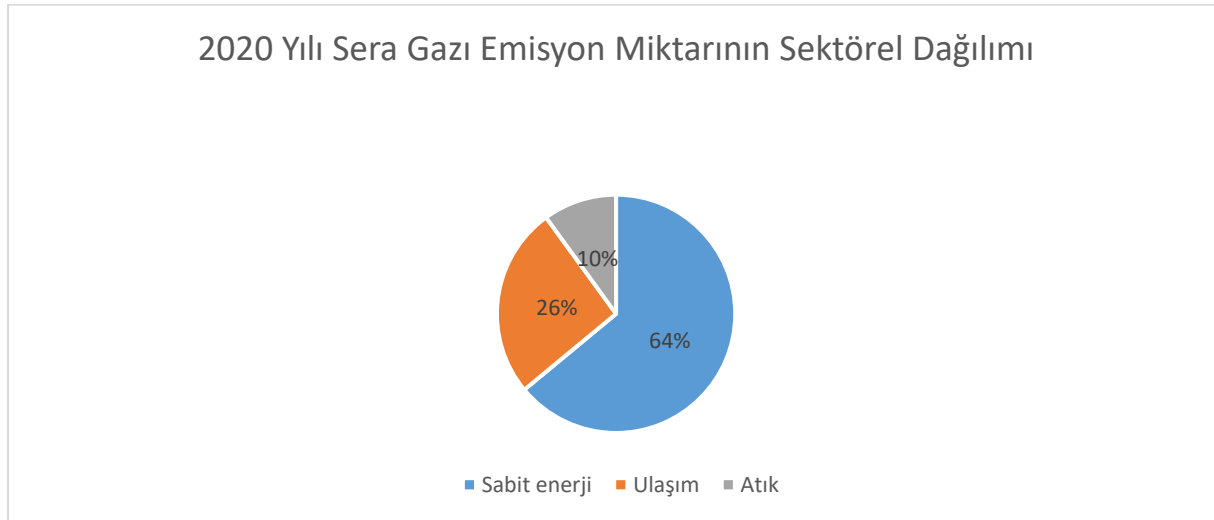
Sera gazı envanteri, farklı sektörler ve bunların alt sektörlerinin gerçekleştirdiği faaliyetlerden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını bize sunmaktadır. Envanter, bu emisyonları bize tCO₂ e (ton karbondioksit eş değeri) cinsinden vermektedir. İstanbul'un sera gazı emisyon envanteri İBB İklim Değişikliği Şube Müdürlüğü teknik personeli tarafından Toplum Ölçekli Sera Gazı Salımları Envanteri GPC BASIC standardına uygun olarak her yıl düzenli bir şekilde hesaplanmaktadır. 2021 yılı sera gazı emisyon envanteri verilerin ilgili kurum ve kuruluşlardan toplanması ile bu standarda uygun olarak hesaplanmış ve C40 uzman ekibi tarafından uluslararası standartlara uygunluğu açısından incelenerek onaylanmıştır. Şehir bazında hesaplanan sera gazı emisyon envanteri sabit enerji, ulaşım ve atık olmak üzere 3 ana sektörü kapsamaktadır. Sabit enerji sektörü bina, imalat ve inşaat alt sektörlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kapsamaktadır. Ulaşım sektörü ise karayolu, raylı sistem ve deniz yolu alt sektörlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını kapsamaktadır. Son olarak atık sektörü de katı atık düzenli depolama sahası, kompostlaştırma, endüstriyel atık yakma ve atıksudan kaynaklanan emisyonları kapsamaktadır. GPC standardına göre emisyonların sınıflandırılması açısından Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 olmak üzere üç kategori belirlenmiştir. GPC standardına göre sera gazlarının kapsamlar açısından dağılımı; Kapsam 1 kent sınırları içinde oluşan (doğrudan yakıt yakımı), Kapsam 2 kent sınırları içinde kullanılan (elektrik tüketimi) ve Kapsam 3 ise kent sınırları içinde gerçekleşen faaliyetlerin sonucunda kent sınırları dışında oluşan tüm sera gazı emisyonlarını ifade etmektedir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, bu standarda göre sera gazı envanterinin BASIC düzeyde raporlanması için Sabit Enerji ve Ulaşım kaynaklı Kapsam 1 ve Kapsam 2 ve il sınırlarında üretilen atıklardan kaynaklı emisyonları kapsayan rehberi baz alarak hesaplamayı gerçekleştirmektedir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

2019 yılında İstanbul'daki toplam emisyon miktarı yaklaşık 50,9 MtCO₂e'dir. Kişi başına düşen tCO₂ e miktarı ise 3,3 olup sektörel emisyon dağılımının ayrıntılarına dair Grafik 2'de gösterilmektedir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

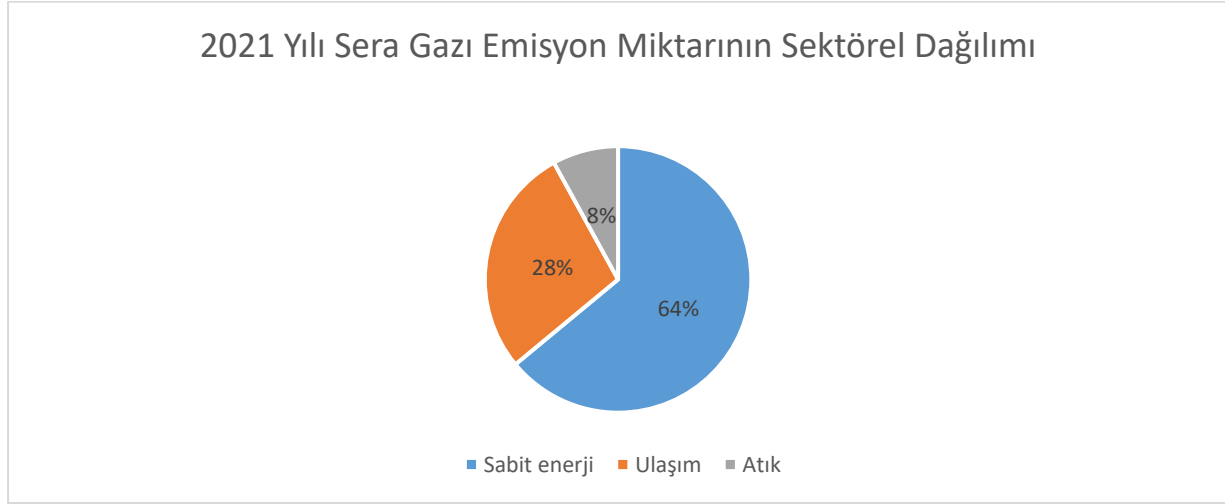
Grafik 2: Sera gazlarının 2019 yılı sektörel emisyon dağılımı(Kaynak: İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 47)

Sabit Enerji, Ulaşım ve Atık sektörlerine yönelik GPC BASIC Standartlarına göre hazırlanan 2019 yılı sera gazı toplam emisyon miktarı 50.888.653 tCO₂e'dir. %63 ile en yüksek paya sahip olan sektör sabit enerjidir. Ardından %28 ile ulaşım ve %9 ile atık sektörü gelmektedir. İstanbul'un 2020 yılı toplam sera gazı emisyon miktarı yaklaşık 47,9 MtCO₂e ve kişi başına düşen tCO₂ e miktarı ise 3,1 olup ayrıntıları Grafik 3'te gösterilmektedir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

Grafik 3: Sera gazlarının 2020 yılı sektörel emisyon dağılımı(Kaynak: İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 48)

Aynı standart ve metodolojiye uygun olarak hesaplanan 2020 yılı toplam sera gazı emisyon miktarı ise 47.880.005 tCO₂e'dir. 2019 yılına göre 2020'de toplam emisyon miktarında yaklaşık olarak 3 MtCO₂e'nde bir azalma gerçekleşmiştir. Hesaplanan bu envanterdeki emisyon kaynaklarının sektörel dağılımı incelendiğinde yine bir önceki yılda olduğu gibi sabit enerjiden kaynaklanan emisyonların %64 ile en yüksek paya sahip olduğu ve bunu %26 ile ulaşım ve %10 ile atık sektörünün takip ettiği sonucuna varılmıştır. Sabit enerji, sektörel dağılımın tamamını ele aldığımızda toplam sera gazı emisyon miktarının yaklaşık 2/3'ünü oluşturduğundan gelecek yıllarda bu oranın hızlı bir şekilde değişmesi pek mümkün görülmemektedir. Covid-19 Pandemi süreci, bir önceki yıla kıyasla CO₂ emisyonlarında geçici bir düşüşe yol açmıştır. Belirli şartlar altında insanların evlerinden çıkamadığı ya da evden çalıştığı bu olağanüstü durumda sera gazı emisyonlarında bir azalma gerçekleşmiştir. Grafik 5'te, Grafik 4'e göre Ulaşım sektöründe belirli oranda bir azalma gerçekleşirken atık sektöründe de belirli oranda bir artış meydana gelmiştir. Ancak, ulaşım sektöründe oluşan emisyon miktarı, atık sektörüne göre çok daha fazla olduğundan; ulaşım sektöründeki emisyon azalışının, atık sektöründeki emisyon artışına kıyasla çok daha etkili bir sonuç verdiği görülmüştür. Bu sonuç hem sektörel olarak hem de toplam emisyon miktarı açısından değerlendirilmiştir. Son olarak hesaplanan İstanbul'un 2021 yılı toplam sera gazı emisyon miktarı yaklaşık 50,6 MtCO₂e ve kişi başına düşen tCO₂ e miktarı ise 3,2 olup ayrıntıları Grafik 4'te gösterilmektedir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

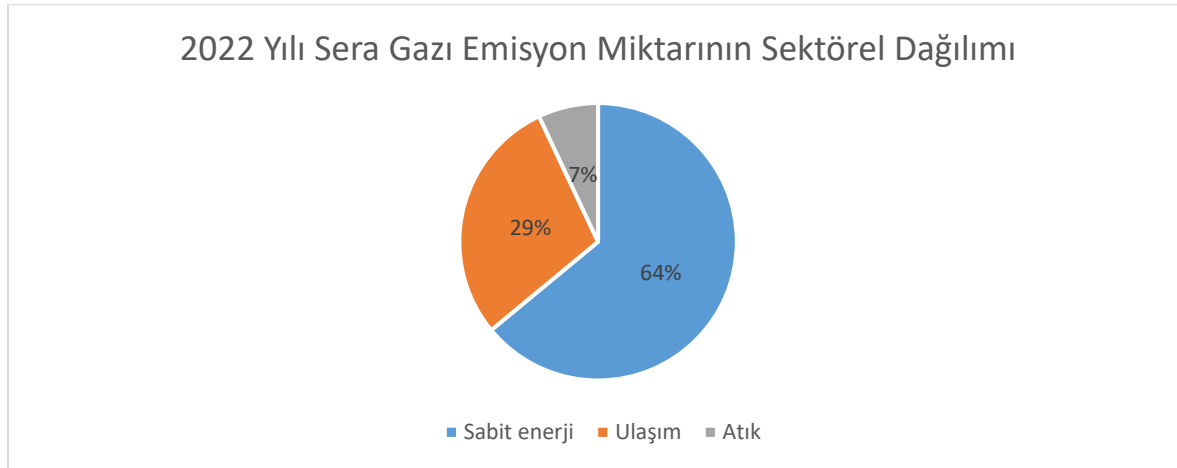

Grafik 4: Sera gazlarının 2021 yılı sektörel emisyon dağılımı (Kaynak: İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 49)

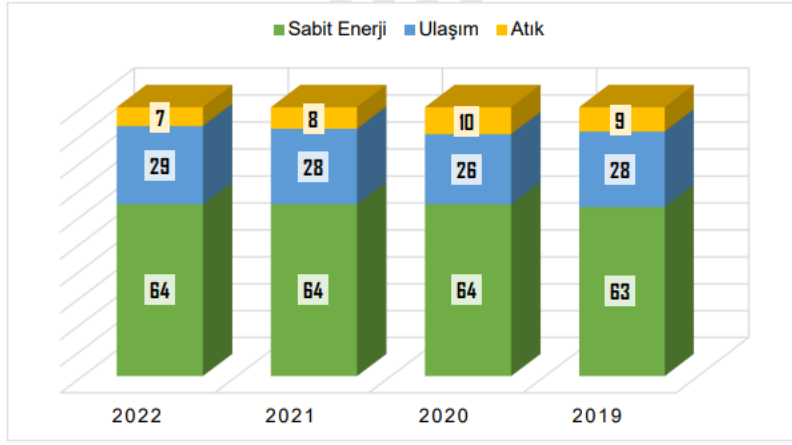
2021 yılı toplam sera gazı emisyon miktarı ise 50.637.989 tCO₂e'dir. 2020 yılına göre 2021'de toplam emisyon miktarında yaklaşık 3 MtCO₂e 'nde bir artma gerçekleşmiş olsa da, bu artışın pandemi krizi sonrasındaki hızlı toparlanma sürecinden kaynaklandığı görülmektedir. Hesaplanan bu envanterdeki emisyon kaynaklarının sektörel dağılımı incelendiğinde, yine önceki yıllarda olduğu gibi sabit enerjiden kaynaklanan emisyonların

%64 ile en yüksek paya sahip olduğu ve bunu %28 ile ulaşım ve %8 ile atık sektörünün takip ettiği sonucuna varılmıştır. Sabit enerji sektörünün envanterdeki payının çok yüksek olduğu ancak bu sektörden kaynaklanan emisyonların büyük bir kısmının İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin yetki alanında olmadığını da belirtmek gerekmektedir. Sabit enerji sektöründen kaynaklanan sera gazı emisyonlarının çoğunluğunun konutlardan kaynaklı olduğu ve İBB'nin yetki alanı dışında kaldığı görülmektedir. 2021 yılı sektörel envanter dağılımına bakıldığında atık sektöründe iyileştirilmeye gidildiği gözle görülür bir şekilde ortaya çıkmıştır. Tüm bu envanter sonuçları incelendiğinde İstanbul'un kentsel sera gazı emisyon miktarları ile ortaya konulan sonuçlara göre, başta enerji olmak üzere ikinci olarak atık yönetiminin ve toplu taşıma açısından ulaşım sektörünün kentlerdeki önemli odak noktaları olduğu sonucuna varılmıştır. (İBB İklim İzleme Raporu, 2022: 37)

2022 yılı için hesaplanan toplam sera gazı emisyon miktarı 51.202.666 tCO₂e'dir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2023: 44) Hesaplanan bu envanterdeki emisyon kaynaklarının sektörel dağılımı incelendiğinde, önceki yıllarda olduğu gibi sabit enerjiden kaynaklanan emisyonların %64 ile en yüksek paya sahip olduğu ve bunu %29 ile ulaşım ve %7 ile atık sektörünün takip ettiği sonucuna varılmıştır.

Grafik 5: Sera gazlarının 2022 yılı sektörel emisyon dağılımı (Kaynak: İBB İklim İzleme Raporu, 2023: 45)

Grafik 6: İstanbul İl Geneli Sera Gazı Emisyon Envanteri: Yüzdelik Sektörel Payların 2019, 2020, 2021 ve 2022 Yılları Arasında Karşılaştırılması (Kaynak: İBB İklim İzleme Raporu, 2023: 45)

Grafiklerden de görüleceği üzere; ulaşım ve sabit enerji sektörlerinin toplam sera gazı emisyon miktarındaki payları hemen hemen sabit iken İstanbul Büyükşehir Belediyesinin en fazla yetkisinin bulunduğu “atık” sektöründe gerçekleştirdiği çalışmalar, bu sektörün envanterdeki payını gitgide küçültmektedir. (İBB İklim İzleme Raporu, 2023: 45)

2.3. Sera Gazı Emisyonlarında Mevcut Durumun Değerlendirilmesi

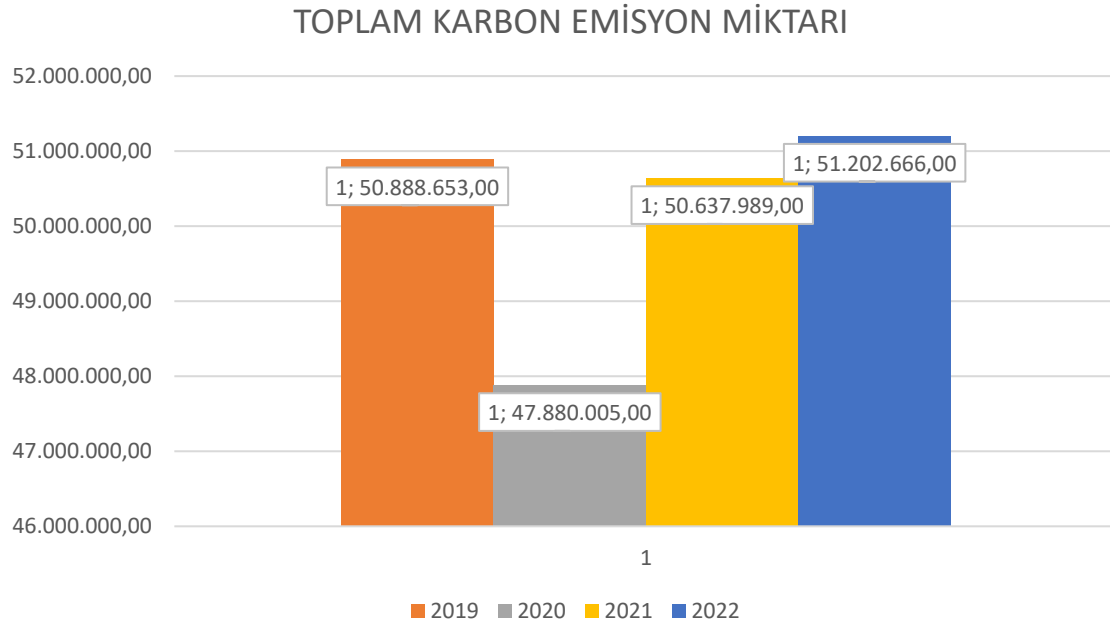
İstanbul’da 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında Kapsam 1, Kapsam 2 ve Kapsam 3 emisyonlarına ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır.

Tablo 2: Kapsam 1, Kapsam 2, Kapsam 3 Emisyonları ve Toplam Karbon Emisyon Miktarının Yıllar İçindeki Değişimi

YILLAR	KAPSAM 1 (tCO ₂ e)	KAPSAM 2 (tCO ₂ e)	KAPSAM 3 (tCO ₂ e)	TOPLAM (tCO ₂ e)
2019	14.248.822,8	32.059.851,4	4.579.978,77	50.888.653
2020	12.448.801,3	30.643.203,2	4.788.000,5	47.880.005
2021	14.178.636,9	32.408.313	4.051.039,12	50.637.989
2022	14.928.640,0	32.793.362	3.480.663,0	51.202,666

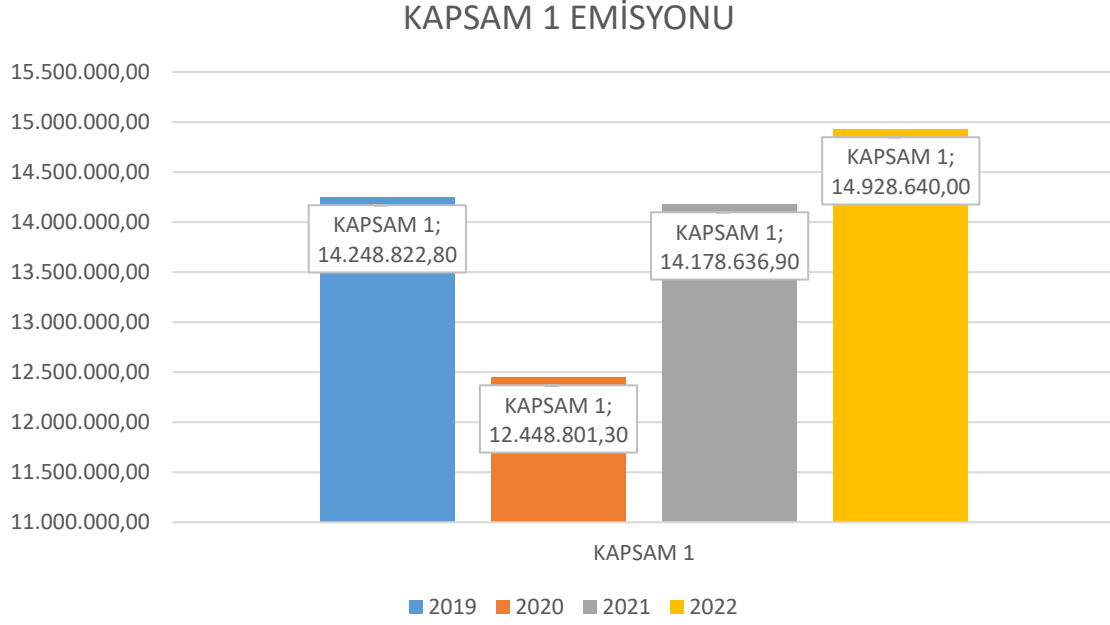
Tablo 2 incelendiğinde; toplam karbon emisyonlarının en fazla salımın 2022 yılında yapıldığı, ardından 2019 ve 2021 yıllarında birbirine yakın salım yapıldığı ve en az salımın ise 2020 yılında gerçekleştiği görülmektedir. 2020 yılında en az salımın sebebi, Covid-19 pandemisine bağlı olması olasıdır. 2019, 2020, 2021 ve 2022

yıllarında toplam emisyonlar içinde Kapsam 2 emisyonlarının payının en yüksek olduğu görülmektedir. Ardından sırasıyla Kapsam 1 emisyonları ve Kapsam 3 emisyonları yer almaktadır.

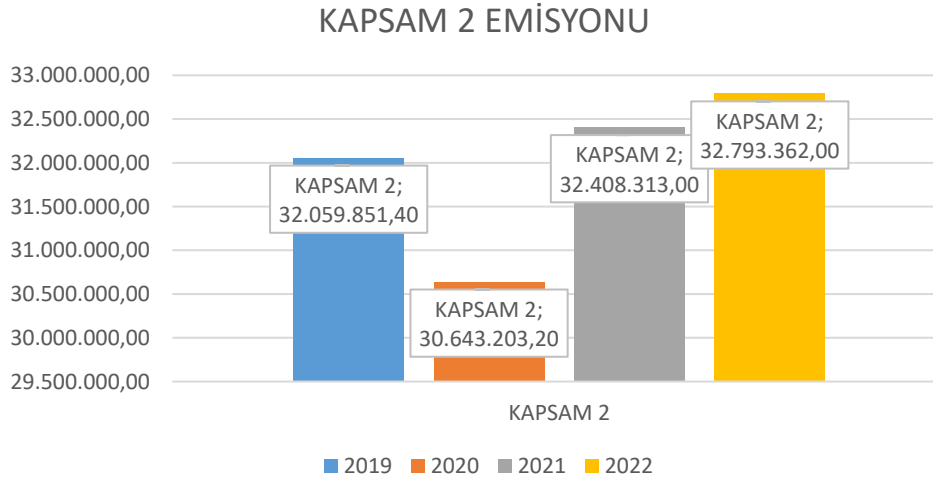
Grafik 5: Toplam karbon emisyon miktarının 2019,2020,2021 ve 2022 yıllarındaki değişimi

Grafik 5 incelendiğinde İstanbul'da toplam karbon emisyon salımın en fazla 2022 yılında gerçekleştiği, ardından sırasıyla 2019 ve 2021 yıllarında gerçekleştiği, en az salımın ise 2020 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

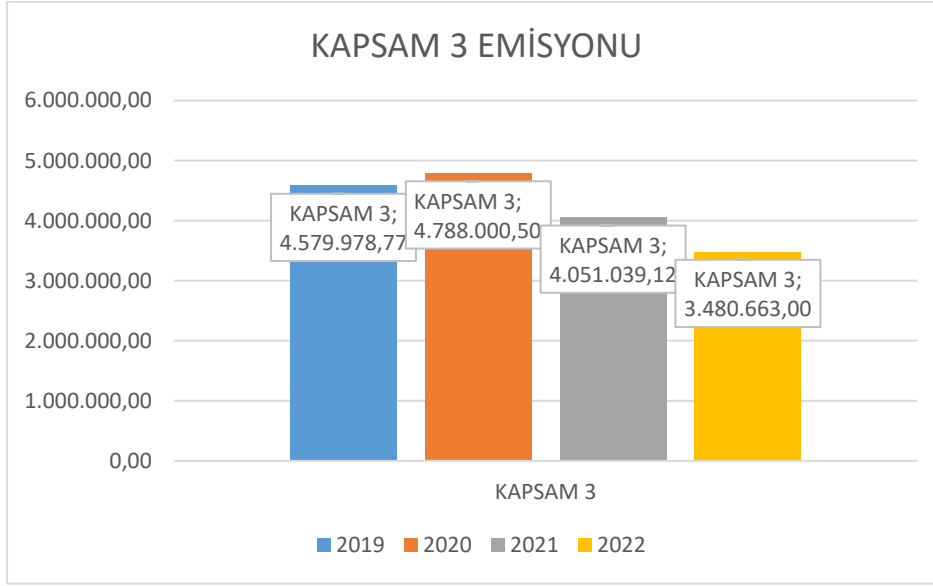
Grafik 6: Kapsam 1 emisyonlarının 2019,2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki değişimi

Grafik 6 incelendiğinde Kapsam 1 emisyonlarının en fazla 2022 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Ardından 2019 ve 2021 yıllarında gerçekleştiği ve birbirine yakın değerlerde salım yapıldığı görülmektedir, en az salım ise 2020 yılında gerçekleşmiştir.

Grafik 7: Kapsam 2 emisyonlarının 2019,2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki değişimi

Grafik 7 incelendiğinde Kapsam 2 emisyonlarına ilişkin en yüksek salımın 2022 yılında olduğu, ardından sırasıyla 2021 ve 2019 yıllarında salım yapıldığı, en az salım ise 2020 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

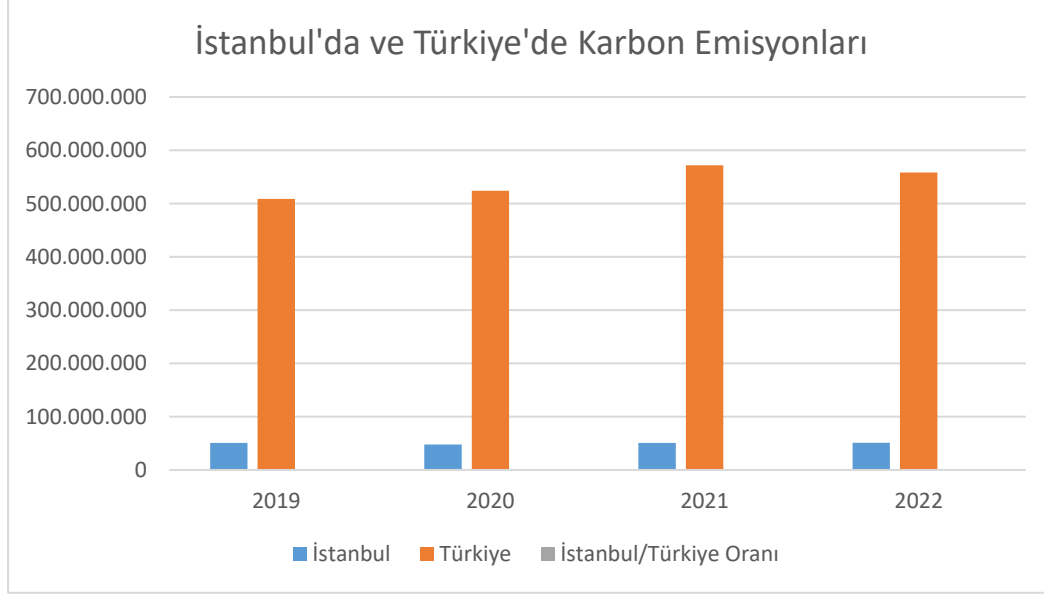
Grafik 8: Kapsam 3 emisyonlarının 2019,2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki değişimi

Grafik 8 incelendiğinde Kapsam 3 emisyonlarına ilişkin en yüksek salımın 2020 yılında olduğu, ardından sırasıyla 2019 ve 2021 yıllarında salım yapıldığı, en az salım ise 2022 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 3: İstanbul ve Türkiye’de salınan karbon emisyonlarının 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki miktarları ve yüzdeleri

YILLAR TOPLAM (tCO2e)	İstanbul	Türkiye	Oranı (%)
2019	50.888.653	508.700.000	%10,003
2020	47.880.005	524.000.000	%9,13
2021	50.637.989	572.000.000	%8,85
2022	51.202.666	558.300.000	%9,17

Tablo 3’te 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında İstanbul’da salınan karbon emisyonu, Türkiye’de salınan karbon emisyonu ve Türkiye’deki salınan karbon emisyonunun İstanbul’daki salımına oranı yer almaktadır. 2019 yılında bu oran %10,003 iken, 2020 yılında azalarak %9,13’e ve 2021 yılında %8,85’e gerilemiştir. 2022 yılında ise %9,17’ye yükselmiştir.

Grafik 9: İstanbul ve Türkiye’de salınan karbon emisyonlarının 2019,2020 ve 2021 yıllarındaki miktarları ve yüzdeleri

Grafik 9’da İstanbul ve Türkiye’de salınan karbon emisyonlarının 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarındaki miktarları ve yüzdeleri incelendiğinde, İstanbul’da salınan karbon emisyonunun Türkiye’deki toplam karbon emisyon içindeki payının 2019 yılından 2021 yılına kadar 3 yıllık periyotta düştüğü, 2022 yılında ise arttığını göstermektedir. 2021 yılına kadar olan düşüş İstanbul’da çevresel etki açısından olumludur, 2022 yılında ise çevresel etki açısından olumsuzdur. Türkiye’deki emisyon miktarı ilgili yıllar içinde artmıştır, bu durum olumsuz çevresel etkiye neden olabilecektir.

SONUÇ

Genel kapsamda İstanbul’da 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında karbon emisyon salımları incelendiğinde, 2020 yılında toplam karbon emisyon salımın en düşük olduğu, ancak aynı yıl, toplam karbon emisyonları içindeki kapsam 3 emisyonları oranlarının ise diğer yıllara kıyasla en yüksek olduğu görülmektedir. Kapsam 3 emisyonları kent sınırları içinde gerçekleşen faaliyetlerin sonucunda kent sınırları dışında oluşan tüm sera gazı emisyonlarını ifade ettiğinden, İstanbul’da bu faaliyetlerin 2020 yılında daha fazla gerçekleştiğini söylemek mümkündür. En yüksek salım ise 2022 yılında gerçekleşmiştir. Sektörel dağılım incelendiğinde ise, sabit enerji, toplam sera gazı emisyon miktarının yaklaşık 2/3’ünü oluşturmaktadır ve gelecekte bu oranın önemli ölçüde değişmesi beklenmemektedir. Ardından ulaşım ve atık sektörleri gelmektedir.

Türkiye’de 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarında karbon emisyon salımları incelendiğinde, 2019-2021 yılları arasında sürekli artış görülmektedir, bu durum olumsuz çevresel etkilere neden olabilecektir. Ancak 2022 yılında emisyon salımında azalma görülmektedir, bu durum olumlu çevresel etkilere neden olabilecektir. En az salım 2019 yılında, en yüksek salım ise 2021 yılında gerçekleşmiştir. Sektörlere göre emisyon miktarları incelendiğinde ise, enerji sektörü toplam sera gazı emisyon miktarının yaklaşık 3/4’ünü oluşturmaktadır, ardından endüstriyel işlemler ile ürün kullanımı ve tarım sektörü yer almaktadır.

Yıllar itibariyle İstanbul’da karbon emisyonunun Türkiye’de karbon emisyonuna oranları incelendiğinde ise, 2019 yılında %10,003 iken, 2020 yılında azalarak %9,13’e ve 2021 yılında %8,85’e gerilemiş ve 2022 yılında %9,17’ye yükselmiştir. 2019 yılından itibaren 3 yıllık periyotta İstanbul’daki karbon emisyon payının azaldığı görülmektedir ve bu durum İstanbul’da çevresel etki açısından olumlu bir durumu yansıtmaktadır. Ancak 2022 yılında emisyon payı artmıştır, bu durum ise İstanbul’da çevresel etki açısından olumsuz bir durumu yansıtmaktadır.

KAYNAKÇA

KGK,Duyuru,[https://www.kgk.gov.tr/SustainabilityAnnouncementDetailForm/4939/9/T%C3%BCrkiye-S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-Raporlama-Standartlar%C4%B1-\(TSRS\)-Uygulama-Kapsam%C4%B1na-%C4%B0li%C5%9Fkin-Kurul-Karar%C4%B1-Kapsam%C4%B1nda-S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-Raporlamas%C4%B1na-Tabi-Olacak-%C4%B0%C5%9Fletmelerin-Belirlenmesi](https://www.kgk.gov.tr/SustainabilityAnnouncementDetailForm/4939/9/T%C3%BCrkiye-S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-Raporlama-Standartlar%C4%B1-(TSRS)-Uygulama-Kapsam%C4%B1na-%C4%B0li%C5%9Fkin-Kurul-Karar%C4%B1-Kapsam%C4%B1nda-S%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilirlik-Raporlamas%C4%B1na-Tabi-Olacak-%C4%B0%C5%9Fletmelerin-Belirlenmesi)

KGK,<https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Duyurular/v2/Surdurulebilirlik/RaporlamaStandarti/TSRS%202.pdf>

The Greenhouse Gas Protocol: A Corporate Accounting and Reporting Standard, (2004), Revised Edition, <https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/ghg-protocol-revised.pdf>

Greenhouse Gas Protocol, Corporate Value Chain (Scope 3) Accounting and Reporting Standard, (2011), s.34,https://ghgprotocol.org/sites/default/files/standards/Corporate-Value-Chain-Accounting-Reporting-Standard-EReader_041613_0.pdf

TÜİK, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sera-Gazi-Emisyon-Istatistikleri-1990-2021-49672&dil=1>

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İklim İzleme Raporu, (2022), <https://cevre.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2023/04/2022-iklim-izleme-raporu-tr-1.pdf> , s.37.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi İklim İzleme Raporu, (2023), <https://cevre.ibb.istanbul/wp-content/uploads/2024/11/2023-IKLIM-DEGISIKLIGI-IZLEME-RAPORU-11.11.2024-Flilgranli-TR.pdf>

Bölgesel Örgütlerin İklim Değişikliğine Karşı Aldıkları Önlemler: Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu’nun Karşılaştırmalı Analizi¹

Measures Taken by Regional Organizations Against Climate Change: A Comparative Analysis of the European Union and the Pacific Islands Forum

Strategic Public Management Journal

Volume 11, Special Issue, pp. 21-35

July 2025

DOI: 10.25069/spmj.1631450

Research Article/Araştırma Makalesi

Received: 01.02.2025

Accepted: 02.07.2025

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>

Kaan ENUŞTEKİN²

Öz

İklim değişikliği hem bireyleri hem ülkeleri hem de bölgesel örgütleri ilgilendiren küresel bir sorundur. Bu sorunun çözümü ancak tüm dünyanın ortak faaliyetleri ile olabilir. Bu sebeple ülkeler, bölgesel örgütler ve uluslararası kuruluşlar iklim değişikliği ile ilgili politikalar oluştururken içinde yaşadığımız dünyanın genel olarak ihtiyaçlarını dikkate almalıdırlar. Onun dışında kişilerin, ülkelerin ve bölgesel örgütlerin bireysel çabaları bu sorunun çözümü için yeterli değildir. Zira iklim değişikliği sorunu dünyamızın geleceğini tehlikeye atan, yaşadığımız ve bildiğimiz dünyanın sonunu getirebilecek kadar ciddi bir sorundur. Bölgesel örgütler ise ülkelerin tek başlarına çözemeyeceği sorunlara kolektif bir şekilde çözüm bulabilmek amacıyla kurulan kuruluşlardır. Bu kuruluşların iklim değişikliği gibi ciddi bir sorun karşısında önemli reaksiyonlar alması gerekmektedir. İki farklı bölgesel örgüt olan Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu’nun iklim değişikliği sorununun çözümüne yönelik faaliyetleri bu çalışmanın ana konularından birisidir. AB’nin ve Pasifik Adaları Forumu’nun iklim değişikliği sorunun ortadan kalkması için hazırladıkları çözümler ve bu çözümlerin neden birbirlerinden bu kadar farklı olduğu bu çalışma içinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: İklim Değişikliği, Avrupa Birliği, Pasifik Adaları Forumu, Bölgesel Örgütler

Abstract

Climate change is a global problem that concerns both individuals, countries and regional organisations. The solution of this problem can only be possible with the joint activities of the whole world. For this reason, countries, regional organisations and international organisations should take into account the needs of the world in general while formulating policies on climate change. Apart from that, individual efforts of individuals, countries and regional organisations are not sufficient for the solution of this problem. Because the problem of climate change is a serious problem that jeopardises the future of our world and could bring about the end of the world as we know it. Regional organisations, on the other hand, are institutions established to collectively find solutions to problems that countries cannot solve alone. These organisations need to take important reactions in the face of a serious problem such as climate change. The activities of two different regional organisations, the European Union and the Pacific Islands Forum, towards the solution of the climate change problem are one of the main topics of this study. The solutions prepared by the EU and the Pacific Islands Forum for the elimination of the problem of climate change and why these solutions are so different from each other are included in this study.

Key Words: Climate Change, European Union, Pacific Islands Forum, Regional Organisations

¹ Bu çalışma 8. Sivil Strateji Sempozyumu’nda yazar tarafından sunulan “İklim Değişikliği ve Bölgesel Örgütler” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, e-posta: kaaansvan2@gmail.com, ORCID ID: 0009-0001-3304-7062

GİRİŞ

İklim değişikliği hem günümüzün hem de geleceğin en ciddi sorunlarından birisidir. Bu konuda direniş göstermek bireysel olarak kişilerin değil, ülkelerin ve bölgesel örgütlerin görevidir. Zira içinde yaşadığımız dünyanın kurallarını ve yasalarını oluşturan bireyler değil, bireylerin oluşturduğu; ülkeler, bölgesel örgütler ve uluslararası kuruluşlar belirlemektedir. Bu çalışma içerisinde daha çok bölgesel örgütlerin iklim değişikliğiyle mücadele politikaları ve stratejileri açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışma içerisinde ilk olarak iklim değişikliği ve bölgesel örgütlerin bir açıklaması yapılmaya çalışılacaktır. İklim değişikliğinin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı, tarihsel arka planı ve etkileri bu çalışmanın içerisinde yer almaktadır. Bunun dışında bölgesel örgütlerin ne olduğu, bir bölgeyi bölge yapan etkenlerin neler olduğu, örneklerle bölgesel örgütler, bölgesel örgütlerin neden kurulduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında mevcut çalışma içerisinde spesifik olarak Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu'nun iklim değişikliği politikaları incelenecektir. Özellikle çalışma için bu iki farklı bölgesel örgütün seçilmesi çalışmanın sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Zira birçok farklı bölgesel örgüt bulunduğu için hepsinin iklim değişikliği politikalarının incelenmesi mümkün değildir. Özellikle Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu'nun ele alınmasının sebebi ise bu iki bölgesel örgütün birbirlerinden çok farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Zira iki farklı coğrafya içerisinde bulunan ve birbirlerinden çok daha farklı ülkeleri içerisinde barındıran iki farklı bölgesel örgütün, dünyanın ortak bir sorunu karşısında nasıl reaksiyonlar alacağı dikkat çeken bir konudur. Hem Avrupa Birliği'nin hem de Pasifik Adaları Forumu'nun sahip oldukları kurumsal yapıları sebebiyle iklim değişikliğiyle ilgili politikalarının benzer olması herhangi bir ihtimal dahilinde olmamaktadır. Avrupa coğrafyası daha eski bir kıtayken, pasifik coğrafyası yeni keşfedilmiş bir kıtadır. Modernleşmenin sıfır noktası olan Avrupa ile yeni keşfedilmiş bir bölge olan pasifik bölgesinde büyük bir zihniyet farkı da mevcuttur. Zihniyet farklılığının iklim değişikliği politikalarına etkisi de bu çalışmanın araştırma konularından biridir. Bu çalışma içerisinde Avrupa Birliği'nin ve Pasifik Adaları Forumu'nun neden birbirlerinden farklı iklim değişikliği politikaları gerçekleştirdiği açıklanmaya çalışılacak sorulardan bir tanesidir. Her iki bölgesel örgütün iklim değişikliği ve küresel ısınma problemleriyle ilgili aldığı önlemler bu çalışma içerisinde anlatılmış ve tartışılmıştır. Avrupa Birliği'nin izlediği iklim değişikliği politikaların neden dünyanın genelini iyiliğine yönelik politikalarken, Pasifik Adaları Forumu'nun sadece kendi bölgesel çıkarlarına yönelik iklim değişikliği politikaları izlediği bu çalışma içerisinde açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışma içerisinde ele alınan birbirlerinden çok farklı yapıya ve tarihçeye sahip iki farklı bölgesel örgütün iklim değişikliği için almış olduğu önlemler olabildiğince karşılaştırılmaya çalışılacaktır.

1. Çalışmanın Yöntemi ve Amacı

Çalışma içerisinde ağırlıklı olarak içerik analizi ve vaka analizi yöntemleri kullanılacaktır. İklim değişikliği, farklı kaynaklardan alınan bilgiler ışığında açıklanacaktır. Bu kaynaklar Avrupa Birliği'nin ve Pasifik Adaları Forumu'nun iklim değişikliği ile ilgili hazırladıkları raporlardır. Pasifik Adaları Forumu'nun 2015 yılında yapmış olduğu toplantıda, iklim değişikliği ile ilgili alınan kararlar da incelenmiştir. Mevcut literatür içerisinde Pasifik Adaları Forumu ile ilgili yapılan çalışma sayısı çok azdır. Bu çalışma ile bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. Pasifik Adaları Forumu ve Pasifik coğrafyası sadece iklim değişikliği değil; göç, ticaret, siyaset ve turizm gibi birçok farklı disiplin dalı açısından araştırılma potansiyeline sahip bir bölgedir. Avrupa Birliği gibi literatürde kendine yer bulmuş bir bölgesel örgüt ile Pasifik Adaları Forumu'nun karşılaştırması yapılarak, bu bölge ile ilgili güncel çalışmaların yapılması teşvik edilmeye amaçlanmıştır.

2. Literatür Taraması

Çalışmamızın araştırma sorusu “ Bölgesel örgütler iklim değişikliği sorunun çözümüne ilişkin nasıl bir yol izlemektedirler?” Araştırma sorumuza bir cevap verebilmek için ilk olarak literatürde hem iklim değişikliği kavramının hem de bölgeselcilik kavramının nasıl açıklandığını incelememiz gerekmektedir. Efe, “Küresel İklim Değişikliği Sorunu ve Paris Anlaşması Çerçevesinde Uluslararası İklim Değişikliği Sözleşmeleri” adlı çalışmasında iklim değişikliğinin genel bir tanımını bilimsel araştırmalara atıf yaparak yapmıştır. Bilimsel araştırmalar, Dünya'nın son buzul çağı içerisine 110 bin yıl kadar önce girdiğini, buzul çağıının en kurak ve soğuk zamanının çağımızdan 20-18 bin yıl önce gerçekleştiğini tespit etmektedir. 12 bin yıl önce son buzul çağı döneminin sona ermesindeki 11 etmenin, volkanik hareketlenmelerdeki artış olduğu ileri sürülebilmektedir (Efe, 2023, s. 10). Partigöç ve Soğancı “ Küresel İklim Değişikliğinin Kaçınılmaz Sonucu: Kuraklık” isimli çalışmalarında, Efe'nin aksine iklim değişikliği kavramının bizzat kendisine değinmek yerine sonuçlarına değinmişlerdir. Kuraklık kavramı, yağışların normal seviyelerinin altına düşmesi sonucunda arazinin olumsuz etkilenmesine ve hidrolojik dengenin değişmesine sebebiyet veren doğa olayıdır. Bir doğal afet olarak belirtilen kuraklık iklim değişikliğine paralel olarak artan sıcaklık ve azalan yağmurların çok daha fazla olmasıdır (Partigöç & Soğancı, 2019, s. 289). İklim değişikliği bir doğal afet olan kuraklık açısından inceleyen yazarlar, çalışmalarında iklim değişikliğinin dünya için olumsuz sonuçları olabileceğine değinmişlerdir. Biz ise mevcut çalışmamızda hem iklim değişikliğinin tanımına hem de sonuçlarına değinerek iklim değişikliğine yönelik farkındalık yaratmaya çalışacağız. Özellikle bölgesel örgütlerin iklim değişikliği sorunun çözümüne yönelik çalışmaları makalemizde anlatılmaya çalışılacaktır. Bunun dışında iklim değişikliği sorununun çözümü için bölgesel örgütlerin alabileceği olası reaksiyonların önerilmesi bu çalışmanın amaçları arasındadır.

Mansfield ve Milner bölgeselcilik kavramını tanımlı zor yapılan bir kavram olarak değerlendirmişlerdir. “ Bölgeselciliğin Yeni Dalgası” isimli çalışmalarında bir yerin bölge sayılabilmesi için sadece coğrafi yakınlığın yeterli olmadığını, ABD ve Rusya açısından açıklamaya çalışmışlardır. ABD ve Rusya'nın Alaska aracılığıyla birbirlerine çok yakın olmasına rağmen bu iki ülkeyi aynı bölgenin içerisinde kabul edilmediğini açıklamışlardır (Mansfield & Milner, 1999, s. 591). Milner ve Mansfield bu çalışmalarında bölgeselciliğin genel bir tanımını yapmışlardır. Bir yere bölge denilebilmesi için coğrafi yakınlıktan daha fazlasına ihtiyaç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Summers ise “ Bölgeselcilik ve Dünya Ticaret Sistemi” bölgeselcilik kavramını uluslararası ticaret kavramı ile ilişkilendirmiştir. Bu ilişkilendirmeyi ise GATT'ın, Comecon ve NAFTA gibi bölgesel örgütler ile olan bağları ile açıklamaya çalışmıştır (Summers, 1991, s. 295). Her iki çalışmayı incelediğimizde bir bölgesel örgütün, bölgesel örgüt sayılabilmesi için özellikle bir coğrafi yakınlık bulunması gerekmediğini anlayabiliriz. Birbirlerinden farklı bölgelerde yaşayan ülkelerin aynı bölgede yer alabileceği gibi birbirine yakın coğrafi konuma sahip olan ülkelerin farklı bölgelerde bulunabileceğini öğrenmiş olmaktadır. Birbirlerinden farklı bölgelerde bulunmalarına rağmen aynı ortak değer ve çıkarlara sahip olan ülkeler aynı bölgede bulunabilirler.

Leslie ve Wild “ Okyanusya’da Post- Hegomonik Bölgeselcilik: Pasifik Bölgeselciliği İçin Yeni Çerçevenin Kalkınma Potansiyelinin İncelenmesi” isimli çalışmalarında Pasifik Adaları Formunu incelemişlerdir. 2015 yılında pasifik liderleri Pasifik bölgesinin beş önemli sorununu çözebilmek adına bir liderler toplantısı düzenlediler. Bu toplantının konularından birisi ise iklim değişikliği idi. Birçok Pasifik ülkesi yayınladıkları bildiri içerisinde küresel ısınmanın sanayi devrimi öncesindeki gibi 1,5 santigratı aşmaması için emisyonu azaltma çalışmalarında bulundular. Her ne kadar Yeni Zelanda ve Avusturalya 2 santigratlık bir ısınma hedefi belirleseler de ısınma derecesinin 1,5 santigrat seviyesinde kalması kararı toplantıda kabul edilmiştir (Leslie & Wild, 2018, s. 32). Burada santigrat derecesinin önemi BM'nin dünyamız için önerdiği 2 derecelik santigrat hedefinin kabul edilmesi yerine Pasifik ülkelerinin kendi belirlediği 1.5 santigratlık derecesinin kabul edilmesidir. Bu bağlamda Pasifik Adaları Formu bir bölgesel örgüt olarak, dünyanın lehine olacak olan politikalardan farklı olarak sadece kendi bünyesinde barındırdığı ülkelerin çıkarlarına yönelik politikalar izlemiştir. Türkes ve Kılıç “ Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri” isimli çalışmalarında Leslie ve Wild'ın aksine Avrupa Birliği'nin iklim değişikliğine yönelik politikalarını incelemişlerdir. AB küresel ısınmayı azaltmak için birtakım önlemler almıştır. Avrupa Birliği Kasım 2001’de, ulaşırma sektöründe alternatif yakıtlar ve biyoyakıtların kullanımını özendirmeye ilişkin önlemler setini içeren bir bildirim kabul etti. Bu Bildirim vasıtasıyla 2020 yılına kadar karayolu ulaşımında benzin ve lpg gibi

yakıtların %20'sinin alternatif yakıtlarla ikame edilmesi planlanmaktadır (Türkeş & Kılıç, 2004, s. 10). Her iki çalışma incelendiğinde AB'nin iklim değişikliği sorununun çözümüne ilişkin olan politikalarının küresel çözüme hizmet eden politikalar olduğunu anlayabiliriz. Pasifik Adaları Formu ise küresel çözümler yerine kendi bölgesel çıkarlarına öncelik vermiştir. Çalışmamız iklim değişikliğine hem bölgesel çözümler arayan bölgesel örgütleri hem de küresel çözümler arayışında olan bölgesel örgütleri inceleyecektir. Küresel çözümler ve bölgesel çözümlerin dünyamızı olan etkileri bu çalışmanın içerisinde anlatılmaya çalışılacaktır. Bunun dışında bazı bölgesel örgütlerin neden iklim değişikliğine karşı küresel önlemler alırken bazılarının sadece bölgesel tedbirler aldığı bu çalışmanın bir başka içeriği olarak karşımıza çıkacaktır.

3. Bölgesel Örgütler

Bir bölgesel örgütün, bölgesel örgüt olma vasfının neler olduğuna dair birçok farklı fikir mevcuttur. Bu fikirlerin bazıları aynı coğrafya içerisinde bulunma veya aynı ortak çıkarlara sahip olma olarak görülebilmektedir. Belli sayıda devleti içeren coğrafi bir bölgede sosyal, iktisadi ve politik stratejilerin koordine edilmesi, uygulaması veya uygulanmasının teorisiidir. Bu tanıma göre bölgeselcilik, aynı coğrafyayı paylaşan devletleri kurumsal düzeyde entegre ederek kuralların, yönetmeliklerin ve resmi yapıların geliştirilmesini amaçlamaktadır (Bakan & Katılmış, 2021, s. 82). Bölgesel örgütlerin ortak politikalar oluşturma çabalarını Amerika kıtasında yer alan devletlerin 2.Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmasına öncülük ettiği bir bölgesel örgüt olan Amerikan Devletleri Örgütü'nü örnek olarak verebiliriz. Bu örgüt, 30 Nisan 1948 yılında Kolombiya'nın Bogota şehrinde Örgüt Şartı'nın imzalanmasıyla kurulmuştur. Amerikan Devletleri Örgütü şartı, 21 Amerikan devleti onayıyla imzalanmıştır. Şart, 13 Aralık 1951 tarihinde Kolombiya'nın 14. ülke olarak onay vermesiyle yürürlüğe girmiştir. Amerikan Devletleri Örgütü'nü oluşturan şart, çok taraflı bir antlaşmadır (Uslan & Güner, 2014, s. 311). Bölgesel örgütler uluslararası üyelik zemininde, içerisinde belli bir coğrafi ve jeopolitik sınırlar içindeki ülkeler arasında iş birliğini, iletişimi, politik ve iktisadi entegrasyonu ilerletebilmek amacıyla kurulmuşlardır. Bölgesel Örgütler değişik şekillerde sınıflandırılabilir. Çok amaçlı bölgesel örgütler, ittifak türü güvenlik örgütleri ve işlevsel örgütler olmak üzere üç temel sınıf mevcuttur (Şahin & Demiray, 2022, s. 20). Bunun dışında bölgesel örgütlerin asıl kurulma amacı, ülkelerin bireysel olarak var olamama eksikliğini kapatabilmektedir. Zira sadece tek bir ülke uluslararası arena içerisinde etki yapamayabilir. Lakin birden fazla ülkenin bulunduğu bölgesel örgütlerin aldığı kararların hem bölgesel hem de küresel etkilerinin olması mümkündür.

Bölgesel örgütlerin önemi Birleşmiş Milletlerce de kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler insani krizlerde bölgesel örgütlerin yardımının alınması gerektiğini savunmuştur. Birleşmiş Milletler anlaşmasının 8. Bölümü

Bölgesel Anlaşmalar konusuyla ilgilidir. Barış ve asayişin olması için bölgesel anlaşmalarla bölgesel örgütlerle iş birliğine atf yapan 53.madde, Güvenlik Konseyi'nin önemli durumlarda kendi sorumluluğu altında aldığı sert önlemlerin uygulanmasına ilişkin bölgesel anlaşmalardan veya bölgesel örgütlerden faydalanabileceğini açıklamıştır (Karakaya, 2023, s. 23). Bunun dışında Woodrow Wilson'da meşhur 14 ilkesinde bölgesel örgütlerin önemine değinmiştir. Ticari ve iktisadi engellerin kaldırılmasına yönelik üçüncü ilke bugün bölgesel örgütlenme açısından önemli ilerlemeler kaydedildiği, AB, LAFTA, NAFTA, EFTA, ECOWAS, APEC gibi bölgesel örgütlenmelerin, GATT ve takiben kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün oluşumu Wilson'un söz konusu ilkesinin günümüzdeki önemli bir yansımasıdır (Pınar, 2011, s. 58). Anlaşılacağı üzere bölgesel örgütler sadece içinde bulunan üye ülkelerin faydasını ve ihtiyaçlarını karşılayan örgütler değildirler. Bölgesel örgütler, BM, GATT ve sonra kurulan ve GATT'ın halefi diye adlandırabileceğimiz WTO gibi kuruluşların dünyayı düzenlemesine yardımcı olabilecek nitelikte örgütlerdir.

4. İklim Değişikliği

Küresel ısınma ve iklim değişikliği yer yüzeyindeki yaşamı tehdit eden en önemli tehditlerdendir. Bu sebeple de şüphesiz son zamanların en popüler gündemlerindendir. Bu tehlikeye karşı insanlığın bir önlem alması gerekmektedir. Bu konudaki duyarlılığın küreselleşmesinin gerçekleşmesi, bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre önleyici tedbirlerin hızla alınması lazımdır (Sağlam vd., 2008, s. 89). Atmosfer yapısının zaman zaman değişmesiyle iklim değişikliği yerkürenin yaklaşık 4,5 milyar senelik tarihi boyunca meydana gelmiştir. Bunun en önemli kanıtları bir arazi gezisi ve çalışması ile jeoloji, yüzey şekilleri (jeomorfoloji), coğrafya ve iklimle ilgili gelişmelerin gözden geçirilmesi ile anlaşılabilir (Şen, 2022, s. 2). Dünyada yaşanan çeşitli buzul çağlarından sonra, bilim insanlarına göre dünyamız şu zamanlarda soğuma eğiliminde olmalıydı. Ancak 19. yüzyılın ortalarından 1940'lara kadar süren ısınma 1960'ların sonlarına doğru durdu ve 0,25 C°'lik bir soğuma gerçekleşti. 1970'li yıllarda ısınma yeniden başladı ve 1998 yılı son 1200 yılda içinde en sıcak yıl oldu (Aksay vd., 2005, s. 30). Bunun dışında iklim değişikliği paneli raporuna göre içinde yaşadığımız dünya; küresel ısınma konusunda gerçekleşen gözlemlerle, 20. yüzyıl süresince 1901-2000 yılları içerisinde ortalama 0.6 C° düzeyinde bir sıcaklık artışı olmuştur. Bu duruma ek olarak, yayınlanan son raporda ise, 1906-2006 yılları içerisinde yeryüzündeki ortalama yüzey sıcaklığındaki yükseliş devamlıdır. Buna göre, 1906-2005 yılları arasındaki ortalama yüzey sıcaklığı yükselişi 0,74 C° dereceye artmıştır (Doğan & Tüzer, 2011, s. 22).

19. yüzyılın ortalarından itibaren, iklimdeki doğal değişkenliğe ek olarak, ilk kez insan faaliyetlerinin de iklimi etkilediği yeni bir çağa giriş yapıldı. Bu nedenle, günümüzde iklim değişikliği, sera gazı birikimlerini arttıran insan faaliyetleri dikkate alınarak tanımlanmaktadır (Türkeş, 2008, s. 28). Birçok bölgede yağış rejimlerinin

değişmesi ya da kar ve buzulların erimesi hidrolojik sistemleri bozmuş; su kaynaklarının sayısını ve kalitesini de bozmuştur. İklim koşullarının değişmesiyle kara, göl ve okyanus ekosistemlerinde yaşayan birçok hayvanın sadece sayısı ve türler arasındaki etkileşim değil, canlıların coğrafi habitatı, kış uykuları ve göç zamanları farklılaşmıştır (Demirbaş & Aydın, 2020, s. 167). İklim değişikliğiyle ilgili en önemli stratejiler; sera gazı emisyonlarının azaltılmasını ve iklim değişikliğinin hâlihazırda görülen etkilerine uyum sağlanabilmesidir. Spesifik olarak iklim değişikliğine uyum faaliyetlerinin, şehirlerdeki toplumsal hassas grupları ve düşük gelirli iklim değişikliğinin etkilerine karşı korumaya yönelik faydalar sunması da planlanmaktadır (Tuğaç, 2022, s. 43). İklim değişikliği geçmişten günümüze hem insanların hem de hayvanların hayatını olumsuz etkileyen bir faaliyettir. Özellikle sanayi devrimi ile başlayan sanayileşme ve fosil yakıt kullanımının artması sebebiyle iklim değişikliği daha da hız kazanmıştır. İklimin dengesinin stabilize olması için güneş ışınlarındaki radyasyonu tutan gazların -karbondioksit, metan, azot oksit, kloroflorokarbon- miktarı çoğalmamalıdır (Ceylan vd., 2024, s. 132). İklim değişikliği gibi küresel bir sorunun çözümü için iş birliği gereklidir. İklim değişikliği ile ilgili iş birlikleri ancak yatay ve dikey şekilde eş zamanlı olarak gerçekleştirildiğinde en uygun ve kesin sonuca ulaşılacaktır (Demir, 2025, s. 85).

5. Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları

Avrupa Birliği'nin kuruluşu 1950'li yıllara kadar uzanmaktadır. Lakin AB kuruluşundan yıllar sonra ancak iklim değişikliğiyle ilgili çalışmalar yapmaya başlamıştır. AB'de iklim değişikliği ile ilgili problemlerin konuşulmasına 1980'li yılların başları ile başlamakla birlikte AB Komisyonu, Bakanlar Konseyi'ne iklim değişikliği ilgili olarak ancak 1988'de bir bildiri verebilmiştir. Ayrıca bu bildiri iklim değişikliğine ilişkin herhangi bir eylem planı da içermemektedir (Altunok & Altunok, 2016, s. 47). AB, 1987 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi ile ortak çevre politikasına sahip bir bölgesel örgüt vasfı kazanmıştır. Bu antlaşma ile çevrenin korunması ve çevre kalitesinin artırılması AB'nin temel amaçlarından biri olmuştur. Antlaşma içerisinde aynı zamanda pisleten öder, çevresel tahribatların acil durum olarak belirlenmesi gibi ilkelerde bulunmaktadır (Erdoğan, 2018, s. 709). Avrupa Birliği'nin çevre politikası, kirliliği yok etmeyi, azaltmayı ve engellemeyi, doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar vermeyecek şekilde tüketilmesini sağlayarak sürdürülebilir kalkınmayı sağlamayı, çevresel zararın kaynağında yok edilmesini ve çevreyi korumanın diğer sektörlerle (enerji, ulaştırma vb..) entegrasyonunu güvence altına tutmayı planlamaktadır (Avrupa Birliği, 2024). Avrupa birliğinin çevre politikalarını birçok farklı sektör üzerinden kurması Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği konusundaki amacının kalıcı ve sürdürülebilir olduğunun önemli bir kanıtı niteliğindedir. Avrupa

Birliği iklim değişikliği politikalarını belirlerken geleceği şekillendirebilecek politikalar belirlemeyi amaçlamaktadır. Bunu yaparken de BM'nin belirlediği ve aldığı kararlara uyumlu kararlar almaya da özen göstermektedir. Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği konusunda aldığı kararlar sadece Avrupa'nın değil genel olarak tüm dünyanın refahı düşünülerek alınan kararlardır.

Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ile mücadelede aldığı kararlardan birisi de kara araçlarında benzin ve lpg kullanımının azaltılmasıdır. Bu sebeple de Avrupa Birliği bağlı olduğu ülkelerde elektrikli araç kullanımını yaygınlaştırmaya çabalamaktadır. Elektrikli araçların tarihçesi 1800'li yıllara kadar gitmektedir. Günümüzde oldukça popüler olan elektrikli araçların geçmişi aslen 1800'lü yılların başına mekanik enerji ile çalışan ilk arabalara kadar gitmektedir. 1800'lerin son çeyreğinde yollarda çok sayıda elektrik motoru ile tahrik edilen araçlar görülmeye başlanmıştır. Karayolu uzunluklarının kısıtlı olması elektrikli araçların menzillerini azalttığı için bu yıllarda elektrikli araçlar oldukça fazlaydı (Kocabey, 2018, s. 16). Avrupa Birliği elektrikli araç kullanımını yaygınlaştırmak için elektrikli araçlarda vergi indirimine gitmeyi planlamaktadır. Böylelikle insanlar daha ucuz buldukları için elektrikli arabaları satın almaya yöneleceklerdir. Birkaç Avrupa Birliği üye ülkesinden örnek vermemiz gerekirse eğer: Almanya 2025 yılına kadar elektrikli araçları MTV'den muaf tutmuştur, Danimarka elektrikli araçlar için tescil vergisinde %20 indirim sağlamaktadır ve yine Letonya'da elektrikli araçlar tescil vergisinde muaf tutulmuştur (Gündüz & Yakar, 2020, s. 212).

Tablo :1 2023 Yılında Avrupa'da En Çok Satılan Araçlar

Tesla Model Y	18 Bin 446
Dacia Sandero	18 Bin 431
Peugeot 208	16 Bin 180
Volkswagen T-Roc	15 Bin 760
Opel Corsa	15 Bin 120
Toyota Yaris Cross	14 Bin 772

Dacia Duster	14 Bin 38
Fiath/ Abarth 500	13 Bin 542
Volkswagen Golf	13 Bin 339
Skoda Octavia	12 Bin 296

Tablo Kaynak: (Prez, 2024)

Tablo 1'i incelediğimizde 2023 yılında Avrupa'da en çok satılan araçları görebilmekteyiz. Tablo 1'den anlaşılabileceği gibi listesinin ilk sırasında Tesla Model Y almaktadır. Tesla Model Y bir elektrikli araç olduğu için Avrupa Birliği'nin elektrikli araçları Avrupa içerisinde yaygınlaştırma politikalarının etkili olduğunu söyleyebiliriz. Avrupa Birliği, uygulamış olduğu elektrikli araçlardan daha az vergi alma politikalarının etkisiyle vatandaşlarının elektrikli araçlara daha çok yönelmesini sağlamıştır. Bu sebeple de kara taşıtlarından kaynaklanan petrol ve lpg kullanımının azaltılmasını sağlayabilmiştir.

Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ve küresel ısınma gibi sorunlara bir çözüm arama süresinde bir başka etken ise temiz enerjidir. Avrupa Birliği üretim yapan ve bünyesinde kullanılan fabrikalardaki enerji açığını petrol yerine temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarıyla kapatmak istemektedir. Bu nedenle Avrupa Birliği bu konuda farklı birkaç hedef belirlemiştir. AB, brüt nihai enerji tüketiminin bir payı olarak ölçüldüğünde 2030 yılına kadar en az %32'lik AB düzeyinde bağlayıcı bir yenilenebilir enerji amacı belirlenmiştir. Bu hedef, tüm Üye Devletlerin kolektif çalışmalarıyla sağlanabilecek olup ülkeler kendi ulusal katkılarını belirlemekte özgürdür (Talu, 2019, s. 42). Komisyon, Parlamento ve Konsey, Haziran 2018'de 2030 yılından başlamak üzere AB'de %32.5 miktarında belirlenen bir enerji verimliliği hedefi içeren kararı almıştır (Talu, 2019, s. 42). Burada dikkat etmemiz gereken husus Avrupa Birliği'nin yapmış olduğu temiz enerji politikalarını hep geleceğe yönelik olacak bir şekilde yapmak istemesidir. Burada Avrupa Birliği'nin iklim değişikliğine yönelik politikalar kurmaya çabalarken sürdürülebilir olmasına dikkat ettiğini daha iyi anlayabiliriz.

Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını artırabilmek için aldığı önlemlerden birisi ise yenilenemeyen enerji kaynaklarının kullanımının azaltılmasıdır. Bunun için Avrupa Birliği, yenilenemeyen enerji kaynaklarından birisi olan kömür kullanımının azaltılabilmesi için çalışmalarda bulunmuştur. Avrupa

Birliği'ne üye olan birçok ülke Glasgow'da düzenlenen 2021 BM iklim değişikliği konferansına katılarak kömür kullanımının azaltılacağına dair taahhütlerde bulunmuşlardı.

Avrupa Birliği iklim değişikliği ve küresel ısınma ile olan mücadele kapsamında plastik kullanımının azaltılabilmesi ile ilgili de çalışmalarda bulunmaktadır. AB'nin öncülüğünde ve yılında uygulamaya konulan “Tek Kullanımlık Plastikler Direktifi” ile Pet vb. içecek ambalajların üretiminde 2025 yılına kadar en az %25, 2030 yılına kadar da en az %30 oranında geri dönüştürülmüş plastik kullanılması zorunlu tutulmuştur (Birpınar, 2022, s. 31). Avrupa Birliği burada iklim değişikliğiyle mücadelenin sadece karbon emisyonu ile ilgili değil, çevreyi temiz bir hale getirerek de gerçekleştirebileceğini tek kullanımlık plastikler direktifi ile uygulamaya çalışmıştır.

7.Pasifik Adaları Forumu ve İklim Değişikliği Politikaları

Pasifik Adaları için iklim değişikliği, dışarıdan gelen bilgisayarlar tarafından şekillendirilen bir bilim meselesi olarak değil, gelecekteki kalkınmanın neredeyse her yönünü etkileyen ve tüm kurumlarımız ve topluluklarımız için birçok zorluğu beraberinde getiren hayati bir sosyal ve kültürel mesele olarak ele alınmalıdır. Bu zorlukların çoğu, özellikle mali kaynaklar ve beceri tabanı açısından adaların fiziksel uzaklığından (coğrafi izolasyon) ve göreceli büyüklüğünden (küçüklük) kaynaklanmaktadır. Zorluklardan biri hem iklimin aşırı uçları hem de yerel insan aracılı çevresel ve nüfus zorlukları nedeniyle iklimdeki kademeli değişimlerle birlikte yaşamayı öğrenmektir. Diğer zorluklar ise geleneksel köy temelli toplumlar ile modern ekonomi arasındaki etkileşimden kaynaklanan kültürdeki son değişikliklerden kaynaklanmaktadır (Weir vd., 2017, s. 1026) .

Yapılan araştırmalar Pasifik bölgesinde ortalama deniz seviyesinin son 50 yıldır yılda 2 mm yükseldiğini göstermektedir. Bölgedeki deniz seviyesindeki kısa vadeli değişimler önemlidir; yoğun La Nina olaylarında batı Pasifik'te deniz seviyesi 25 cm kadar yükselmektedir. Bölgenin sıcaklık kayıtları, bu yüzyılda ortalama yüzey sıcaklığında her on yılda %0,2'lik bir artış olduğunu göstermektedir. En son çalışma, 1995 yılına kadar sera gazı emisyonları göz önüne alındığında, deniz seviyesinde 5-12 cm'lik bir yükselmenin kaçınılmaz olduğunu tahmin etmektedir. Ancak çalışma, tüm ülkeler Kyoto Protokolü taahhütlerini yerine getirirse ve 2020'den sonra tüm sera gazı emisyonları dursa bile, deniz seviyesinin 14-32 cm yükselmesinin muhtemel olduğunu öne sürmektedir (Barnett, 2001, s. 978). Pasifik bölgesinde iklim değişikliğinin fiziksel tezahürleri konusunda önemli ölçüde belirsizlik devam etmektedir. Genel olarak, iklim değişikliğinin etkilerinin ciddi sonuçlar doğurabileceği beş ana alan tespit edilmiştir: (1) deniz seviyesindeki yükselmenin kıyıya etkileri

(erozyon ve su baskını dahil); (2) su kaynaklarının miktarının veya kalitesinin azalması; (3) mercan resiflerinin bozulması; (4) tarımsal verimliliğin azalması ve (5) insan sağlığı üzerindeki etkiler (örneğin, değişen hastalık vektörleri, ısıya bağlı hastalıklar ve su kaynaklı hastalıklar). Pasifik bölgesinin iklim değişikliği ile ilgili yaşadığı sorunlar insan hayatını olumsuz bir şekilde etkileme riskine sahip olmaktadır (Campbell, 2014, s. 3).

Pasifik adaları formunun iklim değişikliği ile ilgili aldığı en önemli kararlardan birisi 2015 yılında gerçekleşmiştir. Pasifik Adaları Formuna üye olan ülkelerin en ciddi sorunlarından birisi tsunamidir. Deniz seviyesinin yükselmesi tehdidine yanıt arayan çalışmalarda tsunami ve kasırga gibi tehlikeler her zaman için ciddiye alınmalıdır. Özellikle de Pasifik bölgesinde yer alan ülkeler için durum daha kritiktir (DeLoughrey, 2018, s. 186). Çoğu ada ülkelerinden oluşan pasifik adaları forumu üyesi olan ülkeler için Tsunami'nin artması adaların dolayısıyla da ülkelerin yok olabilmesi anlamına gelebilmektedir. Bu sebeple iklim değişikliğiyle mücadele pasifik adaları forumuna üye olan ülkeler için önemli bir yer kaplamaktadır. 2015 yılında yapılan toplantıda Pasifik Adaları Forumuna üye olan ülkeler iklim değişikliğiyle ilgili çeşitli kararlar almışlardır. Bu alınan kararlardan en önemlisi 1.5 santigratlık ısınma derecesi kararıdır. BM'nin belirlediği 2 santigratlık sınıma derecesi yerine kendi belirledikleri 1.5 santigratlık ısınma derecesi hedefini Pasifik Adaları Formu şöyle savunmuştur: “ Biz Pasifik Adaları Forumu Liderleri... 1.5 santigrat derecelik bir artışın Pasifik'teki savunmasız küçük ada devletlerinin karşı karşıya olduğu özel zorlukları ciddi şekilde arttıracaklarını beyan eder ve BMİDÇS Taraflar Konferansında belirttiği üzere küresel sıcaklık hedefi dahilinde kalmak için her türlü çabanın gösterilmesi çağrısında bulunuruz ” (Leslie & Wild, 2018, s. 32). Burada anlayabileceğimiz üzere Pasifik Adaları Forumu kendi bölgesel ihtiyaçlarını dünyanın genel ihtiyaçlarının önünde görmektedir. Lakin yine de dünyanın genel çıkarlarını göz ardı etmemeye de çalışmaktadırlar. Lakin burada Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumunun iklim değişikliği politikalarının birbirlerinden ne denli farklı olduğunu anlayabiliriz. Avrupa Birliği oluşturduğu iklim değişikliği politikalarında dünyanın kalıcı ve sürdürülebilir çıkarlarına odaklanırken Pasifik Adaları Forumu iklim değişikliğiyle ilgili oluşturduğu politikalarda kendi bünyesinde bulunan ülkelerin çıkarını dünyanın genel çıkarlarından önde tuttuğunu söyleyebiliriz.

Burada bir bölgesel örgüt olarak Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Formunun birbirlerinden ayrıldığını anlayabiliriz. AB kuruluşundan beri hep kendini geliştiren daha da yükselen başarılı bir bölgesel örgüt niteliğindedir. Pasifik Adaları Forumu ise Birleşmiş Milletlerin aldığı genel kuralları bile kabul edemeyen yıllar içerisinde dağılmış ve bir araya gelmiş başarısız bir bölgesel örgüt olması vasfını taşımaktadır.

SONUÇ

Bir bölgesel örgütü, bölgesel örgüt yapan unsurların en başında ortak çıkarlar gelmektedir. Her ne kadar coğrafya olarak görülse de aynı coğrafyada bulunan birçok farklı ülkenin aynı bölgede yer almadığını bu çalışmada yazdık. Bir bölgesel örgütün sadece kendi içinde bulunan sorunlara yönelik politikalar izlememesi gerektiği Avrupa Birliği ve Pasifik Adaları Forumu örnekleriyle açıklanmaya çalışılmıştır. Zira iklim değişikliği bölgesel örgütlerin sadece kendi bünyesinde bulunan ülkelerin çıkarlarına uyacak şekilde hareket edemeyecekleri kadar ciddi bir küresel sorundur. İklim değişikliği, çağımızın ciddiye alınması gereken en önemli sorunlarından birisidir. Lakin bu sorunla mücadele etmek insanların veya ülkelerin bireysel olarak gerçekleştiremeyeceği bir mücadeledir. Bu durumda ise bölgesel örgütlerin önemi daha da artmaktadır. Zira ülkelerin ve insanların bireysel olarak iklim değişikliğine karşı veremeyeceği mücadeleyi, bölgesel örgütlerin verebilme gücü mevcuttur. Lakin her bölgesel örgütün iklim değişikliğine karşı vermiş olduğu mücadele ve almış oldukları önlemler benzer değildir. Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ile ilgili almış olduğu önlemlerin daha çok dünyanın genelini kapsadığını söyleyebiliriz. Lakin Pasifik Adaları Forumu iklim değişikliği konusunda AB'nin tersi bir reaksiyon sergilemektedir. Bu durumun nedeni; Avrupa Birliğinin daha kapsamlı bir kurumsal yapısı bulunurken, Pasifik Adaları Forumunun daha az sınırlı kurumsal yapısı ile açıklanabilir. Zira her örgütün eylem yapma yeteneği kendi kurumsal kapasitesi ile yakından ilgilidir. Avrupa bölgesinin konumu ve Pasifik bölgesinin konumu da dikkat edilmesi gereken bir unsurdur. AB'nin ve PAF'ın tarihsel süreç içerisinde bulundukları konum farklılığı da farklı iklim değişikliği politikaları sürdürmelerine sebep olmaktadır.

Temiz enerji, benzin ve lpg'li araçların kullanımının azaltılması ve plastik kullanımının azaltılması gibi önlemler dünyanın genelini iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı koruyan önlemlerdir. Burada Avrupa Birliği yalnızca kendi bünyesinde barınan ülkelerin refahına yönelik değil, tüm dünyanın refahına yönelik olacak çalışmalarda bulunmuştur. Bu yönüyle Avrupa Birliği, tüm bölgesel örgütler tarafından örnek alınan bir bölgesel örgüt olarak ortaya çıkmaktadır. Pasifik Adaları Forumu'nun iklim değişikliği ile olan politika ve eylemlerini incelediğimizde daha çok pasifik bölgesinde yer alan ülkelerin sorunlarına yönelik olduğunu anlayabiliriz. Örgütün mücadele ettiği iklim sorunlarının başında gelen Tsunami, özellikle pasifik bölgesinde yer alan ülkelerin bir sorunudur. Birleşmiş Milletlerin belirlediği ısınma derecesi yerine kendi belirledikleri ısınma derecesini uygulamaları ise bu durumun bir başka kanıtı niteliğindedir. Burada dikkat edilmesi gereken

husus; neden Avrupa Birliği'nin tüm dünyanın çıkarlarını gözeten iklim değişikliği politikalar sergilerken, Pasifik Adaları Formunun sergilemediğidir. Burada her iki bölgesel örgütün ne denli başarılı veya başarısız olduğunu anlayabiliriz. Zira Avrupa Birliği hem kuruluş ilkelerini gerçekleştirmiş hem de kuruluş ilkeleri dışında kalan dünyanın genel sorunları içinde çözüm üretebilen bir bölgesel örgüttür. Pasifik Adaları Formu ise daha kendi kuruluş ilkelerini yerine getirememiş ve bu nedenle de dünya içerisinde genel olarak izlenen politikalara uyum sağlayamayan bir bölgesel örgüttür.

KAYNAKÇA

- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), Article 25,89-94.
- Altunok, A. E., & Altunok, E. (2016). AB İklim Değişikliği Politikaları. *Denetişim*, 12, Article 12, 45-55.
- Avrupa Birliği. (2024). *Fasıl 27: Çevre ve İklim Değişikliği*. <https://www.ab.gov.tr/p.php?e=92>
- Bakan, S., & Katılmış, C. (2021). Ortadoğu'da Bir Bölgesel Örgüt Olarak İslam İş birliği Teşkilatı'nın Etkinliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 4(1), Article 1, 80-96. <https://doi.org/10.33712/mana.868740>
- Barnett, J. (2001). Adapting to Climate Change in Pacific Island Countries: The Problem of Uncertainty. *World Development*, 29(6), 977-993. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00022-5](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00022-5)
- Birpınar, M. E. (2022). Küresel Sorun: İklim Değişikliği "Gelişimi, Uluslararası Müzakereler ve Türkiye. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), Article 1, 20-36.
- Campbell, J. R. (2014). Climate-Change Migration in the Pacific. *The Contemporary Pacific*, 26(1), 1-28.
- Ceylan, H., Sevgili, A., & Aslan, Ş. (2024). Sosyal Hizmet Öğrencilerinin İklim Değişikliği Farkındalıklarının ve Kaygı Düzeylerinin Belirlenmesi. *Journal of University Research*, 7(2), 131-143.
- Demirbaş, M., & Aydın, R. (2020). 21. Yüzyılın En Büyük Tehdidi: Küresel İklim Değişikliği. *Ecological Life Sciences*, 15(4), Article 4, 163-179.
- Demir, E. (2025). Uluslararası Sistemde İklim Değişikliği: Krizler ve Yeni Arayışlar. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 8(1), 81-94.
- Doğan, S., & Tüzer, M. (2011). Küresel iklim değişikliği ve potansiyel etkileri. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 21-34.
- Efe, B. (2023). *Küresel iklim değişikliği sorunu ve Paris Anlaşması çerçevesinde uluslararası iklim değişikliği sözleşmeleri*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi.

- Erdoğan, S. (2018). İklim Değişikliğine Karşı Verilen Küresel Mücadele ve Avrupa Birliği. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(4), Article 4, 703-718.
- Gündüz, O., & Yakar, S. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Elektrikli Otomobillere Yönelik Vergi Teşviklerinin Değerlendirilmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), Article 4, 204-222. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.833463>
- Karakaya, E. Y. (2023). *Birleşmiş milletler barış gücü operasyonlarında bölgesel örgütlerin hak ihlalleri: Afrika birliği operasyonları* Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Avrupa Birliği ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü.
- Kocabey, S. (2018). Elektrikli Otomobillerin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *Akıllı Ulaşım Sistemleri ve Uygulamaları Dergisi*, 1(1), Article 1, 16-23.
- Leslie, H., & Wild, K. (2018). Post-hegemonic regionalism in Oceania: Examining the development potential of the new framework for Pacific regionalism. *The Pacific Review*, 31(1), 20-37. <https://doi.org/10.1080/09512748.2017.1305984>
- Mansfield, E. D., & Milner, H. V. (1999). The New Wave of Regionalism. *International Organization*, 53(3), 589-627. <https://doi.org/10.1162/002081899551002>
- Partigöç, N. S., & Soğancı, S. (2019). Küresel İklim Değişikliğinin Kaçınılmaz Sonucu: Kuraklık. *Resilience*, 3(2), Article 2, 287-299. <https://doi.org/10.32569/resilience.619219>
- Pınar, Ö. (2011). Türk Dış Politikasının Temel İlkeleri Işığında Türkiye'nin Hükümetler arası Küresel ve Bölgesel Örgütlere Üyeliği, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi.
- Prez, M. de. (2024). *Tesla Model Y was Europe's best-selling car in 2023*. <https://www.fleetnews.co.uk/news/tesla-model-y-likely-to-be-europe-s-best-selling-car-in-2023>
- Sağlam, N. E., Düzgüneş, E., & BALIK, İ. (2008). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Ege Journal of Fisheries and Aquatic Sciences*, 25(1), 89-94.
- Summers, L. H. (1991). *Regionalism and the world trading system*. Federal Reserve Bank of Kansas City, 295-301. <https://fedinprint.org/item/fedkpr/21624>
- Şahin, S., & Demiray, M. (Ed.). (2022). *Teoriden Pratiğe Uluslararası Çatışma* (Meteksan Matbaacılık Teknik Sanayi Ticaret A.Ş.). ORION Akademi.
- Şen, Z. (2022). İklim Değişikliği ve Türkiye. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), Article 1, 1-19.
- Talu, N. (2019). *Avrupa Birliği İklim Politikaları* (s. 77) [Bilgi]. İklimin.
- Tuğaç, Ç. (2022). İklim Değişikliği Krizi ve Şehirler. *Çevre Şehir ve İklim Dergisi*, 1(1), Article 1, 38-60.

- Türkeş, M. (2008). Küresel iklim değişikliği nedir? Temel kavramlar, nedenleri, gözlenen ve öngörülen değişiklikler. *İklim Değişikliği ve Çevre*, 1(1), Article 1, 26-37.
- Türkeş, M., & Kılıç, G. (2004). Avrupa Birliği'nin İklim Değişikliği Politikaları ve Önlemleri. *Çevre, Bilim ve Teknoloji, Teknik Dergi*, 2, 35-52.
- Uslan, U., & Güner, T. (2014). İnsan Haklarının Bölgesel Düzeyde Korunması: Amerikan Sistemi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), Article 2, 309-322.
- Weir, T., Dovey, L., & Orcherton, D. (2017). Social and cultural issues raised by climate change in Pacific Island countries: An overview. *Regional Environmental Change*, 17(4), 1017-1028. <https://doi.org/10.1007/s10113-016-1012-5>

Katılımcı Yönetimin Temeli Olarak Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İş Birliği¹

Collaboration Between Local Governments and Civil Society Organizations as the Basis of Participatory Management

Strategic Public Management Journal

Volume 11, Special Issue, pp. 36-57

July 2025

DOI: 10.25069/spmj.1640252

Research Article/Araştırma Makalesi

Received: 15.02.2025

Accepted: 01.07.2025

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>

Mine MEYDANCI²

Öz

Demokratik toplumların en önemli unsurlarından biri, yönetim süreçlerine katılımın teşvik edilmesidir. Katılımcı yönetim, sadece merkezi yönetim değil, aynı zamanda yerel yönetim birimleri ve sivil toplum kuruluşları (STK) ile kurulan iş birliğini de gerektirir. Yerel yönetimler ve STK'lar arasındaki güçlü iş birliği, halkın sesinin daha etkin bir şekilde duyulmasını ve yerel ihtiyaçlara yönelik çözümlerin geliştirilmesini sağlar. Yerel yönetimler ve STK'lar arasındaki iş birliği, özellikle toplumda sosyal dayanışma, çevre koruma, eğitim, kültür ve sağlık gibi alanlarda daha etkin politikalar üretilmesini destekler. Bu bildiri, katılımcı yönetim perspektifinde yerel yönetimler ile STK'lar arasında geliştirilen iş birliğinin önemi, faydaları ve uygulama alanlarına odaklanmaktadır.

Çalışmada, katılımcı yönetim sürecinde STK'ların ve yerel yönetimlerin nasıl bir araya gelebileceği, karşılaşılan zorluklar ve başarılı iş birliği örneklerini incelemek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, Türkiye'de ve dünyada uygulanan çeşitli projelerden örnekler verilerek bu iş birliğinin sürdürülebilir kalkınmaya nasıl katkı sağladığı ele alınacaktır. Makalede kavramsal ve kuramsal çerçevede literatür taraması ve analizi yapılmış, ayrıca yetkili kurum/kuruluşlardan elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Sonuç olarak, yerel yönetimlerin ve STK'ların karşılıklı olarak sağladıkları katkılarla katılımcı yönetimin daha güçlü bir şekilde inşa edilebileceği, toplumsal sorunların çözümünde bu iş birliğinin önemli bir role sahip olduğu ve bu tür iş birliklerinin geliştirilmesinin toplumların demokratik olgunluğuna katkı sunduğu belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yerel Yönetimler, STK'lar, Yönetişim, Katılım, Sürdürülebilirlik.

Abstract

One of the most important elements of democratic societies is the promotion of participation in governance processes. Participatory governance requires cooperation not only with central government, but also with local government units and civil society organizations (CSOs). Strong cooperation between local governments and CSOs ensures that the voice of the people is heard more effectively and solutions are developed to address local needs. Collaboration between local governments and CSOs supports more effective policies, especially in areas such as social solidarity, environmental protection, education, culture and health. This paper focuses on the importance, benefits and application areas of cooperation between local governments and CSOs in a participatory governance perspective.

The study aims to examine how CSOs and local governments can come together in the participatory governance process, the challenges faced and examples of successful cooperation. In line with this purpose, examples from various projects implemented in Turkey and around the world will be given to illustrate how this cooperation contributes to sustainable development. In the article, literature review and analysis were conducted within the conceptual and theoretical framework, and data obtained from authorized institutions/organizations were used.

¹ Bu çalışma 8. Sivil Strateji Sempozyumu'nda yazar tarafından sunulan "Katılımcı Yönetimin Temeli Olarak Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İş Birliği" başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, minemeydanci@gmail.com, ORCID ID:0009-0002-9003-0440

As a result, it is stated that participatory governance can be built more strongly with the mutual contributions of local governments and CSOs, that this cooperation has an important role in solving social problems and that the development of such cooperation contributes to the democratic maturity of societies.

Keywords: Local Governments, NGOs, Governance, Participation, Sustainability.

1. YEREL YÖNETİMLER VE KATILIMCI YÖNETİM

1.1. Yerel Yönetimlerin Tanımı

Yerel yönetimler, belirli bir coğrafi alan ya da topluluk içinde kamu hizmeti sunan idari yapılardır ve merkezi yönetimden farklı olarak belirli bir özerkliğe sahiptir. Ruşen Keleş'e göre, yerel yönetimler; belirli hedeflere ulaşmak ve ihtiyaçlara çözüm üretmek amacıyla, toplumun gelişen kültürüyle uyumlu olarak şekillenen yönetim birimleridir (Keleş, 2009: 23). Belediyeler, il özel idareleri, köy idareleri ve belli amaçlar doğrultusunda bir araya gelen yerel yönetim birlikleri bu yapının en bilinen örnekleri arasında yer almaktadır (Özdemir, 2008). Güler ise yerel yönetimleri; merkezi yönetimin merkez ve taşra teşkilatlarının dışında kalan, belirli bir bölgede halk tarafından seçilen temsilcilerce yönetilen idari birimler olarak tanımlar (Güler, 2009: 279). Yerel yönetimler aynı zamanda merkezi otoritenin gücünü dengeleme işlevi görür. Bu bağlamda, merkezi yönetimin yetki alanını toplumsal düzeyde yaygınlaştırarak denetim mekanizmalarını güçlendirir ve demokratik dengenin kurulmasına katkı sunar (Heywood, 2007).

Yerel yönetimler çoğu zaman “yerinden yönetim” olarak da ifade edilir. Bilal Eryılmaz'a göre yerinden yönetim iki temel biçimde incelenebilir: Klasik anlamıyla yerel yönetim, merkezi otoriteden yetki ve kaynak aktarımını ifade ederken; modern anlamda yerel yönetim, merkezi idarenin yetkilerini yalnızca yerel yönetim organlarıyla değil, aynı zamanda taşra teşkilatları ve sivil toplum kuruluşlarıyla da paylaşmasını kapsar (Eryılmaz, 2009).

Bu farklı tanımlamalardan hareketle yerel yönetimlerin ya da diğer adıyla yerinden yönetimin tek bir çerçevede açıklanmasının güç olduğu söylenebilir. Yerel yönetimlerin önemi yalnızca hizmet sunumu ile sınırlı değildir; aynı zamanda halkın yönetime katılımı açısından da merkezi bir rol oynamaktadır (Pustu, 2005: 121). Karaman'a göre, yerel yönetimler üstlendikleri misyon nedeniyle, kamu hizmetlerinin halka ulaştırılmasında doğrudan ilişki kurdukları için, halkın yönetime katılımının ilk

adımını oluşturur (Karaman, 1998: 9). Bu katılım, halkın karar alma süreçlerine doğrudan dâhil edilmesi ve siyasal katılımın artırılması anlamına gelir.

Çağdaş yönetim anlayışları ve günümüz yönetişim yapıları dikkate alındığında, yerel yönetim, demokrasi ve katılım kavramlarının birbirini tamamlayan ve uyumlu bir bütün oluşturduğu görülmektedir. Yerel düzeyde demokratik işleyişin sağlanabilmesi için yerel özerkliğin tesis edilmesi, halkın yönetsel süreçlere etkin biçimde katılımının sağlanması ve karar alma ile uygulama süreçlerinin toplumsal denetime açık hâle getirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Öner, 2001: 54).

Genel olarak yerel yönetimler; özgürlük, katılım ve etkinlik kavramlarıyla ilişkilendirilmektedir. Ancak burada özgürlükten kasıt bireysel değil, yerel topluluğun genel çıkarlarıdır. Katılım kavramı da bu bağlamda birey düzeyinde değil, toplumsal ölçekte değerlendirilmekte ve toplumun, bireye kıyasla öncelikli bir konumda olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca yerel hizmetlerin etkin ve verimli bir biçimde sunulması, yerel yönetimlerin temel varlık sebeplerinden biri olarak öne çıkmaktadır.

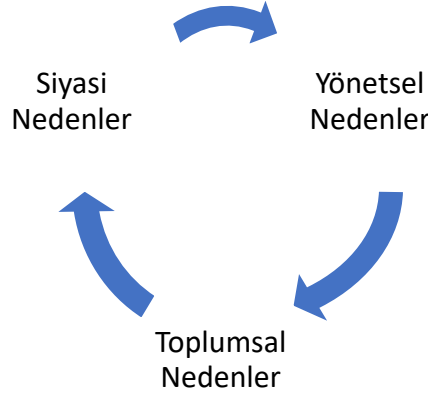
Yerel yönetimler; siyasal, yönetsel ve toplumsal boyutlarıyla bir bütün teşkil etmektedir (Keleş, 2014: 25–52). Siyasal açıdan bakıldığında, toplulukların çoğu zaman kendi kimliklerini, kültürlerini ve ideallerini korumak amacıyla özerk yönetim birimleri oluşturduğu görülmektedir. Bu eğilimlerin temelinde genellikle etnik kimlik, dilsel farklılıklar ve inanç sistemleri gibi unsurlar yer almakta olup, bu durum yerel yönetimlerin siyasal gerekçelerini ortaya koymaktadır.

Kamu hizmetlerinin tümünün merkezi bir yapıdan yönetilmesi ciddi zorluklar barındırmaktadır. Bu nedenle hizmetlerin daha verimli sunulabilmesi için hizmet alanlarının kapsamı ve sınırları dikkatle belirlenmelidir. Sağlık, su, enerji, eğitim, kent planlaması ve kültür gibi alanlardaki hizmetlerin ölçeği ve kaynak ihtiyacı birbirinden farklıdır. Bu nedenle her yerel yönetim, kendi kapasite ve kaynaklarına göre en uygun hizmetleri üstlenmeli; bu da yerel yönetimlerin yönetsel düzeyde varlık nedenlerini ortaya koymaktadır.

Sanayileşmenin ve teknolojik gelişmelerin ivme kazanması, günümüzdeki modern kentlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin gelişimi, hızlı sanayileşme ve kentleşme sürecinden doğrudan etkilenmektedir (Yılmaz, 2019: 121). Bir bölgede yerel yönetimin ne ölçüde geliştiği, aynı zamanda o bölge halkının demokratik değerlere, eşitliğe ve katılıma ne denli açık olduğu ile doğrudan ilişkilidir. Bazı ülkelerde ise düşük kalkınmışlık düzeyi ve okuryazarlık oranı,

merkezi yönetimlerin yerel yönetim birimlerini kurmaktan kaçınmak için ileri sürdüğü gerekçeler arasında yer almaktadır (Keleş, 2014: 28). Tüm bu etkenler, yerel yönetimlerin toplumsal açıdan varlık nedenlerini oluşturmaktadır.

Şekil 1: Yerel Yönetimlerin Ana Faktörleri

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur

Yerel yönetim kavramı, küresel ölçekte yoğun bir tartışma alanı hâline gelmiş ve bu alanda çok sayıda çalışma ve yaklaşım geliştirilmiştir. Neo-liberal kuramcılar, özellikle Hayek ve Nozick, yerel yönetimler ile demokratik yapılar arasındaki ilişkiye dikkat çekmiştir. Bu düşünürler, bireysel özgürlüklerin korunması, çoğulculuğun teşvik edilmesi ve merkezi idarenin sınırlandırılması gibi başlıkları öne çıkarmaktadır. Hayek'e göre yerel demokrasinin işlerliği, büyük ölçüde yerel yönetimlerin etkinliğine bağlıdır; bu yönetimlerin işlevini yitirmesi durumunda, yerel demokrasiyi savunmak mümkün olmayacaktır (Görmez, 2005).

Batı ülkelerinde, yerel yönetim ile demokrasi arasındaki ilişkinin kurumsal temellerini güçlendirmek amacıyla birçok reform gerçekleştirilmiştir. Bu sürece uluslararası düzeyde katkı sunan bazı kurumlar arasında; Dünya Yerel Yönetimler ve Demokrasi Akademisi (WALD), Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği (IULA), Birleşmiş Kent Örgütleri (UTO), Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler (BKYY) ile Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Daimî Komitesi yer almakta; bu kurumlar yerel demokrasinin gelişimi yönünde kapsamlı çalışmalar yürütmektedir (Aykaç, 1999).

Yerel yönetimler hem hizmet sunumu hem de halkın yönetime katılımı açısından önemli bir rol üstlenir. Ancak sadece yönetim yapısının varlığı yeterli değildir; karar alma süreçlerine halkın dahil edilmesi, yönetişimin kalitesini belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu nedenle, yerel yönetimlerin etkinliği, katılımcı yönetim anlayışının benimsenmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Katılımcı yönetim, yönetime halkın aktif katılımını sağlayarak, kararların daha kapsayıcı ve kabul edilebilir olmasına zemin hazırlar.

1.2. Katılımcı Yönetim Kavramı ve Faydaları

Katılımcı yönetim kavramı, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, klasik hiyerarşik ve bürokratik yönetim anlayışlarının eleştirisi olarak gelişmiştir. Önceleri çalışanlar karar alma süreçlerinden uzak tutulur, sadece verilen emirleri uygular konumdaydı. Ancak 1960'lerden itibaren örgüt teorisi ve insan kaynakları yönetimi alanındaki gelişmeler, çalışanların karar alma süreçlerine aktif katılımının verimlilik ve motivasyon üzerinde olumlu etkiler yarattığını ortaya koymuştur (Likert, 1967; Argyris, 1973). Bu değişim, katılımcı yönetimin yaygınlaşmasını sağlamış, örgütlerin daha demokratik ve esnek yapılar kazanmasına olanak tanımıştır.

Katılımcı yönetim, çalışanların doğrudan ya da temsilciler aracılığıyla, özellikle kendilerini ilgilendiren kararlara söz hakkı ya da oy kullanma yoluyla katılımını ifade eder. Bu yöntem, çalışanlara stratejik karar süreçlerinde görüşlerini dile getirme imkânı vererek onlarda özgürlük ve sorumluluk hissi oluşturur (Özkalp ve Kırel, 2001, s. 444).

Karar alma sürecinde çalışanların katılım düzeyi, örgütün yapısı ve kültürüyle yakından ilişkilidir. Çalışanların karar süreçlerine dahil edilmesi, kararların daha iyi anlaşılması ve uygulanması açısından motivasyonu artırır. Aynı zamanda yöneticiler için de bu katılım, kararların doğruluğunu güçlendirirken çalışan bağlılığı ve moralini yükseltir, böylece örgütün verimliliği olumlu etkilenir (Argon ve Eren, 2004, s. 105).

Katılımcı yönetimin önemi sadece örgüt içi performansı artırmakla sınırlı kalmaz; aynı zamanda çalışanların aidiyet duygusunu pekiştirerek örgütsel bağlılığı ve iş tatminini yükseltir. Bu nedenle, günümüzde iş gücü katılımı stratejik bir unsur olarak ele alınmaktadır (Cotton ve ark., 1988). Ayrıca karar alma süreçlerinde çeşitliliğin artırılması, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesine

imkân verir. Özellikle karmaşık ve hızlı değişen çevrelerde faaliyet gösteren organizasyonlar için bu katılım, başarının ve adaptasyonun temel unsurlarındandır (Buchanan ve Huczynski, 2019).

Topaloğlu'nun da belirttiği üzere, katılımcı yönetimin önemli faydalarından biri, farklı geçmişlere ve bakış açılarına sahip bireylerin ortak amaçlar için uyum içinde çalışabilmesidir (Topaloğlu, 2011, s. 256).

Yerel yönetimlerde katılımcı yönetim, sosyal uyumu artırmanın yanı sıra demokratik ilkelerin güçlendirilmesinde kritik bir işlev üstlenir. Bu yönetim biçimi, hesap verebilirlik ve şeffaflık gibi temel demokratik değerlerin benimsenmesini sağlayarak karar alma süreçlerinin etkin ve sağlıklı işlemesini mümkün kılar. Böylece vatandaşların karar mekanizmalarına doğrudan katılımı, kamu kurumlarına olan güveni artırır (Fung & Wright, 2003). Katılımcı yönetim aynı zamanda toplumun farklı kesimlerini bir araya getirerek iş birliği ve dayanışmayı teşvik eder; bu da sosyal sermayenin güçlenmesine zemin hazırlar (Putnam, 2000). Sosyal sermaye, bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımını artırarak demokrasinin sağlamlaşmasına katkıda bulunur.

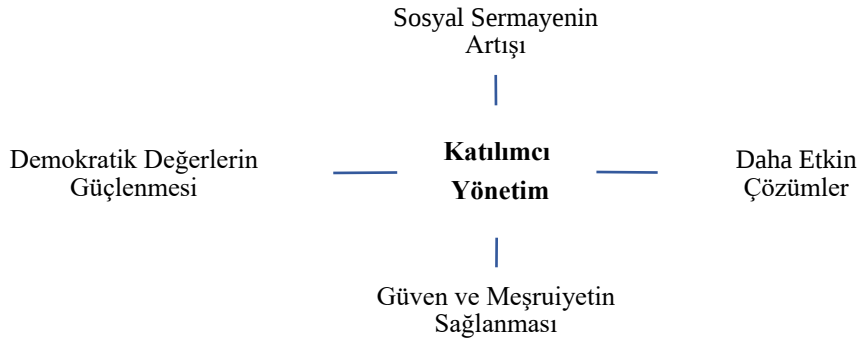
Katılımcı yönetim ile katılımcı yönetişim kavramları benzerlik taşısa da, odaklandıkları düzey ve kapsam bakımından farklılık gösterir. Katılımcı yönetim, kurum ve örgütlerde bireylerin karar alma süreçlerine katılımını ifade ederken; katılımcı yönetişim, devlet, sivil toplum, piyasa ve diğer paydaşların birlikte hareket ettiği, çok aktörlü ve çok boyutlu süreçleri kapsar. Bu anlamda katılımcı yönetişim, toplumun çeşitli kesimlerinin karar alma süreçlerine dâhil edilmesi ve ortak karar alınmasıdır.

Newig'in vurguladığı gibi, katılımcı yönetişim, bireylerin karar alma süreçlerine etkin katılımını sağlayarak demokratik gelişimi destekler. Bu yöntem, halkın görüşlerini doğrudan talep ederek, geleneksel bürokratik yapıya kıyasla daha kapsayıcı karar mekanizmaları oluşturmayı hedefler (Newig, 2018).

Katılımcılığın en önemli avantajlarından biri, farklı bakış açıları ve yerel deneyimlerin karar alma süreçlerine dâhil edilmesiyle yaratıcı ve uygulanabilir çözümler sunmasıdır. Özellikle karmaşık ve çok katmanlı yerel sorunlarda bu kapsayıcı yaklaşım oldukça değerlidir. Çeşitlilik, kolektif aklın gelişimini destekleyerek kararların pratiğe dökülmesini kolaylaştırır (Ansell & Gash, 2008). Ayrıca katılımcı süreçler, seçimlerin meşruiyetini artırırken yurttaşların kamu kurumlarına duyduğu güveni

de pekiştirir. Vatandaşların karar mekanizmalarına doğrudan katılımı, alınan kararların benimsenmesini kolaylaştırır ve bu durum demokratik yönetişimin kalitesini yükseltmenin yanında toplumsal istikrar ve kamu politikalarının etkin uygulanmasına da katkı sağlar (Wampler, 2010).

Şekil:2 Katılımcı Yönetimin Faydaları

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Sivil toplum kuruluşları, demokratik toplumların temel taşlarından biri olarak çeşitli işlevler üstlenmektedir. Bu bölümde öncelikle STK'ların tanımı, yapısı ve işlevleri ele alınacak; kuruluşların toplumsal ve siyasal alandaki rolleri kapsamlı şekilde incelenecektir. Ayrıca, STK'ların toplumsal uzlaş, kamuoyunu etkileme, siyasi katılımı artırma ve kamu yararına yönelik işlevleri çerçevesinde üstlendikleri kritik görevler detaylandırılacaktır. Böylece, sivil toplumun dinamik yapısı ve demokratik süreçlerdeki önemi daha net ortaya konacaktır.

2.1. Sivil toplum kuruluşlarının tanımı ve işlevleri

Sivil Toplum Kuruluşları (STK), halkın üyeleri tarafından çeşitli faaliyetlerde bulunmak üzere kurulan, devletin siyasi etkisinden uzak, kendi görevlendirdiği karar alma organlarına sahip ve belirli bütçeleri olan gruplardır (Kar, 2007: 50). Beckman'a göre sivil toplum, hükümetten bağımsız, devlete karşı özerklik hakkına sahip, insanların kendi çıkarlarını ve inançlarını savunduğu, desteklediği ve yaydığı gönüllü gruplardan ve derneklerden oluşmaktadır ve bu yapıların kendi bünyesinde organize edilmiş hali ise sivil toplum kuruluşu kavramını yaratmaktadır. (Beckman,1997). Bu kuruluşlar özel

hukuk kurallarına göre yönetilir ve devlet dışı, ticari olmayan kuruluşlardır. Sivil toplumun ticari sektörle olan ilişkisi tıpkı devlet ile olan ilişkisi gibi sınırlıdır. Kamu ve ticari sektörlere ek olarak, STK'ları üçüncü sektör olarak değerlendirebiliriz (Acı, 2005: 27).

Günümüzde sivil toplum, demokrasiyle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olan ve ondan ayrı düşünülemeyecek bir kavrama dönüşmüştür. Erözden'e göre demokratik bir toplum, sivil toplum gruplarının gelişmesine izin verilen ve hükümet ile özel sermaye şirketleri arasında üçüncü bir sektörün olduğu bir toplumdur (Erözden, 1998)

Farklı ülkelerde “sivil toplum kuruluşları” terimi farklı şekillerde tanımlanır. Avrupa’da bu kuruluşlar genellikle “hükümet dışı kuruluş” *NON GOVERNMENTAL ORGANİZATİON* (NGO) olarak anılırken, ABD ve Japonya’da “kâr amacı gütmeyen kuruluş” *NON PROFİT ORGANİZATİON* (NPO) terimi kullanılmaktadır. Uluslararası hükümet dışı kuruluşlar/*INTERNATİONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANİZATİONS* (NGOs), STK'ların küresel boyutunu tanımlamak için kullanılan terimdir. Kaypak, STK ları ilgilendikleri alana ve mevkilerine göre ikiye ayrılmaktadır. Dini kuruluşlar, kültür ve sanat kuruluşları, eğitim-araştırma ve geliştirme kuruluşları, hayır kurumları, siyasi kuruluşlar ve sosyal amaçlı kuruluşlar, STK'ların kapsadıkları alanlara göre ayrılacakları kategorilerden bazılarıdır. Mevkilerine göre ise odalar, sendikalar, kooperatifler, örgütler, vakıflar ve birlikler olarak kategorize edilebilirler (Kaypak, 2012: 181-183). Aşağıdaki tabloda STK'ların alan ve mevki açısından çeşitleri görülmektedir.

Tablo:1 Sivil Toplum Kuruluşları Çeşitleri

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI			
Alan	Mevki		
	Tüzel Kişiliğe Sahip Örgütlenmeler	Kamu Kurumu Niteliğinde Örgütlenmeler	İktisadi Amaçlı Oluşumlar
• Dini Kuruluşlar, • Kültür ve Sanat Kuruluşları, • Eğitim-Araştırma ve Geliştirme Kuruluşları • Hayır Kurumları • Siyasi Kuruluşlar • Sosyal Amaçlı Kuruluşlar • Sağlık kuruluşları • Çevre kuruluşları • İletişim kuruluşları • Konut tahsis eden barınma kuruluşları • Kadın ve Çocukları koruma kuruluşları	• Dernekler • Vakıflar	• Sendikalar • Meslek odaları ve birlikleri • Odalar ve Borsalar	• Yerel Birlikler • Kooperatifler • Siyasi Partiler
	Tüzel Kişiliğe Sahip Olmayan Örgütlenmeler		
	• Platformlar • Birlikler • Girişimler		

Kaynak: Yazar Tarafından Oluşturulmuştur.

Sivil toplum kuruluşları (STK'lar), gönüllülük, özerklik, kâr amacı gütmeme, kamu yararını gözetme, yasallık, çeşitlilik ve sivil davranış ruhu gibi temel özelliklere sahip olan yapılardır. Bu kuruluşlar, çeşitli görevler üstlenerek toplumun ihtiyaçlarına yönelik çözümler üretir ve bu görevleri yerine getirir (Yıldırım, 2004).

Bireyler ve topluluklar, çıkarlarını korumak, ihtiyaçlarını karşılamak ve sorunlarına çözüm bulmak amacıyla uyum içinde organize olmaya ihtiyaç duyarlar. Bu ihtiyaçtan doğan motivasyonla bir araya gelen bireyler, sivil toplum grupları aracılığıyla çözüm odaklı çalışmalar yürütür. Bu bağlamda, üyelerin taleplerini ve beklentilerini topluma ve ilgili mercilere iletmek, STK'ların temel işlevlerinden

biridir. Kamuoyunu etkileme kabiliyetleri, bu kuruluşların misyonlarını yerine getirmelerinde kritik bir role sahiptir (Özer, 2008).

STK'lar, toplumsal çeşitliliği teşvik ederek birlik ve beraberliği güçlendirme misyonu taşır. Uzlaşma kültürü, toplumsal farklılıkların bir zenginlik olarak görülmesini sağlayan STK'lar aracılığıyla topluma kazandırılır. Bu durum, bireysel mutluluğu ve toplumsal refahı olumlu yönde etkileyerek, bireylerin kendilerini ifade etme ve toplumsal sorunlara çözüm geliştirme imkânlarını artırır. Ayrıca, siyasi kültür ve politikaların şekillendirilmesi ile siyasi süreçlerin yönlendirilmesi, STK'ların üstlendiği önemli görevler arasında yer alır. Siyasi partilerin yanı sıra, demokrasi fikrinin gelişmesinde ve siyasal alanın dönüşümünde etkili bir aktör olarak öne çıkarlar (Şahin, 2010).

Demokrasi kültürünün geliştirilmesi ve siyasi katılımın teşvik edilmesi açısından STK'ların önemi büyüktür. Bu kuruluşlar, siyasal arenada değişim ve ilerlemenin sağlanmasına katkıda bulunarak demokratik değerlerin yerleşmesine zemin hazırlar (Acar, 2012: 38). Özden'e göre, sosyalleşme bilincinin ve aidiyet duygusunun güçlendirilmesi, STK'ların üstlendiği roller arasında önemli bir yer tutar. Demokratik kültürün gelişiminde çeşitlilik, uzlaşma ve çoğulculuk gibi temel unsurların farkındalığını artırarak toplumsal barışın sağlanmasına destek olurlar. Ayrıca, konferanslar, seminerler ve diğer etkinlikler yoluyla kamuoyunun sosyal ve siyasi konulardaki farkındalığını artırmayı hedeflerler.

Kamu yararına yönelik programlar geliştiren STK'lar, bu programların uygulanması için gerekli kaynakları sağlayarak merkezi yönetimin politikalarına destek olabilir. Bunun yanı sıra, devletin tüm toplumsal ihtiyaçları karşılaması gerektiği algısını reddederek ekonomiye doğrudan katkı sunar ve kalkınmada teşvik edici bir rol üstlenirler (Özden, 2008).

STK'lar, aynı zamanda siyasi iktidarın karar ve eylemlerine karşı bir denge unsuru olarak hareket eder. Devlet politikalarını destekledikleri gibi, kamu yararına aykırı olduğu düşünülen durumlarda bu politikalarla karşı durabilirler. Bu direnç, siyasi iktidarın tercihlerini gözden geçirmesini, revize etmesini ve hatta kimi durumlarda tamamen değiştirmesini gerektirebilir. Bu çerçevede, STK'lar, devlet ile toplum arasında bir tampon işlevi görerek uzlaşmayı teşvik eden bir mekanizma sunar (Özer, 2008: 92).

Sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki işlevleri, yerel yönetimlerle kurdukları etkileşimle daha somut ve etkili bir boyut kazanır. Yerel yönetimler ile STK'lar arasındaki iş birliği, katılımcı yönetim anlayışının güçlenmesine ve yerel sorunlara daha bütüncül çözümler üretilmesine olanak tanır. Bir sonraki bölümde, bu iş birliğinin yapısı ve Türkiye ile dünya örnekleri üzerinden değerlendirilmesi yapılacaktır.

3. YEREL YÖNETİŞİM

Genel anlamı ile yönetim, hiyerarşik bürokratik yapıların ötesine geçerek, çeşitli aktörlerin ve örgütlerin etkileşimde bulunduğu, resmi ya da gayri resmi birey, grup ve örgütlerin katılımını içeren dinamik bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu kavram, hükümet dışı aktörlerin de yönetim faaliyetlerine dahil olduğu bir model sunmaktadır (Batal, 2013: 4).

Yüksel'e göre yönetim, geleneksel hiyerarşik ilişkiler ve dikey iş bölümü yerine, karşıt çıkarları olan aktörlerden oluşan yapıları ve birbirine bağımlı konumları organize eden bir süreç olarak tanımlar. Bu süreç, sadece devletin değil, aynı zamanda yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, özel sektör ve diğer sosyal aktörlerin de etkin olduğu çok katmanlı bir yönetim modelini ifade eder. Bu anlamda yönetim, birden fazla paydaşın katılımını gerektiren, geleneksel merkezi yönetim anlayışının ötesinde, çoklu aktörlerin iş birliği yaptığı bir model olarak karşımıza çıkar (Yüksel, 2000).

Yerel yönetim, halkın katılımının yerel kamu yönetimi prosedürlerini şekillendirdiği bir yönetim kavramıdır. Yerel yönetim, merkezi yönetimin aksine, yerel yönetimlerin hizmet sunmanın yanı sıra bölge sakinleriyle aktif olarak etkileşim kurması, ihtiyaçlarını belirlemesi ve çözüm üretmesi pratiğidir (Aydın, 2017). Bu prosedür, toplum temelli yönetim fikrinin benimsenmesi ve yerel halkın karar alma süreçlerine dahil edilmesiyle gerçekleştirilir (Erdoğan, 2015).

Yöneticilerin yanı sıra yerel halk, STK'lar ve ticari sektör de yerel yönetimler aracılığıyla karar alma süreçlerine katılmaya teşvik edilmektedir. Böylece yerel yönetimler daha sorumlu, şeffaf ve katılımcı hale gelmektedir (Yılmaz, 2018). Bu strateji, birçok toplumsal bölünmenin adil bir şekilde bütünleştirilmesi yoluyla sosyal adalet ve dayanışmayı geliştirmeyi amaçlamaktadır (Çetin, 2019). Ayrıca, yerel yönetim uygulamalarıyla yerel kalkınmayı teşvik eden sürdürülebilir ve ekolojik bilince sahip bir yönetim modeli sağlanmaktadır (Özdemir, 2020).

Yerel yönetim, demokratik ilkeler üzerine kurulu bir çerçeve oluşturarak yerel yönetimleri toplumsal sorunlara daha etkili ve verimli çözümler üretme konusunda güçlendirir. Ayrıca, demokratikleşme sürecine önemli ölçüde katkıda bulunur ve yerel siyasi katılımı artırır (Aydın, 2017).

3.1.Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İş Birliği

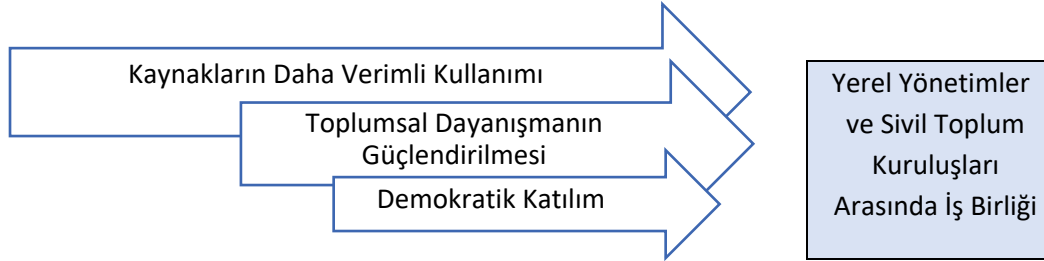
Yönetişim, birden fazla yönetim düzeyi ve aktör arasında karşılıklı etkileşim yoluyla yeni bir düzen veya yapı oluşturma süreci olarak tanımlanabilir (Stoker, 1998). Çarkçı, modern dünyada yerel bölgelerin öne çıkan rekabetçi aktörler olarak önem kazandığını, bu bağlamda yerel siyasetin yönlendirilmesi ve politika oluşturma süreçlerinde katılımcı demokrasinin temel bir yaklaşım haline geldiğini belirtir. Ayrıca, iyi yönetim anlayışı ve kent yönetiminde paydaşlarla birlikte hareket etme gerekliliği, yerel düzeyde katılımcı yönetim anlayışını kaçınılmaz kılmıştır (Çarkçı, 2007).

Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK'lar), toplumun refahını artırmak, sorunlarını çözmek ve demokratik katılımı güçlendirmek amacıyla iş birliği yapar. Geniş mali, idari ve yasal yetkilere sahip olan yerel yönetimler, halkın sorunlarını doğrudan ele alabilecek en yakın kamu kurumlarıdır. Buna karşılık, STK'lar, devlet politikalarına alternatif yaklaşımlar sunarak yeterince temsil edilmeyen grupların sesini duyurur ve gönüllülük esasına dayalı olarak toplumsal katılımı teşvik eder (Ardahan, 2010).

Yerel yönetimler geniş yetkilere sahip olmalarına rağmen, STK'lar toplumsal ihtiyaçlara daha yakın ve uyarlanabilir çözümler geliştirme konusunda avantaj sağlar. Özellikle kaynakların etkin kullanımı, yerel yönetimlerin mali gücü ile STK'ların saha deneyimini birleştiren ortak projeler ve girişimler sayesinde mümkün olur. Sosyal hizmetler, çevre koruma ve dezavantajlı bireylerin desteklenmesi gibi alanlarda bu iş birliği somut başarılar ortaya koyar (Kahraman, 2019).

STK'lar ile yerel yönetimler arasındaki iş birliği, sosyal uyumun ve güvenin inşa edilmesine katkıda bulunur. STK'lar, topluluklar arasında köprüler kurarak farklı nüfus gruplarının temsil edilmesini sağlar ve toplumsal bütünlüğü destekler. Örneğin, göçmenlerin entegrasyonu ve yerel halkla bütünleşmesi gibi süreçlerde bu tür ortaklıklar büyük önem taşır (Karaoğlu, 2022)

Şekil:3 Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Kuruluşları Arasında İş Birliği

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.2. Yerel Yönetimler ile STK'lar Arasında İş Birliğine Dair Türkiye ve Dünyadan İyi Uygulama Örnekleri

Yerel yönetimlerle sivil toplum kuruluşları (STK'lar) arasındaki iş birliği, toplumsal sorunların çözümünde katılımcılık ve sürdürülebilirlik ilkelerinin uygulanması açısından önemli örnekler sunmaktadır.

➤ Kadıköy Belediyesi- Mahalle Gönüllüleri Projesi

Kadıköy Belediyesi tarafından finanse edilen 8. Kitap Günleri Fuarı, yoğun halk katılımıyla gerçekleşmiştir. Haydarpaşa Garı'nda düzenlenen etkinliğe yaklaşık 180 yayınevi ve sivil toplum kuruluşu katılım sağlamış, etkinlik süresince 600 imza günü ve 100'e yakın söyleşi düzenlenmiştir. Son gün itibarıyla etkinliği 150 binden fazla kişi ziyaret etmiştir. Fuar kapsamında, Haydarpaşa Garı'nın peronlarına Tahsin Yücel, Gülten Akın ve Yaşar Kemal gibi edebiyat dünyasının önemli isimleri verilmiştir. Etkinlik, sosyal medyada geniş yankı uyandırmış, vagonlar ve raylar gibi mekânlarda çekilen yüz binlerce fotoğraf paylaşılmıştır. Ziyaretçiler, satın aldıkları kitapları vagonlarda okuyarak ve çay eşliğinde dinlenerek etkinliğin keyfini çıkarmıştır. Ayrıca, yayınevleri tarafından bağışlanan kitaplar, Anadolu'daki kütüphanelere ve okullara ulaştırılmıştır. (<https://www.kadikoybelediyesigonulluleri.com/>)

➤ **Gaziantep Büyükşehir Belediyesi- Göçmen ve Mülteci Destek Projeleri**

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Çevre Koruma ve Ambalaj Atıkları Değerlendirme Vakfı (ÇEVKO) ile iş birliği yaparak “Çevre ve Atıkların Ayrı Biriktirilmesi ve Geri Dönüşümünün Sağlanması” projesini hayata geçirmiştir. Proje kapsamında, Kilis Öncüpınar ve Elbeyli Geçici Barınma Merkezlerinde yaşayan Suriyeli mültecilere yönelik eğitim programları düzenlenmiştir. Sekiz ay süren proje kapsamında ilk aşamada kamp personeline geri dönüşüm eğitimi verilmiş, ardından 5.500 mülteciye geri dönüşümün çevresel, sağlık ve ekonomik faydaları hakkında eğitimler düzenlenmiştir. Her konteynerde bir kişinin hedef kitle olarak belirlendiği eğitimler sonucunda Elbeyli kampında %90, Öncüpınar kampında ise %70 oranında katılım sağlanmıştır. Ayrıca, proje kapsamında bilgisayar laboratuvarlarında yaklaşık 1.000 çocuk, geri dönüşüm konusunda farkındalık kazandıran web tabanlı oyunlar oynamıştır. Çöp ayrıştırma konusunda bilinç oluşturmaya amaçlayan etkinlikler, çocukların yanı sıra kamplardaki sosyal tesislerde çalışan kadınları da kapsayacak şekilde tasarlanmıştır. Kadınların atık malzemeleri kullanarak katıldığı tasarım yarışmaları, geri dönüşümün pratik sonuçlarını vurgulamıştır. Proje süresince dört öğretmen ve bir koordinatör görev almıştır. Bunun yanı sıra, her iki kampta eğitim gören çocuklar çevre ve yaban hayatına odaklanan resim yarışmalarına katılmış ve eserleri projenin kapanış toplantısında sergilenmiştir. (<https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/suriyeli-multecilerin-geri-kazanim-projesi>)

➤ **Eskişehir Tepebaşı Belediyesi- Engelli Bireylere Yönelik Projeler**

Eskişehir Tepebaşı Belediyesi ve Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi (EOSB) iş birliğiyle Türkiye’nin ilk Engelliler Montaj Atölyesi kurulmuştur. “Üretene Engel Yok” sloganıyla yürütülen proje kapsamında özel bireyler, eğitim alarak üretim sürecine katılım sağlamak ve çeşitli sosyal etkinliklerde yer alarak becerilerini geliştirmektedir. Atölye, bireylerin istihdam edilmesine yönelik önemli bir merkez haline gelmiştir. Diğer kurumlarda 38 öğrenci istihdam edilirken, EOSB Engelli Montaj Atölyesi’nde 67 özel birey eğitim almıştır. Atölyede bugüne kadar 9 milyon 962 bin 908 parça birleştirilmiş, toplamda 17 milyon 462 bin 908 adet ürünün montajı tamamlanmıştır. Bu süreçte 56 vasıflı işçi istihdam edilmiştir. (<https://www.tepebasi.bel.tr>)

➤ **Çanakkale Belediyesi- Troia Kültür Rotası Projesi**

Çanakkale Belediyesi, Çanakkale Valiliği ve Çanakkale Tarih ve Kültür Vakfı (ÇATKAV) iş birliğinde Troya Kültür Rotası Projesi’ni hayata geçirmiştir. Proje, Çanakkale’den Assos’a kadar uzanan köylerin kültürel kimliğini ve mirasını korumayı, köy sakinleri ile turistler arasında etkileşimi artırmayı hedeflemektedir. Proje, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Anadolu Efes desteğiyle yürütülen “Gelecek Turizmde” girişimi kapsamında desteklenmektedir. Bu kapsamda, 120 kilometrelik bir bisiklet ve yürüyüş rotası oluşturulmuş, eski otoyollar da kullanılarak bölgedeki sosyal ve ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi amaçlanmıştır. Troya Yılı etkinlikleri kapsamında geliştirilen proje, bölgenin turizm potansiyelini artırmayı ve kültürel mirasını koruyarak sürdürülebilir bir turizm modeli oluşturmayı hedeflemektedir. (<https://www.catkav.org/proje/troya-kultur-rotasi/>)

Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları (STK’lar) arasındaki iş birliğine dair başarılı uluslararası uygulamalar, toplumsal sorunların çözümünde önemli örnekler sunmaktadır. İşte birkaç örnek:

➤ **Portland, ABD: Toplum Katılımı ve Şehir Planlaması**

Portland’da parklar, yalnızca rekreasyon alanları olarak değil, aynı zamanda çeşitli toplumsal etkinliklerin düzenlendiği kamusal alanlar olarak işlev görmektedir. Belediye tarafından yürütülen projeler kapsamında, yüzme dersleri, golf eğitimleri ve çeşitli spor etkinlikleri düzenlenmektedir. Şehrin farklı bölgelerinde yer alan park alanlarında halka açık ve ücretsiz Zumba, aerobik, fitness ve dans dersleri sunulmaktadır. Ayrıca, Eastmoreland, Colwood, Heron Lakes, RedTail ve Rose City olmak üzere beş farklı merkezde halka açık golf dersleri verilmekte olup, 1917 yılından bu yana faaliyet gösteren golf sahalarında çeşitli turnuvalar düzenlenmektedir. Bu derslere her yıl yaklaşık 400 bin kişi katılım göstermektedir. Portland Parklar ve Rekreasyon Departmanı tarafından, şehirdeki devlet liseleriyle iş birliği içinde geliştirilen EAGLE (Early Adventures in Golf for a Lifetime of Enjoyment) programı, gençlerin golf eğitimi almasını teşvik etmektedir. Program kapsamında, öğrenciler bir koç eşliğinde golf eğitimi alırken, başarılı olan katılımcılara saat bazında ödeme yapılmaktadır. (<https://www.greencitytimes.com/portland/>)

➤ **Stockholm, İsveç: Çevre Dostu Şehircilik**

Stockholm’de yerel yönetimler, çevre dostu kentleşme politikaları kapsamında geniş çaplı atık yönetimi projeleri yürütmektedir. Hela İsveç adlı girişim, Dünya Temizlik Günü etkinlikleri çerçevesinde, geniş çaplı bir çöp toplama kampanyası düzenlemektedir. Bu kampanyaya bireyler, işletmeler, kasabalar, çeşitli sivil toplum kuruluşları, ibadet yerleri ve eğitim kurumları aktif olarak katılım sağlamaktadır. Kampanyanın temel hedefi, toplumun her kesimini çevre temizliği konusunda bilinçlendirmek ve atık yönetimi süreçlerine aktif katılımını teşvik etmektir. Kampanya “Büyük bir şey yap – biraz çöp topla!” sloganıyla yürütülmekte ve geniş katılımlı çevre temizliği faaliyetleri düzenlenmektedir.

(<https://hsr.se/kommun/hela-sverige-plockar-skrap-for-kommuner>).

➤ **Barcelona, İspanya: Sosyal Hizmetlerde İş Birliği**

Barcelona Activa projesi, yerel kalkınma ve ekonomik politika alanlarında küresel ölçekte tanınan bir inisiyatif olarak öne çıkmaktadır. Proje kapsamında, finansal kaynaklar sağlanarak ve ulusal ve uluslararası kurumlarla iş birlikleri geliştirilerek yerel yönetimin stratejik pozisyonu güçlendirilmektedir. Barcelona Activa, Avrupa’nın dört bir yanından kuruluşlarla uluslararası iş birliği projelerine katılmakta ve sosyo-ekonomik kalkınma alanında küresel ölçekte referans alınan bir yapı olarak konumlanmaktadır. Bu çerçevede, proje kapsamında çeşitli uluslararası forumlara, düşünce kuruluşlarına ve akademik sunumlara katkı sağlanmakta, ayrıca ödüller ve takdir belgeleri ile başarıları tescillenmektedir. Proje, uluslararası girişimlerin oluşturulması ve yönetilmesi yoluyla bilgi paylaşımını teşvik etmeyi, yerel ekonomik büyümeyi desteklemeyi ve Avrupa fonlarından yararlanarak yeni programlar geliştirmeyi hedeflemektedir. Böylece, Barselona’da yaşayan bireyler için çeşitli yeni hizmetler sunulmakta ve mevcut eğitim programları iyileştirilmektedir.

(<https://www.barcelonactiva.cat/en/international-projects>).

➤ **Freiburg, Almanya: Yenilenebilir Enerji ve STK İş Birliği**

Freiburg’da sürdürülebilir kentleşme ve yenilenebilir enerji kullanımını teşvik etmek amacıyla geliştirilen projeler, enerji verimliliği odaklı mimari yaklaşımlarla dikkat çekmektedir. Bu çerçevede, 1999 yılından itibaren Vauban Kışlası’nın eski spor sahası üzerine enerji tasarruflu bir yerleşim alanı inşa edilmektedir. Bölgedeki yapılaşma, “Solarsiedlung GmbH” (Güneş Kolonisi GmbH) tarafından yürütülmekte olup, “Schlierberg”deki güneş yerleşiminde, güneş

enerjisiyle inşa etmenin ve doğayla uyum içinde yaşamının geleceği şimdiden bir gerçektir” sloganı benimsenmiştir. Proje kapsamında, 58’den fazla enerji tasarruflu konut inşa edilmiştir ve bunlardan 43’ü 2003 yılı başında tamamlanmıştır. Yerleşim alanında bulunan binalar, pasif ev standartlarına uygun olarak tasarlanmış olup, iki ila üç katlı ahşap çerçeveli yapılar şeklinde inşa edilmiştir. Bu binalar, enerji verimliliğini artırmak amacıyla güneye dönük olarak sıralanmıştır. Güneş panelleri ve diğer yenilenebilir enerji kaynakları sayesinde, yerleşim alanındaki konutlar kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamının ötesinde, fazladan enerji üretimi de gerçekleştirmektedir. Proje yöneticileri, “fazla enerji evi” konseptini tartışmakta olup, üretilen fazla enerjinin genel elektrik şebekesine aktarılmasını sağlamaktadır. Bu uygulama hem enerji tasarrufunu teşvik etmekte hem de konut sahipleri için enerji maliyetlerini azaltmaktadır. Hedeflenen yıllık enerji gideri tasarrufu, geleneksel bir eve kıyasla en az 500 Euro olarak belirlenmiştir. Ayrıca, proje kapsamında inşa edilmesi planlanan “Güneş Gemisi” adlı konut ve çalışma alanı, güneş panelleri ve biyokütle ile çalışan bir kombine ısı ve güç ünitesiyle enerji ihtiyacını karşılayacaktır.

(https://www.nationalestadtentwicklungspolitik.de/NSP/SharedDocs/Projekte/WSProjekte_E NG/FreiburgVauban_Solarsiedlung_am_Schlierberg.html;jsessionid=25EC913529A48184BC168C5D43FCCC3D.live21303?nn=1375822#doc1465252bodyText2).

Bu örnekler, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile sürdürülebilir kalkınma, sosyal hizmetler, çevre dostu uygulamalar ve toplum katılımı gibi alanlarda nasıl başarılı projeler geliştirebileceğini göstermektedir. Her bir girişim, toplumsal faydayı artırma, katılımcı yönetim ilkelerini hayata geçirme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunma açısından önemli bir model sunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşlarının (STK’ların) demokratikleşme süreçlerindeki rolünü, yönetim anlayışı bağlamında ele alarak, kuramsal çerçeveden pratik uygulamalara uzanan çok katmanlı bir inceleme sunmuştur. İlk bölümde yerel yönetimlerin tarihsel ve teorik temelleri açıklanmış, özellikle neoliberal dönüşüm süreçlerinin bu yapılar üzerindeki etkisi irdelenmiştir. Yerel yönetimlerin sadece idari birimler değil, aynı zamanda yerel halkla bütünleşen, toplumsal sorunlara doğrudan temas eden ve siyasal katılımı teşvik eden kurumlar olduğu ortaya

konmuştur. Bu bağlamda, yönetsel işlevlerinin yanı sıra siyasal ve toplumsal işlevleri de göz önünde bulundurularak, katılımcı demokrasinin inşasında üstlendikleri kritik konum vurgulanmıştır.

İkinci bölümde ise sivil toplum kuruluşlarının tanımı, yapısı ve işlevleri detaylandırılmış; özellikle gönüllülük, özerklik, kâr amacı gütmeme ve kamu yararına hizmet gibi temel ilkeler ışığında STK'ların toplumsal dinamikler içerisindeki çok yönlü işlevleri analiz edilmiştir. STK'ların sadece hizmet sağlayıcı aktörler değil, aynı zamanda kamu politikalarının şekillenmesinde, toplumsal uzlaşma kültürünün yerleşmesinde ve demokratik değerlerin içselleştirilmesinde etkin rol oynadıkları örneklerle ortaya konmuştur. Ayrıca, farklı alan ve mevki türlerine göre yapılan sınıflandırmalar aracılığıyla sivil toplumun ne denli çeşitlenmiş bir yapı sergilediği gösterilmiştir. STK'ların kamuoyu oluşturma gücü, siyasal katılımı artırıcı etkisi ve toplumsal kutuplaşmayı azaltıcı fonksiyonları özellikle dikkat çekicidir.

Üçüncü bölümde ise yönetim kavramı çerçevesinde yerel yönetimlerle STK'lar arasında kurulan iş birliğinin yapısı ele alınmıştır. Yönetişim, geleneksel kamu yönetimi anlayışının ötesine geçerek çok aktörlü bir karar alma mekanizması olarak tarif edilmiş; bu bağlamda yerel yönetim modeli, yerel halkın, STK'ların ve diğer paydaşların süreçlere doğrudan katılımını mümkün kılan bir yapı olarak değerlendirilmiştir. Yerel yönetimler ile STK'lar arasındaki ilişkilerin, toplumsal sorunların çözümüne yönelik daha esnek, kapsayıcı ve sürdürülebilir politikalar üretilmesine katkı sunduğu örnek olaylar üzerinden ortaya konmuştur. Kadıköy'den Gaziantep'e, Eskişehir'den Çanakkale'ye kadar Türkiye'den sunulan başarılı uygulamalar, yerel sorunlara duyarlılıkla yaklaşan ve katılımcılığı önceleyen projelerin toplumsal fayda üretmedeki gücünü göstermektedir. Ayrıca, Portland, Stockholm, Barselona ve Freiburg gibi dünya örnekleri, bu iş birliklerinin evrensel düzeyde nasıl şekillendiğine ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine nasıl hizmet ettiğine dair önemli veriler sunmuştur.

Sonuç olarak, yerel yönetimler ile sivil toplum kuruluşları arasındaki iş birliği, sadece hizmet üretimini iyileştiren bir araç olmanın ötesinde, demokratik değerlerin yerelden güçlenmesini sağlayan stratejik bir mekanizmadır. Bu ilişkilerin güçlendirilmesi yönetim ilkelerinin hayata geçirilmesi, toplumsal katılımın artırılması ve sosyal adaletin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Türkiye gibi çeşitliliği ve dinamizmi yüksek toplumlarda, bu tür iş birlikleri yalnızca yönetim

süreçlerini şeffaflaştırmakla kalmayıp, yerel demokrasiyi derinleştiren ve toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir kalkınma anlayışını mümkün kılmaktadır. Gelecekte bu ortaklıkların daha da kurumsallaşması, toplumsal sorunlara duyarlı, katılımcı ve sürdürülebilir bir yerel yönetim modelinin inşasına önemli katkılar sunacaktır.

Yerel yönetimler ile STK'lar arasındaki iş birliğinin etkinliğini artırmak amacıyla yasal ve kurumsal çerçevenin güçlendirilmesi gerekmektedir. İş birliğini destekleyen yasal düzenlemelerin netleştirilmesi ve kurumsal mekanizmaların geliştirilmesi, Avrupa Birliği ülkelerinde uygulanan “Yerel Yönetim ve STK İş Birliği Kılavuzları” gibi modellerin Türkiye’de de benimsenmesi faydalı olacaktır. Ayrıca, yerel yönetimlerin bütçelerinden STK'lara ayrılan pay artırılmalı ve bu kaynakların etkin kullanımı sağlanmalıdır. Uluslararası fonlardan yararlanmak için ortak projelerin teşvik edilmesi de önemli bir adımdır. Yerel yönetim çalışanları ile STK temsilcilerinin, katılımcı yönetim ilkeleri, proje yönetimi ve kaynak kullanımı gibi alanlarda eğitimlerle desteklenmesi, iş birliği süreçlerinin daha verimli yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Bunun yanı sıra, karar alma süreçlerinde STK'ların rolünü artırmak için katılımcı bütçeleme ve danışma kurulları gibi mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir. Türkiye ve dünyadaki başarılı iş birliği örneklerinin incelenerek, çevresel sürdürülebilirlik gibi alanlarda uygulanan projelerin ülke genelinde uyarlanması da bu alandaki ilerlemeyi destekleyecektir. Son olarak, iş birliğinin topluma etkili biçimde anlatılması için kamu bilgilendirme kampanyalarının düzenlenmesi, vatandaşların sürece aktif katılımını teşvik edecektir.

KAYNAKÇA

- Acı, E. Yüksel (2005), *Kalkınma Sürecinin Yeni Aktörleri Sivil Toplum Kuruluşları*, Günizi Yayıncılık, İstanbul.
- Ansell, C., & Gash, A. (2008). Collaborative governance in theory and practice. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 18(4), 543-571.
- Armağan, R., Başaran, İ. (2004). Yerel Demokrasinin Gelişiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, I. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, Küresel Demokrasinin Gelişmesi ve Katılım Sağlanması Açısından Sivil Toplum Kuruluşları, (Ed. Ali Akdemir, Abdurrahman Benli, Halis Kalmış), ÇOMÜ İBFF, 4 6 Haziran, Çanakkale, 280.
- Argon, Türkan ve Eren, Altay. (2004), “İnsan Kaynakları Yönetimi”, Nobel Yay., Ankara.
- Arikboğa, Ş. (2010) *Yönetim ve Organizasyon* (İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul).
- Ardahan, F. (2010). Sivil toplum ve katılım üzerine düşünceler. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(2), 229-240.
- Argyris, C. (1973). *Personality and Organization: The Conflict Between System and the Individual*. New York: Harper & Row.
- Aydın, T., & Yılmaz, N. (2019). Dezavantajlı grupların sosyal entegrasyonu: Tepebaşı Belediyesi uygulamaları. *Sosyal Hizmetler Araştırma Dergisi*, 7(1), 22-39.
- Aydın, A. (2017). *Yerel Yönetişim ve Katılımcılık: Türkiye Örneği*. İstanbul: Beta Yayınları
- Aykaç, B. (2019), *İnsan Kaynakları Yönetimi ve İnsan Kaynaklarının Stratejik Planlaması*, Nobel Yayınları, İstanbul
- Batal, S. (2010). *Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı ve Türkiye'de Yerel*
- Beckman, B. (1997), *Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası*, “Demokratikleşmeyi Açıklamak Sivil Toplum Üzerine Notlar”, (Edit.: Elisabeth Özdalga ve Sune Persson), Türk Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Buchanan, D., & Huczynski, A. (2019). *Organizational Behaviour*. Pearson.
- Cotton, J. L., Vollrath, D. A., Froggatt, K. L., Lengnick-Hall, M. L., & Jennings, K. R. (1988). Employee participation: Diverse forms and different outcomes. *Academy of Management Review*, 13(1), 8–22.
- Çetin, S. (2019). *Yerel Yönetişim ve Sosyal Adalet: Kuram ve Uygulamalar*. Ankara: Seçkin Yayıncılık. *Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri*. *Mevzuat Dergisi* (145), 1- 13.
- Çarkçı, A. (2007), “Üç Açıdan Kentsel/Yerel Politika Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları”, *Sivil Toplum Dergisi*, Yıl: 4 Sayı:17-18, (Ocak Haziran)
- Erdoğan, M. (2015). *Yerel Yönetimler ve Yerel Yönetişim: Teorik Çerçeve ve Uygulama*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

- Erözden, Ozan (1998), “STK’lar ve Hukuki Çerçeve de Yenilik Talepleri Üzerine Notlar”, Merhaba Sivil Toplum (Der.: Taciser Ulaş), Helsinki Yurttaşlar Derneği Yayını, İstanbul
- Eryılmaz, B. (2009), Kamu Yönetimi, Okutman Yayıncılık, Ankara
- Fung, A., & Wright, E. O. (2003). Deepening democracy: Institutional innovations in empowered participatory governance. Verso Publications.
- Görmez, K. (2005), Küreselleşme ve Yerelleşme, Odak Yayınevi, Ankara.
- Güler, B. A. (2009), Türkiye’nin Yönetimi: Yapı, İmge Kitabevi, Ankara
- Heywood, A. (2007). Siyasi İdeolojiler. Adres Yayınları
- Kahraman, S. (2019). Türkiye’de yerel yönetimler ve yabancı göçmenler. Sosyoekonomi Dergisi, 27(40), 123-136.
- Kar, B. (2007), “Kent Konseyleri ve Katılımcı Demokrasi”, Yerel Siyaset Dergisi, Sayı: 21, 50-51.
- Karaman, Z. (1998), Mahalli İdareler, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Kaypak, Ş. (2012), “Yerel Yönetimlerde Katılımcı/Müzakereci Demokrasi Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi”, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 17, ss, 171-196.
- Keleş, R. (2009), Yerinden Yönetim ve Siyaset, Cem Yayınevi, 6. Baskı, İstanbul.
- Keleş, R. (2014). Yerinden Yönetim ve Siyaset. (9. Baskı) Cem Yayınları.
- Likert, R. (1967). The Human Organization: Its Management and Value. New York: McGraw-Hill.
- Newig, J., (2018). Participatory governance: The role of stakeholder engagement in the development of infrastructure projects. Oxford University Press.
- Öner, Ş. (2001), “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Demokrasi ve Katılım Algılamaları” ÇYYD C.10 S.2, Ss:51 -67
- Özkalp, Enver ve Kirel, Çiğdem. (2001), “Örgütsel Davranış”, T.C Anadolu Üniversitesi, Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayın No:149, Eskişehir.
- Özkan, H. (2022). Sürdürülebilir turizmde yerel yönetim-STK iş birliği: Çanakkale örneği. Turizm Politikaları ve Uygulamaları Dergisi, 6(1), 34-49.
- Özdemir, M. (2008). Yerel Yönetimler ve Belediye Yönetimi. İstanbul: Beta Yayınları
- Özdemir, M. (2020). Sürdürülebilir Yerel Kalkınma ve Yönetişim. Ankara: Nobel Yayıncılık
- Pustu, Y. (2005), “Yerel Yönetimler ve Demokrasi”, Sayıştay Dergisi, S.57
- Putnam, R. D. (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. Simon & Schuster
- Stoker, G. (1998). Governance as theory: Five propositions. International Social Science Journal, 50, 17-28
- Topaloğlu C (2011), Yönetim Kuramları ve Örgütsel Çatışmalar. Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 6(1): 249-265.

- Wampler, B. (2010). Participatory budgeting in Brazil: Contestation, cooperation, and accountability. Penn State Press.
- Yalçındağ, Selçuk (1999). Belediyelerde Halk Katılımı, Türk İdare Dergisi, Yıl:71, 424,63.
- Yılmaz, S. (2018). Yerel Yönetimlerde Katılımcı Yönetişim Uygulamaları. İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Yılmaz, V. (2019). Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Sürecinin Yansımaları ve Kentleşme, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4 (7), 119-134.
- Yıldırım, İ. (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim, Seçkin Yayıncılık, 1. Baskı, Ankara.
- Yüksel, M. (2000). Yönetişim Kavramı Üzerine. Ankara Barosu Dergisi (2000 / 3), 145-159.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005). T.C. Resmî Gazete, 25874, 13 Temmuz 2005.
- Kadıköy Belediyesi. (t.y.). *Kadıköy Belediyesi Gönüllüleri*. Kadıköy Belediyesi. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://www.kadikoybelediyesigonullulteri.com/>
- Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. (2020). *Suriyeli Mültecilerin Geri Kazanım Projesi*. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025 <https://www.gaziantep.bel.tr/tr/haberler/suriyeli-multecilerin-geri-kazanim-projesi>
- Tepebaşı Belediyesi. (t.y.). *Engelli Montaj Atölyesi Projesi*. Tepebaşı Belediyesi. Erişim tarihi: 1 Şubat 2025, <https://www.tepebasi.bel.tr/hd.asp?hid=12844>
- Çanakkale Tarih ve Kültür Vakfı (ÇATKAV). (t.y.). *Troya Kültür Rotası Projesi*. ÇATKAV. Erişim tarihi: 3 Şubat 2025, <https://www.catkav.org/proje/troya-kultur-rotasi/>
- Green City Times. (t.y.). *Portland: Sustainability and civic participation*. Green City Times. Erişim tarihi: 3 Şubat 2025, <https://www.greencitytimes.com/portland/>
- Håll Sverige Rent. (t.y.). *Hela Sverige plockar skräp för kommuner*. Håll Sverige Rent. Erişim tarihi: 3 Şubat 2025, <https://hsr.se/kommun/hela-sverige-plockar-skrap-for-kommuner>
- Barcelona Activa. (t.y.). *International Projects*. Ajuntament de Barcelona. Erişim tarihi: 5 Şubat 2025, <https://www.barcelonactiva.cat/en/international-projects>
- Bundesministerium für Wohnen, Stadtentwicklung und Bauwesen. (t.y.). *Freiburg-Vauban: Solarsiedlung am Schlierberg*. Nationale Stadtentwicklungspolitik. Erişim tarihi: 5 Şubat 2025, https://www.nationalestadtentwicklungspolitik.de/NSP/SharedDocs/Projekte/WSProjekte_EN/G/Freiburg-Vauban_Solarsiedlung_am_Schlierberg.html

Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevrimiçi Şeffaflık Düzeyi: Kızılay, Yeşilay ve Darüşşafaka Örneği¹
Online Transparency Level of Non-Governmental Organizations in Türkiye: The Case of Red Crescent, Green Crescent and Darüşşafaka

Üstüner Okan ÇINAR²

Sezai ÖZTOP³

Strategic Public Management Journal
Volume 11, Special Issue, pp. 58-72
July 2025
DOI: 10.25069/spmj.1674001
Research Article/Araştırma Makalesi
Received: 11.04.2025
Accepted: 01.07.2025
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>

Öz

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin köklü sivil toplum kuruluşları Kızılay, Yeşilay ve Darüşşafaka’nın resmi web sayfalarının şeffaflık düzeyini belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak kullanılan ölçek, Lealtad Vakfının en iyi uygulamalar ve şeffaflık kılavuzundan Rodríguez vd. tarafından 2012 yılında geliştirilen ve 29 kriterden oluşan web sayfası şeffaflık ölçeğidir. Bu ölçek kurumsal şeffaflık, faaliyet şeffaflığı ve finansal şeffaflık düzeyini tespit etmektedir. Kurumsal şeffaflık kapsamında yönetim hakkındaki bilgiler, yönetim toplantıları ve üye-tedarikçi ilişkilerinin şeffaflığı tespit edilmektedir. Faaliyet şeffaflığı kapsamında sosyal hedef, stratejik plan, yıllık plan, proje izleme, proje seçim kriterleri ve gönüllü katılımı şeffaflığı incelenmektedir. Finansal şeffaflık kapsamında ise bağışlar, faaliyetlere ayrılan fonlar, üye ve bağışçılara yönelik gizlilik politikası, yıllık bütçe, faaliyet raporları, harcama politikaları, fon takibi ve tedarikçi seçimine yönelik kriterlerdeki şeffaflık düzeyleri belirlenmektedir. Çalışmanın bulguları, incelenen üç sivil toplum kuruluşunun örgütsel şeffaflık ve faaliyet şeffaflığı açısından yeterli düzeyde olduğunu, finansal şeffaflık açısından ise kısıtlı bir düzeyde kaldığını göstermektedir.

Anahtar Kelime: Şeffaflık, Sivil Toplum Kuruluşu, Kızılay, Yeşilay, Darüşşafaka.

Abstract

The purpose of this study is to determine the level of transparency of the official web pages of the Red Crescent, Green Crescent and Darüşşafaka, which are well-established non-governmental organizations (NGOs) in Türkiye. The scale used for this purpose is the 29-criteria web page transparency scale developed by Rodríguez et al. in 2012 from the Lealtad Foundation's best practices and transparency guide. This scale determines the level of corporate transparency, operational transparency and financial transparency. The scale is used to determine information about management, management meetings, and transparency of member-supplier relations within the scope of corporate transparency. Within the scope of operational transparency, it includes social goal, strategic plan, annual plan, project monitoring, project selection criteria and volunteer participation. Within the scope of financial transparency, it determines the level of public disclosure regarding donations, funds allocated to activities, privacy policy for members and donors, annual budget, activity reports, expenditure policies, fund monitoring and criteria for supplier selection. The findings of the study show that the three NGOs examined are adequate in terms of organizational transparency and operational transparency, but limited in terms of financial transparency.

Key Words: Transparency, Non-Governmental Organizations, Red Crescent, Green Crescent, Darüşşafaka.

¹ Bu çalışma 8. Sivil Strateji Sempozyumu’nda yazar tarafından sunulan “Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Çevrimiçi Şeffaflık Düzeyi: Kızılay, Yeşilay ve Darüşşafaka Örneği” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Arş. Gör., Doğu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ucinar@dogus.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-4442-9792

³ Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, sezai.oztop@medeniyet.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2656-2776

GİRİŞ

1990'lı yıllardan itibaren yönetim anlayışının özel sektör, kamu yönetimi ve sivil toplum kuruluşları tarafından benimsenmesi, yönetim alanında şeffaflık ve hesap verebilirlik kavramlarını öne çıkarmıştır. Şeffaflık (açıklık ve saydamlık), katılımcılık, hesap verebilirlik, etkililik, tutarlılık (öngörülebilirlik) Avrupa Birliği'nin iyi yönetim için belirlediği beş kriterdir. Bu kriterlerin yanı sıra bu kavramları tamamlayıcı olarak sorumluluk, adillik, hukuka bağlılık, yerindenlik ve ölçülülük ilkeleri de geliştirilmiştir (Toksöz, 2008).

Devlet ve özel sektörle birlikte, yönetim sürecinin üçüncü paydaşı olan sivil toplum kuruluşlarının ekonomik büyüklükleri ve milli gelir içindeki payları giderek artmaktadır (Velat, 2013). Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının yardımseverlik, hayırseverlik gibi geleneksel anlayıştan uzaklaşarak profesyonelleşmesi ve kamu yönetimi ve özel sektör ile kurdukları iş birlikleri, kurumsal yapılarının giderek daha fazla yasal düzenlemeye ve kamusal değerlere tabi olmasını da beraberinde getirmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının özgürce faaliyet gösterebilmesi ve alana yönelik güvensizliklerin giderilebilmesi için, yürüttükleri çalışmaların şeffaf olması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşları şeffaflık konusunu yasal düzenlemelerin ötesinde bir ahlak sorunu olarak görüp çok yönlü çaba göstermelidir (Tekeli, 2004: 159).

İyi yönetişimin unsurları olan şeffaflık ve hesap verebilirlik, yönetim alanında güçlü iş birliklerine zemin hazırlamaktadır. Hesap verebilirlik ve şeffaflık kavramlarının aralarındaki ilişkinin birbirine bağlılık, karşılıklık ve tamamlayıcı niteliklerini vurgulayan Eryılmaz ve Biricikoğlu (2011: 24), bilgiye ulaşabilmeyi şeffaflığın temeli olarak görmektedir. Etkili ve iyi işleyen hesap verebilirlik sistemleri şeffaflığı, şeffaf politikalar da hesap verebilirliği sağlamaktadır.

Şeffaflık kavramını temel alan kurumsal ilkeler, sivil toplum kuruluşlarının bağışçıları ve diğer paydaşları ile güven ilişkilerinin kurulmasında ve sürdürülmesinde oldukça etkilidir. Şeffaflık, sivil toplum kuruluşları açısından yasal bir gereklilik olduğu kadar bağış toplama, iş birlikleri kurma ve gönüllü temin etme gibi rekabetçi bir çevrede yürütülen faaliyetler için de belli üstünlükler sağlamaktadır. Bu çerçevede şeffaflık düzeylerinin ölçülmesi ve hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlarla karşılaştırılması sivil toplum kuruluşlarının geliştirecekleri politikalar ve stratejiler için önemlidir. Aynı şekilde sivil toplum kuruluşlarının paydaşları ile şeffaflık ilkesini temel alan ilişkiler geliştirmesi hem ilgili kurum hem de sivil toplum sektörü adına örgütsel ve finansal sürdürülebilirliği destekleyecek önemli bir etkidir. Sivil toplum kuruluşları, şeffaflığı sadece akademik çevrelerin ya da uluslararası kurumların konusu olmaktan çıkarıp, temiz yönetim anlayışıyla hareket ederek yolsuzlukla mücadelede aktif rol oynamalıdır (Yıldırım, 2004: 229).

Bilgi, yönetim sürecinin en önemli ögesidir. Hesap verebilirlik ve şeffaflık süreçlerinin analiz edilmesinde hesap veren ile hesap soran arasındaki bilgi akışının niteliğini etkileyen rolü dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla bilgi paylaşımı, sivil toplum kurumları ile bireyler arasındaki bağlantıyı sağlamlaştıran önemli bir etken haline gelmiştir. Hesap verenin hangi bilgiyi sağladığı ve hesap soranın bu bilgiyi nasıl elde ettiği önem kazanmıştır. Hesap verenin hesap sorana sağladığı bilginin tam/eksik, doğru/yanlış ve az/fazla olması hesap verebilirliğin derecesini de şekillendirmektedir. Bilgi paylaşımında hesap veren ile soran arasında kurulan kurumsal iletişimin etkinliği de önem arz etmektedir. Sağlanan bilginin hesap sorana ulaşıp ulaşmadığı ya da ne ölçüde ulaştığı hesap verebilirlik ilişkisini de etkilemektedir. Yıllık raporlar, planlar, değerlendirme raporları, sözlü beyanlar hesap verenin hesap soranla bilgi alışverişinde önemli bir yer tutmaktadır. Ancak günümüzde iletişim

teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda bu tür bilgi ve belgelerin kurumların web sayfalarına yansıtılabildiği görülmektedir.

İnternet şeffaflığı kamusal aidiyet duygularını güçlendirse de bu konuda dikkatli olunması gerektiğini söyleyen Meijer, 1940'lardaki Finer Friedrich arasındaki hesap verebilirlik tartışmalarına işaret eder. Finer açıklık yanlısı tutumu karşısında Friedrich dış denetime aşırı yoğunlaşmanın olumsuz taraflarını vurgulamıştır. Finer şeffaflık taraftarlarına Friedrich ise şeffaflığa daha temkinli yaklaşanlara hitap ettiği söylenebilir (Meijer, 2014: 520).

Uluslararası Şeffaflık Derneği (Transparency International), şeffaflığı; devlet, hükümet ve şirketlerin, kuruluşların; karar, kıstas, süreç, plan ve eylemleri, hesap verebilirliğe imkân verecek şekilde, ilgili tüm bilgi ve verilerle birlikte, zamanında ulaşılabilir ve anlaşılır bir şekilde paylaşma ilkesi olarak tanımlamaktadır (Transparency International, 2024). Bu tanımda görüldüğü gibi bir kuruluşun şeffaflığı değerlendirilirken bütün yönetsel süreçlerini içeren bilgiye ihtiyaç vardır.

Günümüzde katılımcı demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelen sivil toplum kuruluşlarının şeffaflık uygulamalarının sadece ilgili resmî makamlarla kâğıt üzerinde değil, aynı zamanda güncel iletişim teknolojileri sayesinde web sayfaları üzerinden de kamuoyuyla tutarlı, sürekli, anlaşılabilir, kullanılabilir ve kolay erişilebilir bilgiler olarak paylaşılması gerekmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının topluma, kamusal ve özel fon sağlayıcılara, bireysel bağışçılara, akreditasyon kurumlarına, yönetim kurullarına ve yürüttükleri programların kullanıcılarına hesap verebilir olması beklenmektedir (Smith, 2014: 339). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşlarının resmî web sayfaları hızlı ve kolay iletişim sağlayan araçlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla, sivil toplum kuruluşlarının web sayfalarında şeffaflık ilkesi doğrultusunda yeterli düzeyde içerik sergilenmesi beklenmektedir.

Şeffaflığın olumlu ve olumsuz yanları olabileceği fikrinin gittikçe yaygınlaştığını vurgulayan şeffaflığın mucizevi bir ilaç olmadığını ancak medyaya ve paydaşlara hesap verebilirlik için oyun alanı açarak yolsuzluk ve kurumsal sapmaların önüne geçmeyi sağlayabileceğini belirtmektedir. Demokratik toplumlar denetim ve dengeleri güçlendiren, katılımı geliştiren, sinizmi ve kamu işlerinden uzaklaşmayı engelleyen şeffaflık biçimlerini geliştirmesi gerekmektedir (Meijer 2014: 521). Şeffaflık kavramının ölçümü konusunda uluslararası bir standart bulunmamaktadır. Ulusal ve uluslararası muhasebe ve raporlama standartları olsa da bu konuda yaygın bir model geliştirilememiştir. Bazı uluslararası örgütler ve küresel sivil toplum örgütleri kendi şeffaflık standartlarını kamuoyu ile paylaşarak bu konuda iyi uygulama örnekleri ortaya koymaktadır. Üçüncü sektörde şeffaflık ilkesinin gelişmesinde bu iyi uygulama örnekleri diğer sivil toplum kuruluşlarını da etkileme potansiyeline sahiptir. Yeni kurulan ve gelişmekte olan sivil toplum kuruluşları için yönetim süreçlerine katılım personel ve gönüllü kapasitesi yetersizliği sebebiyle korkutucu görünse de paydaşlarla istişare ve toplum desteğinin artmasını sağlayabilir. Hesap verebilirlik ve şeffaflığa kapsamlı yaklaşımlar program verimliliği ve etkinliğini elde etmelerine yardımcı olarak sivil toplum kuruluşlarının rolü gelişecek ve güçlenecek, toplumsal aktif katılım teşvik edilecektir (Smith, 2014: 351).

Şeffaflık tartışmalarının yaygınlaşmasında hem talep hem de arz etkisine vurgu yapan Saxton ve Guo (2011: 272-273), bilişim teknolojilerinin vatandaşların önemli gördükleri bilgilere ulaşma konusundaki isteklilik ve yeteneklerinin arttığını belirtmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının finansal ve operasyonel bilgileri ifşa etme kabiliyetlerinin gelişmesi arz yönündeki artışı sağlamaktadır. Ayrıca, elektronik ağlar yoluyla katılım maliyetlerinin azalması paydaşların karar alım süreçlerine dahil olmasını kolaylaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin köklü sivil toplum kuruluşlarından olan Türkiye Kızılay Derneği, Türkiye Yeşilay Cemiyeti ve Darüşşafaka Cemiyeti'nin resmî web sayfalarının şeffaflık düzeyini belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak kullanılan ölçek, Lealtad Vakfının en iyi uygulamalar ve şeffaflık kılavuzundan alınmıştır. Rodríguez vd. tarafından 2012 yılında, 29 kriter üzerinde geliştirilen bu ölçek, web sayfalarının kurumsal şeffaflık, faaliyet şeffaflığı ve finansal şeffaflık düzeylerini belirlemek için kullanılmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının durumu ve en köklü üç sivil toplum kuruluşu olan Kızılay, Yeşilay ile Darüşşafaka hakkında temel bilgiler sunulmakta, ikinci bölümünde ise araştırmanın yöntemi aktarılmakta ve üçüncü bölümünde de araştırmanın bulguları paylaşılmaktadır.

1. TÜRKİYE'DE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ GÜNCEL DURUMU

İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün derneklerin işlem ve yükümlülüklerini elektronik ortamda da yerine getirebilmeleri için Dernekler Bilgi Sistemi (DERBİS) kurmuştur. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü dernekleri faaliyetlerine göre 21 kategoriye ayırmıştır. Derneklerin kategorilere göre dağılımı Tablo 1'de gösterilmektedir. DERBİS verilerine göre Türkiye'de 101.101 dernek bulunmaktadır.

Tablo.1 Türlerine Göre Faal Dernekler

Dernek Kategorileri	Sayıları	Yüzde
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	38.468	%38,04
Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	17.949	%17,75
İnsani Yardım Dernekleri	6.929	%6,853
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.275	%6,206
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	6.017	%5,951
Spor ve Spor ile ilgili Dernekleri	4.871	%4,817
Toplumsal Değerleri Yaşatma Dernekleri	2.873	%2,841
Çevre Doğal Hayat Hayvanları Koruma Dernekleri	2.715	%2,685
Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	2.617	%2,588
Bireysel Öğreti ve Toplumsal Gelişim Dernekleri	2.606	%2,577
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.557	%1,540
İmar, Şehircilik ve Kalkındırma Dernekleri	1.535	%1,518
Engelli Dernekleri	1.338	%1,323
Düşünce Temelli Dernekler	1.094	%1,082
Kamu Kurumları ve Personelini Destekleyen Dernekler	901	%0,891
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Alanında Faaliyet Gösteren Dernekler	770	%0,761
Dış Türkler ile Dayanışma Dernekleri	763	%0,754
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	528	%0,522
Uluslararası Teşekküller ve İş birliği Dernekler	513	%0,507
Gençlik Dernekleri	462	%0,456
Yaşlı ve Çocuklara Yönelik Dernekler	297	%0,293

Dernek Kategorileri	Sayıları	Yüzde
Çocuk Dernekleri	20	%0,019
Bilinmiyor	3	%0,002
Toplam	101.101	%100

Kaynak: İçişleri Bakanlığı DERBİS, 2025 (veriler, yazar tarafından tabloya dönüştürülmüştür).

Derneklerin denetimi 5253 Sayılı Dernekler Kanununa göre esasen iç denetim aracılığı ile gerçekleştirilmektedir. Kanuna göre genel kurul, yönetim kurulu ve bağımsız denetim kuruluşları tarafından yapılan denetimler kanuni sorumluluğu ortadan kaldırmamaktadır. Hukuki açıdan derneklerin kanunda öngördüğü şekilde belirlenmiş denetim kurulları tarafından yapılan iç denetim esastır. Derneğin her türlü işlem ve faaliyetinin denetim kurullarınca denetlenerek raporlanması beklenmektedir. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu da denetim konusunda iç denetimin esas olduğunu vurgulamaktadır. Vakıfların iç denetimi, kendi organları ve bağımsız denetim kuruluşları aracılığı ile gerçekleştirilmektedir.

Dernekler Kanununa göre dernekler İçişleri Bakanlığı’nın, Vakıflar Kanununa göre de vakıflar Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün denetimi altındadır. Ayrıca Anayasanın 108. maddesi, Cumhurbaşkanının isteği üzerine Devlet Denetleme Kurulu’nun kamuya yararlı dernekler ve vakıflarda inceleme, araştırma ve denetleme yapabileceğini belirtmektedir. Dernekler Kanunu kapsamında bazı derneklere idari ve mali ayrıcalıklar sağlayan “Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsü” de verilebilmektedir. Bu derneklerin denetimi iki yılda bir şekilde İçişleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Türkiye’deki derneklerin 363’ü “Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsüne” sahiptir.

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği’nin “Kurumsal Yönetim İlkeleri Işığında Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Rehberi” adıyla yayınladığı kılavuz OECD kurumsal yönetim ilkelerinin önemine işaret etmektedir. Kılavuz bu ilkelerin temel olarak adillik, şeffaflık, hesap verebilirlik ve sorumluluk prensipleri ile şekillendiğini vurgulamaktadır. Kılavuz, Avrupa Birliği iş birliklerindeki proje süreçlerinde denetim ve şeffaflık uygulamalarının, kurumsal yönetimin bir kültür olarak benimsenmesiyle mümkün olacağını belirtmektedir (Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği, 2023).

Türkiye’de denetim konusunu düzenleyen yasalar, dernek ve vakıfların kamusal otoritelerle olan ilişkilerini kapsamaktadır. Bu kuruluşların paydaşları ve kamuoyu kurdukları ilişkiler kendi kurumsal yönetim ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmektedir. Kurumsal yönetim ilkelerinde şeffaflık vurgusunu öne çıkaran kuruluşların çevrimiçi performansları yasal düzenlemelerin ötesinde bu kültürü ne oranda benimsediklerini gösterecektir. Bu kapsamda derneklerin birbiriyle rekabet ettiği kendi kategorilerindeki öncü kuruluşlar, hem faaliyet gösterdikleri alanlardaki diğer kuruluşlara hem de ulusal düzeyde sivil toplum sektörüne şeffaflık pratikleri ile kıyaslama ve en iyi uygulama örnekleri sağlayacaktır. Tablo 1’de belirtilen İçişleri Bakanlığı’nın faaliyetlerine alanlarına göre dernek sınıflandırması çerçevesinde Darüşşafaka Cemiyeti eğitim araştırma dernekleri, Türkiye Kızılay Derneği insani yardım dernekleri ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti ise sağlık alanında faaliyet gösteren dernekler kategorisindedir. Kendi kategorilerinde öncü olarak görülebilecek bu kuruluşların şeffaflık düzeyinin incelenmesi bulundukları kategorilerdeki diğer kuruluşlar için bir ufuk ve hedef sağlayacaktır.

Müteakip bölümlerde, Türkiye’de uzun yıllardır varlıklarını sürdüren ve sivil toplum anlayışının yerleşmesi ve ilerlemesinde büyük katkıları bulunan “Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsüne” sahip Darüşşafaka

Cemiyeti, Türkiye Kızılay Derneği ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti'nin tarihsel gelişim süreçleri ve şeffaflık ilkesi uygulamalarına dair bilgiler sunulmaktadır.

1.1 Darüşşafaka Cemiyeti

Darüşşafaka Cemiyeti, Sultan Abdülaziz'in isteği ile 30 Mart 1863 tarihinde Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye adıyla yoksul ve geri kalmış halkın eğitim öğretimine destek amacıyla kurulmuştur. 1953 yılında tüzük değişikliği ile bugünkü Darüşşafaka Cemiyeti ismini almıştır. Türkiye'de 162 yıldır eğitim öğretim alanında sivil toplum kuruluşlarına öncülük yapan kuruluş 1940 yılından beri "Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsüne" sahiptir (Kılıç, 2024: 32).

İlk halk okulu olarak kabul edilen Darüşşafaka Cemiyeti, fırsat eşitliğini sağlamak için önemli bir toplumsal işlevi yerine getirmiştir (Soydan, 2013: 267). Darüşşafaka Cemiyeti Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminin aydın bürokratları öncülüğünde okuma yazma bilmeyen Müslüman ve gayrimüslim tebaa arasında eğitim öğretimin yaygınlaşması için esnaf çıraqları ile faaliyete başlamıştır. İlerleyen dönemlerde, kurucular ile bağışçıların ve mezunlarının gayretleriyle öksüz ve yetim çocuklara eğitim imkânı sunan örnek bir sivil toplum kuruluşu halini almıştır (Kılıç, 2024: 32).

Türkiye'de 2000'li yıllarla başlayan sivil toplum kuruluşlarındaki kurumsal yönetim kültürü Darüşşafaka Cemiyeti'nin 2007 yılında değiştirilen tüzüğüne de yansımıştır. Kurum, bu tüzükte belirlediği ilke ve politikalarda "eşitlik", "saydamlık" ve "hesap verilebilirlik" ilkelerini esas alarak sivil toplum kuruluşlarının şeffaflık açısından dönüşümüne de öncülük etmeyi hedeflemiştir (Darüşşafaka Cemiyeti, 2024).

1.2 Türkiye Kızılay Derneği

11 Haziran 1868 tarihinde "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla savaşta yaralanan askerlere yardım için kurulan Türkiye Kızılay Derneği, daha sonra faaliyetlerini insani yardım alanına yöneltmiştir. Kuruluşun ismi 1877'de Osmanlı Hilali Ahmer Cemiyeti olarak değiştirilmiştir. Atatürk tarafından "Kızılay" ismi verilen kuruluş, 1935'te "Türkiye Kızılay Cemiyeti" ve 1947'de "Türkiye Kızılay Derneği" ismini almıştır. Dernekler kanuna göre Türkiye Kızılay Derneği'nin tüzüğünü Cumhurbaşkanı onaylamaktadır. Bu statüsü ile Türkiye'nin Uluslararası Kızılay-Kızılhaç Örgütüne üye resmî kuruluşudur (Türkiye Kızılay Derneği, 2024).

Türkiye Kızılay Derneği 2009 yılındaki tüzük değişikliği ile uluslararası kurumsal yönetimin temel ilkeleri olan şeffaflık, hesap verebilirlik, sorumluluk, adalet ve eşitlik ilkelerini kabul etmiş ve bu ilkelere bağlı etik değerler çerçevesinde hizmet vereceğini ifade etmiştir (Hatipoğlu, 2013: 179). Tüzüğünün kurumsal ilkelerini belirleyen maddelerinde şeffaflık tanımı şu şekilde yapılmıştır: "Kızılay, kurum ile ilgili mali, ayni ve iktisadi konularda yeterli, doğru ve kıyaslanabilir bilgiyi zamanında, somut ve anlaşılabilir bir şekilde açıklar." Kurumsal ilkelerinde açık iletişimi benimsediğini belirten Türkiye Kızılay Derneği, bu kapsamda bilgi ve deneyimleri paylaşmak, toplumla etkileşim sağlamak, erişilebilir, şeffaf ve hesap verebilir olmak, teşkilat içinde de sürekli ve eşzamanlı bilgi paylaşımının kurumsal kültürü olduğunu vurgulamaktadır (Türkiye Kızılay Derneği, 2024).

1.3 Türkiye Yeşilay Cemiyeti

5 Mart 1920’de İstanbul’da "Hilal-i Ahdar" adıyla Dr. Mazhar Osman Uzman’ın öncülüğünde Sultan Vahdettin izniyle Şeyhülislam İbrahim Haydarizade’nin himayesinde kurulan Türkiye Yeşilay Cemiyeti alkol, sigara, uyuşturucu madde, kumar ve yakın tarihte gündemine aldığı teknoloji bağımlılığı ile mücadeleyi amaçlamaktadır. Kuruluşun ismi 1929 yılında "Yeşil Hilal", 1936’da ise Yeşilay olarak değiştirilmiştir. 1934 yılından itibaren “Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsü” altında faaliyet göstermektedir (Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 2024).

Kurumla ilgili “mali, ayni ve iktisadi konularda yeterli, doğru ve kıyaslanabilir bilgiyi, zamanında, somut ve anlaşılabilir bir yöntemle açıklamak” dernek tüzüğünde belirtilen kurumsal yönetim ilkelerinden biridir. Faaliyet raporlarında stratejik başlıklarından birini “Toplum ve Paydaşlar İçin Sosyal Etki ve Faaliyetlerin İzlenebilirliği” olarak belirleyen Türkiye Yeşilay Cemiyeti, dernek çalışmalarının sonuçlarını, gönüllülerin desteğini ve finansal kaynakların kullanımını paydaşları ile paylaştığını belirtmektedir. Bu raporlarda paydaş memnuniyeti araştırmalarına da yer veren kuruluş, “Yeşilay’ı güvenilir ve bilgi sahibi” görenlerin oranını 2020’de % 92,5, 2021 ve 2022 için % 96 olduğunu açıklamıştır (Türkiye Yeşilay Cemiyeti, 2020; 2021 ve 2022). Türkiye Yeşilay Cemiyeti’nin de açık iletişimi ve şeffaflığı kurumsal yönetiminin öğeleri olarak kabul ettiği görülmektedir.

2. YÖNTEM

Kamu, özel ve bireysel bağışçılar sivil toplum kuruluşları için performans yönetim stratejilerinin kullanmasını beklemektedir. Kıyaslama, dengelenmiş skor kartları, mantık modelleri ve sosyal yatırım getirisi gibi birçok performans aracı sivil toplum kuruluşları tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Kıyaslama yöntemi idari maliyetler, operasyon verimliliği gibi konularda kuruluşların performanslarını test etmelerini sağlamaktadır (Smith, 2014: 345). Bir sektörde şeffaflık konusunda kıyaslama ve en iyi uygulama örneklerini oluşturmak için çevrimiçi şeffaflık düzeylerinin uluslararası eğilimler çerçevesinde ölçülmesi gerekmektedir. Türkiye’deki alan yazınında bu ölçümleri yapan araştırmalar, Rodriguez ve arkadaşlarının ölçeklerini uyarlayarak şeffaflık düzeyini ölçmeye çalışmışlardır. Bu çalışmalardan Güner (2019) 280 sivil toplum kuruluşunun şeffaflık düzeyini ölçmülmüş ve bu verilerin kurumsal büyüklük, kurumsal yaş, uluslararası kaynaklardan fon kullanma, STK türü ve yönetim kurulu büyüklüğü bağımsız değişkenleriyle olan ilişkisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Aynı şeffaflık ölçeğini kullanan Bahçecik (2021) ise Türkiye’deki insani yardım kuruluşlarının internet sayfalarındaki şeffaflık düzeyini analiz etmiştir. Bu çalışmalar incelendiğinde kullanılan ölçeğin özgün ölçekten farklılaştığı görülmektedir. Bu durum kıyaslama ve en iyi uygulama örneklerinin incelenmesinde bazı sakıncalara sebep olmaktadır. Rodriguez ve arkadaşları (2012: 672) bu ölçeği Lealtad Vakfı’nın şeffaflık rehberi ve en iyi uygulamalarından derleyerek oluşturmuşlardır. Ölçeğin içeriğinin değiştirilmesi kıyaslama ve en iyi uygulama örnekleri gösterme amacının yerine getirilmesine engel teşkil etmektedir. Ayrıca yapılan değişiklikler uluslararası bir karşılaştırma olanağını da ortadan kaldırmaktadır.

Bu çalışmada Rodriguez ve arkadaşlarının internet bilgilendirme endeksi (Internet Disclosure Index-IDI) adını verdikleri ve İspanya’daki 130 sivil toplum kuruluşunun şeffaflık düzeyini ölçtükleri ölçeğin özgün hali kullanılmıştır. Bu şekilde Türkiye’de kendi faaliyet alanlarında öncü olarak nitelenebilecek seçilen üç köklü sivil toplum kuruluşunun şeffaflık düzeyi ölçülerek İspanya’daki kuruluşlarla karşılaştırma yapılmaktadır.

Şeffaflığın birçok alana uygulanabilen çok geniş bir kavram olduğunu söyleyen Pasquier ve Villeneuve (2007: 148-149) şeffaflığı, kurumsal şeffaflık, muhasebe ve bütçe şeffaflığı, hükümetin eylem ve sorumluluklarının şeffaflığı ve belgesel şeffaflık olarak sınıflandırmıştır. Kâr amacı gütmeyen örgütlerin kurumsal yapısı, yasal statüsü, karar organı, adresi ve iletişim bilgilerinin paylaşılması örgütsel şeffaflık; örgütlerin finansal tablolarının içeriklerinin ve dipnotların paylaşılması finansal şeffaflık; örgütlerin yöneticilerin karar ve örgüt yönetimi bilgilerinin paylaşılması yönetim uygulamaları şeffaflığı olarak tanımlanmaktadır (Demirkol, 2022: 40). Bu tanımlara benzer şekilde bu çalışmada kullanılan ölçekte kurumsal şeffaflık, faaliyet şeffaflığı ve finansal şeffaflık boyutları incelenecektir. Kurumsal şeffaflık, yönetim kademesindeki yürütülen süreçler, ilişkiler, politikalar ve kararlar hakkında kamuoyunu bilgilendirilmesini içermektedir. Faaliyet şeffaflığı ise kuruluşun gerçekleştirecek proje ve faaliyetler hakkında bilgilendirmelerdir. Finansal şeffaflık kullanılan kaynaklar, kurumsal bütçe süreci, maliyetler ve denetim raporları konusunda yapılan açıklamalardır.

Ölçek sivil toplum kuruluşlarının kurumsal, faaliyet ve finansal başlıkları altında şeffaflık düzeyini 29 kriter 35 soru ile ölçmektedir. Kurumsal şeffaflık boyutunda yönetim kurulunun faaliyetleri hakkında bilgilendirme kriteri 3 soru ile yönetim kurulu üyeleri hakkında bilgilendirme kriteri ise 5 soru ile sorgulanmıştır. Diğer kriterlerin tamamı tek bir soru ile sorgulanmıştır. Kurumların web sayfaları 2024 yılının aralık ayında analiz edilmiştir. İncelenen kurumlar, belirlenen değerlendirme kriterlerine göre dikotom bir ölçekle kodlanmış (1 = niteliği taşıyor, 0 = taşımıyor) ve her boyuta ilişkin toplam puanlar üzerinden şeffaflık düzeyi yüzde cinsinden hesaplanmıştır. İspanya'ya ilişkin veriler genel eğilimi yansıttığından, ayrıntılı gösterimine gerek duyulmamış ve yalnızca yüzde değerleri üzerinden gösterilmiştir.

3. BULGULAR

Rodriguez ve arkadaşları (2011) örgütsel büyüklüğün sivil toplum kuruluşlarının çevrimiçi şeffaflıklarıyla pozitif ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Alan yazınında Saxton ve Guo (2011) sivil toplum sektörü için benzer tespitlerde bulunmaktadır. Yarı resmi mikro finans kuruluşlarını inceleyen Gutierrez-Nieto (2008) kamu sektörü için örgütsel büyüklük ve çevrimiçi şeffaflık arasındaki pozitif ilişkiyi vurgulamaktadır. Çalışmada incelenen kurumların örgütsel büyüklüğü göz önüne alındığında şeffaflıkla pozitif ilişkisini doğrulaması, ölçüm aracının geçerliliğinin alan yazınına uygun olduğuna işaret etmektedir. Müteakip bölümler ölçekle elde edilen bulguların değerlendirilmesini içermektedir.

3.1. Kurumsal Çevrimiçi Şeffaflık

Kurumsal çevrimiçi şeffaflık kapsamını Tablo 2'de görüldüğü gibi yönetim kurulu üyeleri hakkındaki bilgilendirmeler, yönetim kurulu üyelerinin kamusal görevleri hakkında bilgiler ve yenilenme usulleri konusunda incelenen kurumların bilgilendirmeleri oluşturmaktadır. Tablo 3'teki İspanya'daki sivil toplum kuruluşlarının ortalaması ile karşılaştırıldığında incelenen kurumlar bu başlıklarda oldukça şeffaftır. Darüşşafaka Cemiyeti'nin yönetim kurulu üyeleri ile tedarikçiler ve faaliyet ortakları arasındaki ilişkilerin kamuya açık olması önemli bir şeffaflık göstergesidir.

Tablo 2. Kurumsal Çevrimiçi Şeffaflık

	Kızılay	Yeşilay	Darüşşafaka
a. Yönetim Kurulu faaliyetleri hakkında bilgilendirme			
a.1. Yönetim kurulu üyelerinin yıllık toplantı sayısı kamuya açık mı?	0	0	0
a.2. Yönetim kurulu üyeleri tarafından yıllık toplantılarda tartışılan konular kamuya açık mı?	0	0	0
a.3. Yönetim kurulu üyeleri tarafından kabul edilen sözleşmeler kamuya açık mı?	0	0	0
b. Yönetim Kurulu üyeleri hakkında bilgilendirme			
b.1. Yönetim kurulu üyelerinin ve yönetim ekibinin isimleri kamuya açık mı?	1	1	1
b.2. Yönetim kurulu üyelerinin meslekleri veya kamusal görevleri kamuya açık mı?	1	1	1
b.3. Yönetim kurulu üyeleri ve yönetim ekibinin aile ilişkileri ve akrabalıkları kamuya açık mı?	0	0	0
b.4. Yönetim ekibinin özgeçmişleri kamuya açık mı?	1	1	1
b.5. Yönetim kurulu üyeleri ile tedarikçiler ve faaliyet ortakları arasındaki ilişkiler kamuya açık mı?	0	0	1
c. Yönetim Kurulu üyelerinin yenilenmesi kamuya açık mı?	1	1	1
d. Yönetim Kurulu üyeleri arasındaki çıkar çatışmalarını önlemeye yönelik politika kamuya açık mı?	0	0	0
Toplam	% 40	% 40	% 50

Tablo 3. Kurumsal Çevrimiçi Şeffaflık (İspanya Ortalaması)

	İspanya Ortalaması
a. Yönetim Kurulu faaliyetleri hakkında bilgilendirme	
a.1. Yönetim kurulu üyelerinin yıllık toplantı sayısı kamuya açık mı?	% 20,33
a.2. Yönetim kurulu üyeleri tarafından yıllık toplantılarda tartışılan konular kamuya açık mı?	% 3,25
a.3. Yönetim kurulu üyeleri tarafından kabul edilen sözleşmeler kamuya açık mı?	% 7,32
b. Yönetim Kurulu üyeleri hakkında bilgilendirme	
b.1. Yönetim kurulu üyelerinin ve yönetim ekibinin isimleri kamuya açık mı?	% 78,05
b.2. Yönetim kurulu üyelerinin meslekleri veya kamusal görevleri kamuya açık mı?	% 17,89
b.3. Yönetim kurulu üyeleri ve yönetim ekibinin aile ilişkileri ve akrabalıkları kamuya açık mı?	% 1,63
b.4. Yönetim ekibinin özgeçmişleri kamuya açık mı?	% 10,57
b.5. Yönetim kurulu üyeleri ile tedarikçiler ve faaliyet ortakları arasındaki ilişkiler kamuya açık mı?	% 11,38
c. Yönetim Kurulu üyelerinin yenilenmesi kamuya açık mı?	% 17,89
d. Yönetim Kurulu üyeleri arasındaki çıkar çatışmalarını önlemeye yönelik politika kamuya açık mı?	% 5,89
Toplam	% 14,42

Tablo 2’deki kurumsal çevrimiçi şeffaflık endeksi toplam olarak değerlendirildiğinde incelenen kurumlar Tablo 3’te gösterilen İspanya’daki kuruluşların ortalamasına göre oldukça şeffaf bir yönetime sahiptir. İncelenen kuruluşlar her şeffaflık boyutunda İspanya ortalamasının üstünde bir şeffaflık düzeyine sahip olsa da bazı başlıklardaki eksikler göze çarpmaktadır. İncelenen üç kuruluşun da yönetim kurulu toplantılarına dair hiçbir bilgilendirme bulunmaması kayda değer bir şeffaflık yoksunluğudur. Ayrıca yönetim kurulu üyelerinin aile ilişkilerine ve yönetim kurulu üyelerinin aralarındaki çıkar çatışmalarına dair kurumsal politikalar da kamuoyu ile paylaşılmamaktadır.

3.2. Faaliyetlerin Çevrimiçi Şeffaflığı

Faaliyetlerin çevrimiçi şeffaflığının gösterildiği Tablo 4’te incelenen kurumların birçok başlığı yerine getirdiği görülmektedir. Bu şeffaflık boyutunda da Tablo 5’te gösterilen İspanya ortalamasına göre oldukça yüksek bir şeffaflık düzeyi gözlemlenmektedir. Yıllık planların kamuya açık olmaması İspanya’daki kuruluşlar ile karşılaştırıldığında en önemli eksik olarak göze çarpmaktadır.

Tablo 4. Faaliyetlerin Çevrimiçi Şeffaflığı

	Kızılay	Yeşilay	Darüşşafaka
a. Sosyal hedef kamuya açık mı?	1	1	1
b. Sosyal hedef hakkında verilen bilgiler açık mı ve gerçekleştirilen faaliyete ve yararlanıcılara göre mi?	1	1	1
c. Stratejik plan kamuya açık mı?	1	1	1
d. Yıllık plan kamuya açık mı?	0	0	0
e. Projeleri izleme ve gerekçelendirme raporları kamuya açık mı?	0	0	1
f. Kurul tarafından onaylanan proje ve muadillerinin seçim kriterleri ve süreci kamuya açık mı?	0	0	0
g. Faaliyet yıllık raporu kamuya açık mı?	1	1	1
h. Gönüllülerin gerçekleştirebileceği faaliyetler hakkındaki bilgiler kamuya açık mı?	1	1	1
Toplam	% 62,5	% 62,5	% 75

Tablo 5. Faaliyetlerin Çevrimiçi Şeffaflığı (İspanya Ortalaması)

	İspanya Ortalaması
a. Sosyal hedef kamuya açık mı?	% 20,33
b. Sosyal hedef hakkında verilen bilgiler açık mı ve gerçekleştirilen faaliyete ve yararlanıcılara göre mi?	% 3,25
c. Stratejik plan kamuya açık mı?	% 7,32
d. Yıllık plan kamuya açık mı?	% 78,05
e. Projeleri izleme ve gerekçelendirme raporları kamuya açık mı?	% 17,89
f. Kurul tarafından onaylanan proje ve muadillerinin seçim kriterleri ve süreci kamuya açık mı?	% 1,63
g. Faaliyet yıllık raporu kamuya açık mı?	% 10,57
h. Gönüllülerin gerçekleştirebileceği faaliyetler hakkındaki bilgiler kamuya açık mı?	% 11,38
Toplam	% 52,24

İncelenen kuruluşların fonladığı projelerin seçim kriterleri, projelerin süreçlerinde hangi aşamada oldukları ve proje maliyetleri konusunda çevrimiçi bilgilendirmelerin yetersizliği göze çarpmaktadır. Bu başlıklar için İspanya ortalaması da oldukça düşüktür. Darüşşafaka Cemiyeti'nin projeleri izleme ve gerekçelendirme raporlarının kamuya açıklığı bir iyi uygulama örneği olarak gösterilebilir. Faaliyet şeffaflığı boyutu kapsamında incelenen kuruluşların sonraki yıla ait planlarını kamuoyu ile çevrimiçi olarak paylaşmadığı tespit edilmiştir. İspanya'daki ortalamanın da oldukça yüksek olduğu bu başlık, paydaşlar için önemli bir bilgilendirme belgesi olan yıllık planların çevrimiçi yayınlanmasının genel bir eğilim olduğunu göstermektedir.

3.3. Finansal Çevrimiçi Şeffaflık

Finansal şeffaflık, Tablo 6'da finansal bilgi çevrimiçi şeffaflığı ve Tablo 8'de mali kaynakların kullanımında çevrimiçi şeffaflığı iki farklı bölümde incelenmiştir. İlk olarak, Tablo 6'da finansal bilgi çevrimiçi şeffaflığı konusunda Türkiye Kızılay Derneği ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti 6 başlıktan 4'ünü karşılamakta, Darüşşafaka Cemiyeti ise başlıkların 3'ünü karşılamaktadır. Bu boyutta da incelenen kuruluşlar, Tablo 7'de gösterilen İspanya'daki kuruluşların ortalamasına oranla oldukça yüksek bir şeffaflık düzeyine sahiptir.

Tablo 6. Finansal Bilgi Çevrimiçi Şeffaflığı

	Kızılay	Yeşilay	Darüşşafaka
a. Özel ve kamu bağışlarının yıllık maliyeti kamuya açık mı?	1	1	1
b. Yıllık bağış toplama kamuya açık mı?	1	1	1
c. Hem kamu hem de özel ana fon sağlayıcıların kaynak yaratma bilgileri ve katkıda bulundukları tutarlar kamuya açık mı?	0	0	0
d. Her bir faaliyet için toplanan fonların tahsisi kamuya açık mı?	0	0	0
e. Üyelerin ve bağışçıların gizlilik politikası kamuya açık mı?	1	1	1
f. Şirketlere ve kurumlara logo lisanslama hükümleri hakkında bilgi veriliyor mu?	1	1	0
Toplam	% 66,33	% 66,33	% 50

Tablo 7. Finansal Bilgi Çevrimiçi Şeffaflığı (İspanya Ortalaması)

	İspanya (Ortalaması)
a. Özel ve kamu bağışlarının yıllık maliyeti kamuya açık mı?	% 16,26
b. Yıllık bağış toplama kamuya açık mı?	% 55,28
c. Hem kamu hem de özel ana fon sağlayıcıların kaynak yaratma bilgileri ve katkıda bulundukları tutarlar kamuya açık mı?	% 32,52
d. Her bir faaliyet için toplanan fonların tahsisi kamuya açık mı?	% 34,96
e. Üyelerin ve bağışçıların gizlilik politikası kamuya açık mı?	% 34,15
f. Şirketlere ve kurumlara logo lisanslama hükümleri hakkında bilgi veriliyor mu?	% 1,63
Toplam	% 29,13

İkinci olarak, Tablo 8’de gösterilen mali kaynakların kullanımında çevrimiçi şeffaflığı konusunda Darüşşafaka Cemiyeti’nin hem incelenen kuruluşlar arasında hem de İspanya ortalaması göz önüne alındığında önemli bir üstünlüğü bulunmaktadır. Türkiye Kızılay Derneği’nin güncel denetim raporunu paylaşmaması önemli bir eksiklik olarak görülmektedir. Tablo 9’da gösterilen İspanya ortalaması da mali şeffaflık başlıklarının yeteri kadar karşılanmadığını göstermektedir. İncelenen kuruluşlar önemli eksikleri olsa da İspanya ortalamasından yüksek bir şeffaflık düzeyine sahiptir.

Tablo 8. Mali Kaynakların Kullanımında Çevrimiçi Şeffaflığı

	Kızılay	Yeşilay	Darüşşafaka
a. İşletme maliyeti üç kategoride gruplandırılmış mı: bağış toplama, programlar-faaliyetler, yönetim-organizatörler, kamuya açık mı?	0	0	0
b. Her bir proje ve çalışma alanı tarafından uygulanan fona ilişkin bilgiler kamuya açık mı?	0	0	0
c. Ana tedarikçilerin isimleri kamuya açık mı?	0	0	1
d. STK’nın faaliyetlerine katılan kuruluşlar kamuya açık mı?	1	1	1
e. Harcama politikası kamuya açık mı?	1	1	0
f. Yönetim Kurulu tarafından onaylanan tedarikçi seçim kriterleri kamuya açık mı?	0	0	0
g. Bir sonraki yılın yıllık bütçesi açıklayıcı bir raporla birlikte kamuya açık mı?	0	0	1
h. Bir önceki yılın yıllık bütçesi kamuya açık mı?	1	1	1
i. Web sayfasında bağışçı fonlarının takip sistemi hakkında bilgi var mı?	1	1	1
j. Ekonomik faaliyet raporu kamuya açık mı?	0	0	0
k. Denetim raporu kamuya açık mı?	0	1	1
Toplam	% 27,27	% 36,36	% 45,45

Tablo 9. Mali Kaynakların Kullanımında Çevrimiçi Şeffaflığı

	İspanya (Ortalaması)
a. İşletme maliyeti üç kategoride gruplandırılmış mı: bağış toplama, programlar-faaliyetler, yönetim-organizatörler, kamuya açık mı?	% 9,76
b. Her bir proje ve çalışma alanı tarafından uygulanan fona ilişkin bilgiler kamuya açık mı?	% 27,64
c. Ana tedarikçilerin isimleri kamuya açık mı?	% 10,57
d. STK'nın faaliyetlerine katılan kuruluşlar kamuya açık mı?	% 63,41
e. Harcama politikası kamuya açık mı?	% 1,63
f. Yönetim Kurulu tarafından onaylanan tedarikçi seçim kriterleri kamuya açık mı?	% 3,25
g. Bir sonraki yılın yıllık bütçesi açıklayıcı bir raporla birlikte kamuya açık mı?	% 1,63
h. Bir önceki yılın yıllık bütçesi kamuya açık mı?	% 17,89
i. Web sayfasında bağışçı fonlarının takip sistemi hakkında bilgi var mı?	% 3,25
j. Ekonomik faaliyet raporu kamuya açık mı?	% 48,78
k. Denetim raporu kamuya açık mı?	% 35,77
Toplam	% 20,33

Finansal şeffaflık konusunda açıklanan mali raporların maliyetleri konu eden kısımlarında paydaşların bağış toplama, programlar-faaliyetler, yönetim-organizatörler şeklinde düzenlenmediği görülmektedir. Ana tedarikçilerin seçim kriterlerinin belli olmaması dikkat çekmektedir. Kuruluşların bu konularda temel ilkelerini belirlemesi gerekmektedir. Darüşşafaka Cemiyeti'nin ana tedarikçilerin isimleri kamuya açık olması önemli bir örnektir. Türkiye Kızılay Derneği ve Türkiye Yeşilay Cemiyeti'nin harcama politikası, Darüşşafaka Cemiyeti'nin ise bir sonraki yılın yıllık bütçesi açıklayıcı bir raporla birlikte kamuya açıklanması İspanya ortalamasının en düşük yüzdeye sahip oldukları alanlarda incelenen kurumların yerine getirdiği önemli başlıklardır. İspanya ortalamasının çok düşük olduğu web sayfasında bağışçı fonlarının takip sistemi ise seçilen üç kurumun da karşıladığı şeffaflığın önemli göstergelerinden biridir. İncelenen kurumların bağışçılarıyla ilişkilerinin dinamik olduğu görülmektedir.

Bütün kriterlerin sonucunda ortaya çıkan toplam şeffaflık düzeyi Türkiye Kızılay Derneği için %48,57 (17/35), Türkiye Yeşilay Cemiyeti için %51,42 (18/35) ve Darüşşafaka Cemiyeti %57,14 (20/35) olmuştur. İspanya ortalaması olan %30,03 ile karşılaştırıldığında incelenen kuruluşların açık üstünlüğünü görmek mümkündür. İncelenen üç sivil toplum kuruluşunun örgütsel şeffaflık ve faaliyet şeffaflığı açısından İspanya ortalaması ile karşılaştırıldığında yeterli düzeyde olduğu söylenebilir. Finansal şeffaflık açısından ise finansal bilgi paylaşımında yeterli ancak mali kaynakların kullanımında kısıtlı düzeyde kaldığı görülmektedir.

SONUÇ

Yönetişim paradigmasının en önemli unsurlarından biri olan şeffaflık ilkesinin sivil toplumun gelişmesinde itici gücü literatürde sıkça vurgulanmaktadır. Bu paradigma çerçevesinde Türkiye'de 2000'li yıllarda yapılan reformlar ile şeffaflık ilkesinin kamu sektörü, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları tarafından kamusal bir ilke olarak benimsenmiştir. Birçok kuruluş kamuoyu ile sağlıklı iletişim kurmak ve paydaşları ile güven ilişkilerini tesis etmek için internet sayfalarından düzenli, anlaşılır ve kolay erişilebilir bilgilendirmeler yapmaktadır. 2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununda kamu

kurumları tarafından düzenlenecek kurumsal belgeler ve muhasebe standartları sivil toplum kuruluşları tarafından da önemsenmektedir. Ancak uluslararası eğilimler kamu otoritesinin belirlediği standartlar ve düzenlemeleri aşan yenilikler içermektedir. Bu yenilikler ve Türkiye’deki şeffaflık uygulamaları üzerine yapılacak tartışmaların iyi yönetişimin gelişmesine katkı sunacağı değerlendirilmektedir.

Rodriguez ve arkadaşlarının Lealtad Vakfı Şeffaflık Rehberi'nden faydalanarak hazırladıkları ölçeği kullanan bu çalışma, Türkiye’deki köklü sivil toplum kuruluşlarından üçünün web sayfalarının temel şeffaflık düzeyinin ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Bu üç sivil toplum kuruluşu, İspanya sivil toplum kuruluşlarının ortalamasından yüksek bir şeffaflık endeksi sergilemektedir. Bu durumun, seçilen kurumların köklü birikim ve kurumsal bir kültüre sahip olmalarından kaynaklanabileceği değerlendirilmektedir. Bu kurumların şeffaflık bakımından Türkiye’deki diğer sivil toplum kuruluşlarına örnek olabileceği öngörülmektedir.

Seçilen kurumlar ışığında Türkiye’de şeffaflık uygulamalarının gelişmesi ve sivil topluma olan güvenin artmasını sağlayacak yeni uygulamalar önerilebilir. Bu bilgiler yasal zorunluluklar gereği hâlihazırda ilgili kurumlar ile paylaşılmış olsa da kamuoyunun sürekli, anlaşılır ve kolay erişilebilir biçimde bilgilendirilmesi bağlamında şeffaflık alanına yenilikler sağlayacaktır. Çalışmada kullanılan ölçek bazı önemli bilgi, belge ve faaliyetlerin çevrimiçi paylaşılmasının şeffaflık için yararlarına işaret etmektedir. Bu bilgilerin sivil toplum kuruluşlarının kendi iç paydaşları ile paylaşıldığı gibi çevrimiçi yöntemlerle dış paydaşlarla da paylaşılması şeffaflık konusunda önemli bir ilerleme sağlayacaktır. Bu çerçevede yönetim kurulu toplantılarının sıklığının, toplantı kararlarının, yönetim kurulu üyelerinin yakın aile bireylerinin kurumla sınırlarını düzenleyen ilgili kurumsal politikaların çevrimiçi paylaşılması önemlidir. Faaliyet şeffaflığı boyutunda proje süreçleri ve maliyetleri, projelerin ve tedarikçilerin seçim kriterleri hakkındaki kurumsal politikalar, sürekli ve anlaşılabilir bir şekilde çevrimiçi şeffaflığa dahil edilmelidir. Finansal şeffaflık boyutunda bütçe süreçleri ve bir sonraki yıla ait planlar kuruluşların web sayfalarında yer almalıdır. Kuruluşların projelerde hangi kurum ve kişiler tarafından finanse edildiği de şeffaflık kapsamında çevrimiçi açıklanmalıdır. Bağışçıların kullanılan fonları düzenli olarak takip edecekleri çevrimiçi sistemler bağışçı ve kurum arasındaki güveni artıracak şeffaflık uygulamalarıdır. Yeni ve gelişmekte olan sivil toplum kuruluşları için şeffaflık örgütsel kapasiteyi zorlayıcı bir ilke olarak görülse de paydaş desteğine, programların etkinliğinin artmasına ve toplumsal katılımın güçlenmesine katkı sağlayacaktır.

Hesap verebilirlik ilkesiyle ayrılmaz bir ikili olan şeffaflığın geliştirilmesi ve doğru tahlili, toplumsal aktörler arasındaki bilgi asimetrisinin giderilmesine, sivil toplumun toplumsal meşruiyetinin artmasına, kamusal politikalarla koordineli doğru kararlar alınmasına ve ekonomik verimliliğin artmasına yardımcı olacaktır. Örgütsel büyüklük, yönetim kurulu büyüklüğü, kamu finansmanı kullanımı, uluslararasılaşma gibi değişkenlerle şeffaflık düzeyi arasındaki ilişkilerin incelenmesi sivil toplum sektöründeki eğilimleri ortaya çıkaracaktır. İçişleri Bakanlığı’nın dernek sınıflandırması çerçevesinde hem her alandaki öncü kuruluşların hem de bir alandaki bütün derneklerin şeffaflık düzeyini ölçmeyi hedefleyen çalışmalar sivil toplum sektörünün gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu alanda ülkeleri karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmalar, mevcut şeffaflık uygulamalarının etkin hale getirilmesini ve yeni uygulamaların yaygınlaşmasını sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Bahçecik, Ş. O. (2021). Accountability of Humanitarian NGO's in Turkey: An Online Transparency Analysis. *Eğitim Bilim Toplum*, 19(73), 11-29.
- Darüşşafaka Cemiyeti. (2024). Darüşşafaka Cemiyeti Resmî Web Sitesi. <https://www.darussafaka.org/>
- Demirkol, V. (2022). Kâr Amacı Gütmeyen Örgütlerde Finansal Şeffaflaşma-Türkiye Örneği. (Yayınlanmamış doktora tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Eryılmaz, B. ve Biricikoğlu, H. (2011). Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Etik. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 19-45.
- Gutiérrez-Nieto, B., Fuertes-Callén, Y., & Serrano-Cinca, C. (2008). Internet Reporting in Microfinance Institutions. *Online Information Review*, 32(3), 415-436
- Güner, M. F. (2019). Üçüncü Sektörde Finansal Şeffaflık Sorunu: Türkiye'deki Sivil Toplum Kuruluşlarının Şeffaflık Düzeylerinin İncelenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4), 3245-3255.
- Hatipoğlu, O. G. (2013). Kızılay Derneği'nin Kamusalılığı: Bir Çözümleme Denemesi. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 11(22), 167-189.
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2024). Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. <https://www.siviltoplum.gov.tr/>
- Kılıç, Y. (2024). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Darüşşafaka. *Istranca Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 21-33.
- Meijer A (2014). "Transparency". *The Oxford Handbook of Public Accountability*, Ed.: Bovens, Mark. Thomas Schillemans and Robert E. Goodin, Oxford University Press, Oxford 507-524
- Pasquier, M. and Villeneuve, J.-P. (2007). Organizational Barriers to Transparency a Typology and Analysis of Organizational Behaviour Tending to Prevent or Restrict Access to Information. *International Review of Administrative Sciences*, 73, 147-162.
- Rodriguez, M. del M. G., Caba Pérez, M. del C., ve López Godoy, M. (2012). Determining Factors in Online Transparency of NGOs: A Spanish Case Study. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 23(3), 661-683. <https://doi.org/10.1007/s11266-011-9229-x>
- Saxton, G. D., & Guo, C. (2011). Accountability Online: Understanding the Web-Based Accountability Practices of Nonprofit Organizations. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(2), 270.
- Smith, S. R. (2014). Accountability and the Nonprofit Sector *The Oxford Handbook of Public Accountability*, Ed.: Bovens, Mark. Thomas Schillemans ve Robert E. Goodin, Oxford University Press, Oxford 339-353
- Soydan, A. (2013). Darüşşafaka Tarihinden Kesitler. *Recent Period Turkish Studies* (3). 249-268

Tekeli, İ. (2004). Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları Ankara: Sosyal Demokrasi Derneği

Toksöz, F. (2008). İyi Yönetişim El Kitabı. İstanbul: TESEV Yayınları

Türkiye Kızılay Derneği. (2024). Kızılay Resmî Web Sitesi. <https://www.kizilay.org.tr/>

Türkiye Yeşilay Cemiyeti. (2020). Faaliyet Raporu. <https://www.yesilay.org.tr/tr/>

Türkiye Yeşilay Cemiyeti. (2021). Faaliyet Raporu. <https://www.yesilay.org.tr/tr/>

Türkiye Yeşilay Cemiyeti. (2022). Faaliyet Raporu. <https://www.yesilay.org.tr/tr/>

Türkiye Yeşilay Cemiyeti. (2024). Yeşilay Resmî Web Sitesi. <https://www.yesilay.org.tr/tr/>

Türkiye Kurumsal Yönetim Derneği (2023). Kurumsal Yönetim İlkeleri Işığında Sivil Toplum Kuruluşları Yönetim Rehberi İstanbul: Caretta Kitap

Transparency International. (2024). Transparency International Official Website. <https://www.transparency.org/en>

Velat, D. (2015). Batı Balkanlar ve Türkiye’de STK’ların Ekonomik Değerleri. Belgrad: Balkan Sivil Toplumu Geliştirme Ağı.

Yıldırım, İ. (2004). Demokrasi Sivil Toplum Kuruluşları ve Yönetişim. Ankara: Seçkin Yayınları

Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Dezavantajlı**Gruplar: Sosyal Politikalar ve Kent Hayatına Entegrasyon¹****Disadvantaged Groups in the Strategic Plans of Metropolitan Municipalities: Social Policy and Integration into Urban Life**

Strategic Public Management Journal

Volume 11, Special Issue, pp. 73-92

July 2025

DOI: 10.25069/spmj.1639765

Research Article/Araştırma Makalesi

Received: 14.02.2025

Accepted: 04.07.2025

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/spmj>**Zehra NAMLI BİLMEZ²****Öz**

Kentleşme süreci, ekonomik fırsatlara erişim kolaylaştırmış, sosyal ilişkileri çok boyutlu hale getirmiştir. Bu gelişim herkes için aynı sonuçları doğurmamıştır. Nitekim dezavantajlı gruplar kentleşme öncesi sosyo-kültürel yapıda ihtiyaçlarını geleneksel yöntemlerle karşılarken kentleşmeyle birlikte değişen sosyal yaşam hayatlarını derinden etkilemiştir. Dezavantajlı grupların kentlerin sunduğu fırsatlara yeterince erişememesi ve sosyal adaletsizliklerin ortaya çıkmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarına önemli roller düşmüştür. Bu bakımdan yerel yönetim kuruluşu olarak belediyeler, dezavantajlı gruplara yönelik politika ve stratejiler geliştirerek faaliyetler yürütmüşlerdir. Belediyelerin geliştirdikleri sosyal politikalarla bu dezavantajlı grupların karşı karşıya kaldıkları sorunların giderilmesi ve kentsel hayata entegrasyonlarının sağlanması temel hedeflerden olmuştur. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara yönelik geliştirdiği sosyal politika ve stratejileri inceleyerek, bu politikalarda kentsel yaşama entegrasyon olgusunu değerlendirmektir. Bu amaç doğrultusunda İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep Büyükşehir Belediyeleri’nin yayınladıkları 2020-2024 yılı stratejik planları nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak incelenmiştir. Elde edilen bulgular, Maxqda Analytic Pro kullanılarak analiz edilmiştir. Sonuç olarak büyükşehir belediyelerinin sosyal belediyecilik anlayışı çerçevesinde dezavantajlı gruplara yönelik eğitim, istihdam, entegrasyon gibi farklı alanlarda politika ve strateji geliştirdikleri ve stratejik planlarında bu konuyu kapsamlı olarak ele aldıkları görülmektedir. Diğer büyükşehir belediyelerine kıyasla Ankara Büyükşehir Belediyesi’nin incelenen konuyu stratejik planında daha kapsamlı olarak ele aldığı vurgulanmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Büyükşehir Belediyesi, Sosyal Politika, Kent Hayatına Entegrasyon, Dezavantajlı Gruplar, Stratejik Plan.

Abstract

The urbanization process has facilitated access to economic opportunities and made social relations multidimensional. However, this development has not produced the same results for everyone. Indeed, while disadvantaged groups met their needs through traditional methods in the pre-urbanization socio-cultural structure, the changing social life brought about by urbanization has profoundly affected their lives. The inability of disadvantaged groups to adequately access the opportunities offered by cities has led to social injustices. Therefore, public institutions and organizations, as well as civil society organizations, have important roles to play. In this regard, municipalities, as local government organizations, have developed policies and strategies targeting disadvantaged groups and carried out activities. The main objectives of the social policies developed by municipalities have been to address the problems faced by these disadvantaged groups and to ensure their integration into urban life. The aim of this study is to examine the social policies and strategies developed by metropolitan municipalities in Turkey for disadvantaged groups and to evaluate the phenomenon of integration into urban life in these policies. To this end, the 2020-2024 strategic plans published by the metropolitan municipalities of İstanbul, Ankara, İzmir, and Gaziantep were examined using the document review technique, one of the qualitative research methods. The findings were analyzed using Maxqda Analytic Pro. As a result, it was observed that metropolitan municipalities have developed policies and strategies in various areas such as education, employment, and integration for disadvantaged groups within the framework of social municipalism, and that they have comprehensively addressed this issue in their strategic plans. It should be emphasized that Ankara

¹ Bu çalışma 8. Sivil Strateji Sempozyumu’nda yazar tarafından sunulan “Büyükşehirlerde Dezavantajlı Grupların Kentsel Hayata Entegrasyonu: Stratejik Planlar Üzerinden Bir Değerlendirme” başlıklı özet bildirinin genişletilmiş halidir.

² Arş. Gör., Düzce Üniversitesi, z.namli1998@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0532-953X

Metropolitan Municipality has addressed the subject under examination more comprehensively in its strategic plan compared to other metropolitan municipalities.

Key Words: *Metropolitan Municipality, Social Policy, Integration into Urban Life, Disadvantaged Groups, Strategic Plan.*

GİRİŞ

Çağdaş dünyada kentler, yalnızca nüfus, sosyal ve ekonomik faaliyetler bakımından değil, aynı zamanda sosyal eşitsizlikler ve toplumsal kırılganlıklar bakımından da yoğunlaşan mekanlar olarak ön plana çıkmaktadır. Kentleşme süreci, nüfusun kentlerde artmasının yanı sıra meslek çeşitliliği, uzmanlaşma ve iş bölümünün artması, anonim ilişkilerin gelişmesi gibi toplumsal yapıda meydana gelen değişiklikleri de beraberinde getirmektedir (Park & Burgess, 2016: 90). Bu kapsamda kentleşme, sanayileşme ve kalkınma süreçleri sonucunda bireyler daha önce karşılaşmadıkları sorunlarla yüzleşmektedir (Athanassiou, 1974). Önceki dönemlerde geleneksel toplumsal yapı içerisinde çözüme kavuşturulan sorunlar, kentleşmenin getirdiği yeni sosyo-ekonomik şartlar doğrultusunda farklı şekillerde kendilerini üretmişlerdir. Nitekim yaşlı bakımı, çocuk bakımı, engellilerin toplumsal hayat içerisindeki rolü gibi unsurlar çalışma hayatı ve ekonomik ilişkilerin getirdiği şartlarla farklı boyutlar kazanmıştır. Bununla birlikte kentlerde farklı ihtiyaçlara sahip bireyler birlikte yaşamaya başlamıştır. Kentleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik yapıyla kentsel hizmetler çeşitlilik göstermiştir. Bu hizmetlere erişim önemli bir unsur haline gelmiştir. Bu ortamda kentsel hizmetlere erişim hususunda önünde birtakım engeller bulunan, sağlık, ekonomik, toplumsal açılardan dezavantajlı olarak tanımlanan gruplar ortaya çıkmıştır.

Dezavantajlı grupların kent hayatına uyumunun önündeki engellerin ortadan kaldırılması için merkezi yönetim ve yerel yönetim organlarına önemli sorumluluklar düşmektedir. Nitekim kentsel alanlarda dezavantajlı gruplara yönelik olarak özel faaliyetlerin sunulmaması kentin ekonomik, sosyal ve güvenlik boyutları bağlamında farklı sorunlarla karşı karşıya kalmasına yol açabilme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda merkezi yönetim ve yerel yönetim organları arasında dezavantajlı gruplara yönelik sunulan hizmetlerde etkili iş birliğinin yapılması ve bu alanda görev ve sorumluluklar net olarak belirlenmesi önem arz etmektedir.

Genel bir değerlendirmeye dezavantajlı gruplar, toplumun diğer üyelerinin rahatlıkla ulaşabildiği sağlık, eğitim, istihdam gibi temel hizmetlere ulaşımında farklı engellerle yüzleşen sosyal, siyasi ve

ekonomik alana katılımda güçlük çeken gruplardır. Bu grupların kentleşmenin getirdiği sosyo-ekonomik gerçeklikler perspektifinde kent hayatına entegrasyonunun sağlanması önem arz etmektedir. Bu kapsamda özellikle büyükşehir belediyelerinin 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile diğer üst mevzuat çerçevesinde dezavantajlı gruplara yönelik hizmet sunumunda yetkili ve sorumlu olduğu görülmektedir. Çalışmada ise bu çerçevede büyükşehir belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik oluşturdukları politika ve stratejilerin incelenmesi ve kıyaslanması amaçlanmıştır.

Çalışmada öncelikli olarak dezavantajlı gruplar kavramı ele alınmıştır. Bu kavramla hangi grupların ifade edildiği vurgulanmıştır. Daha sonra sosyal politika ve kent hayatına entegrasyon kavramları incelenmiş ve sonraki başlıkta mevzuat çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin bu alandaki yetki ve sorumlulukları ele alınmıştır. Ardından çalışmanın amaç ve yöntemi ifade edilmiş ve araştırmada elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Çalışmanın araştırma bölümünde, çalışmanın amacı doğrultusunda örneklemi oluşturan İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Ankara Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Gaziantep Büyükşehir Belediyesi'nin yayınladıkları 2020-2024 yılı stratejik planları, nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği ile incelenerek analiz edilmiştir.

Kavramsal Olarak Dezavantajlı Gruplar

Dezavantaj kavramsal olarak bireylerin kendi kendine yetememesi sonucunda toplumun çoğunluğunun yararlandığı araç veya imkanlardan yararlanamaması anlamında kullanılmaktadır. Bu kapsamda dezavantajlılık durumu özellikle temel eğitim ve sağlık hizmetlerine ulaşım, istihdama katılım, öz-saygı ve sorumluluk sahibi birey olma gibi en temel hususlardan başlamak üzere çeşitlenmektedir. Dolayısıyla dezavantajlılık durumu kendi kendine yeterliliğin önündeki engeller olarak tanımlanabilir (Mayer, 2003: 2-3). Dezavantajlı durumda olan gruplar olarak ise çocuk, genç, yaşlı, engelli, kadın, yoksul, göçmen ve azınlıklar sıralanmaktadır (Es & Menteşe, 2018: 527). Wilson'un (2012) tanımlamasında ise düşük istihdam beklentisine sahip olan ve diğer yoksulların yoğun olarak yaşadığı mahallelerde yaşayanlar "gerçek dezavantajlı" (truly disadvantaged) olarak ifade edilmiştir.

Literatürde özel gereksinimli bireyler, risk grupları, dışlanmış gruplar gibi kavramların dezavantajlı gruplar kavramı yerine kullanıldığı görülmektedir. Dezavantajlı kavramı avantajlı olmama anlamını

taşımakla birlikte (Batal & Koç, 2022: 1399), dezavantajlı gruplar kavramının sosyal ve ekonomik anlamda toplumun diğer üyeleriyle aynı şartlara sahip olmama durumunu ifade ettiği vurgulanabilir. Dezavantajlı gruplar, farklı kriterler bağlamında sınıflandırılmaktadır. Örneğin cinsiyet, politik tutum, etnik köken, dil, ekonomik durum, sosyal faktörler gibi çeşitli kategoriler bakımından değerlendirildiğinde toplumun genelinden ayrıldığı ve bu sebeple de toplumsal alanda sunulan imkanlardan faydalanamayan ve ayrımcılığa maruz kalan kesimler olarak kategorilere ayrılmaktadır (Apalı, 2019: 370). Bunlara ek olarak eski hükümlüler de farklı sebeplerden dolayı hem sosyal hayata hem de iş ortamında adapte olmada zorluklar yaşayarak dezavantajlı konuma gelmektedir (Baydoğan, 2012: 3). Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergenc Fund, UNICEF) gibi uluslararası kurum ve kuruluşlar da dezavantajlı gruplara yönelik farklı kriterler temelinde tanımlamalar yapmaktadır. UNESCO, dezavantajlı grupları, cinsiyet, yoksulluk, engel durumu, etnik köken, göç etme, yerinden edilme, farklı sebeplerden dolayı eğitim dışı kalma, etnik köken, dil gibi faktörlerden kaynaklı olarak risk altında bulunan nüfus grubu olarak tanımlamaktadır (UNESCO, 2021). UNICEF ise çocuklar temelinde engelli, yoksul, çatışma bölgelerinde yaşayan, çalışmak zorunda kalan çocuklar gibi farklı alt kategorilerde ele alınmaktadır (UNICEF, 2022).

Çalışma bağlamında dezavantajlı gruplar kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınarak kente ve kent hayatına entegrasyonlarının sağlanmasının daha sağlıklı bir kentleşme ve kentlileşme sürecini beraberinde getireceği öngörülmüştür. Kentsel hayata entegrasyonun sosyal boyutuna ek olarak kentlerde dezavantajlı grupların sayısının artması kentleri daha az güvenli hale getirdiği de değerlendirilmektedir (Allard & Small, 2013: 6). Nitekim yoksulluğun yoğunlaştığı kentsel mekanlarda güvenlik risklerinin arttığı ifade edilmektedir (UN-Habitat, 2020). Bu bakımdan başta belediyeler olmak üzere yerel yönetim kurum ve kuruluşları ile merkezi yönetim ve sivil toplum kuruluşlarının bu grupları hedef alan politika ve stratejiler yürüttüğü gözlemlenmektedir. Birçok belediyenin hizmet sunma merkezi olarak kullandığı engelsiz yaşam merkezleri, göçmen koordinasyon merkezleri, kadın sığınma evleri ve aşevleri ile gıda, ulaşım, eğitim destekleri bu alanda ön plana çıkmaktadır. Merkezi yönetimin taşra kuruluşu olan kaymakamlıkların Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla yürütmüş oldukları faaliyetler de önem arz etmektedir. Bu bağlamda kentsel alanlardaki dezavantajlı gruplara yönelik kurumsal bağlamda politika ve stratejilerin

geliştirilmesi kentsel yoksulluğun giderilmesi için gerekli bir unsur olarak ifade edilmektedir (Allard, 2009). Bu bağlamda kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının kamu hizmetlerine erişim, sosyal adaletin sağlanması, dışlanmanın önlenmesi gibi unsurları destekleyeceği öngörülmektedir. Bu kapsamda merkezi yönetim kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasında bilgi paylaşımı ve iş birliği faaliyetlerin artırılması önem arz etmektedir. Etkili yürütülen süreçler sonucunda dezavantajlı grupların kent hayatına entegrasyonunun sosyal politikalar etkisinde gelişeceği ifade edilebilir.

Sosyal Politika, Sosyal Belediyecilik ve Kent Hayatına Entegrasyon

Sosyal politika, bireylerin sosyal gelişimini sağlamayı ve hayat koşullarını iyileştirmeyi amaçlayan sağlık, eğitim, konut vb. spesifik alanlarda toplumsal düzenin sağlanması ve devam ettirilmesi için politikalar olarak tanımlanmaktadır (Es & Menteşe, 2018). Toplumun refah seviyesinin artması, sosyal adaletin sağlanması, dezavantajlı grupların yaşam standartlarının iyileştirilmesi gibi hedefleri içerisinde barındıran kamu politikaları sosyal politika olarak ifade edilmektedir. Daha önce ifade edildiği gibi kentleşme sürecinin toplum üzerindeki etkileri sosyal politikaların önemini artırarak kamu kurumlarının rolünü güçlendirmiştir. Bu bağlamda sosyal politika toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi ve sosyal uyumun sağlanması için önemli bir araç olmuştur (Esping-Andersen, 1990). Farklı yaklaşımlar çerçevesinde tanımlanan sosyal politika sınıf farklılıkların azaltılması temelinde değerlendirilirken toplumsal barışın sağlanması veya dezavantajlı grupların korunması bağlamında da ele alınmaktadır (Arıcı, 2019: 44). Sosyal politika oluşturma ve uygulama hususunda merkezi yönetim kuruluşlarının yanı sıra yerel yönetim kuruluşlarının da önemli rol üstlendiği değerlendirilmektedir.

Sosyal politikalar, dezavantajlı grupların kent hayatına entegrasyonunu sağlamada kritik öneme sahiptir. Nitekim kentleşme, bireylerin refahını yükseltme fırsatı sunarken diğer yandan ekonomik eşitsizlik ve sosyal dışlanma gibi riskleri de beraberinde getiren bir süreç olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda kent hayatına entegrasyon kavramı, yalnızca fiziksel olarak kentlerde yaşamayı değil, kentsel hizmetlere erişim, toplumsal ilişkileri geliştirme, karar alma süreçlerine katılımın sağlanması gibi hususları kapsayan bir olgu olarak ele alınabilir. Belediyeler, sosyal politikalarla dezavantajlı gruplara farklı alanlarda hizmet sunmaları, bu grupların kent hayatına entegrasyonunu sağlamaya katkı sunmaktadır. Bu bağlamda sosyal politika perspektifinden dezavantajlı grupların kent

içerisindeki görünürlüklerinin artması, karar alma süreçlerine dahil edilmeleri gibi unsurlar kentleri daha kapsayıcı bir yapıya kavuşturmaktadır (Wei & Liu, 2024).

Sosyal belediyecilik, belediyelerin hizmet alanlarının klasik belediye hizmetlerinin yanı sıra eğitim, istihdam, kültür, sağlık gibi sosyal yapı üzerinde etkileri olan hizmetleri sunma durumunu ifade etmektedir (Berkün, 2017). Sosyal devlet anlayışının yereldeki yansıması olarak değerlendirilen sosyal belediyecilik, sosyal adaletin sağlanmasında etkili olmaktadır (Pektaş, 2010). Sosyal belediyecilik uygulamaların temelleri 1970’li yıllara kadar gitmekle birlikte günümüzde kapsam ve yoğunluk bakımından ciddi ilerlemelerin olduğu ifade edilebilir. Belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik geliştirdikleri politika ve stratejiler ile yürüttükleri faaliyetlerin incelenmesiyle alakalı literatürde çalışmalar bulunmaktadır.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesinin sosyal politikalarını inceleyen çalışmada dezavantajlı gruplara yönelik önemli faaliyetler yürüttüğü değerlendirilmiştir. Yoksul vatandaşlar için acil ve insani temel ihtiyaçların giderilmesi, beyaz eşya yardımından çorba evlerine kadar birçok farklı hizmetin sunulması, kadınlar için ise mikro kredi uygulamaları ile kendi işlerini kurma imkânı sunması, engelli vatandaşlar için ise sosyal içermeyi sağlayacak sosyal-kültürel gezilerin düzenlenmesi, ev ziyaretlerinin gerçekleştirilmesi gibi hizmetlerin sunulduğu görülmektedir. Farklı dezavantajlı gruplara yönelik olarak eğitim ve istihdam başta olmak üzere farklı alanlarda hizmet sunduğu ifade edilmektedir. Genel bir değerlendirme yapıldığında ise Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi’nin 2014-2016 yılı arasında sunduğu sosyal hizmetlerin çeşitlilik arz ettiği ancak sınırlı kaldığı ve tüm dezavantajlı grupları kapsamadığı vurgulanmıştır (Es & Menteşe, 2018: 547)

Üsküdar Belediyesi’ni inceleyen bir çalışmada ise belediyenin dezavantajlı gruplara yönelik geliştirmiş olduğu sosyal politikaların pandemi sürecinde nasıl şekillendiği ele alınmıştır. Pandemi sürecinde dezavantajlı gruplar için birçok sosyal hizmet sunulduğu değerlendirilmiştir. Pandeminin getirdiği olumsuz etkilerin giderilmesi bakımından 65 yaş üzeri vatandaşlara yönelik projelerin geliştirildiği vurgulanmıştır. Ayrıca çocuklar ve gençler için de çevrim içim eğitime destek amacıyla tablet ve bilgisayar desteği sunulduğu ifade edilmiştir. Sonuç olarak belediyenin yaşlı, engelli, çocuk ve gençlere yönelik olarak sosyal hizmetler sunduğu görülmüştür. Bu bağlamda pandeminin olumsuz etkilerinin azaltılmasının hedeflendiği ve bu dezavantajlı grupların ihtiyaçlarına yönelik faaliyetler yürüttüğü değerlendirilmiştir (Batal & Koç, 2022: 1408-1409).

Kütahya Belediyesi'ni inceleyen çalışmada ise belediyenin sosyal belediyeçilik çerçevesinde yoksullara, engellilere, yaşlılara, çocuklara ve kadınlara yönelik faaliyetler yürüttüğü görülmektedir. Diğer belediyelerle kıyaslandığında ise bu hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve artırılması gerektiği değerlendirilmiştir (Arıcı, 2019: 46).

Türkiye'de sosyal politika uygulamalarını ele alan bir çalışmada sosyal politikalarda yerleşme anlayışı ekseninde belediyelerin ön plana çıktıkları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda sosyal belediyeçilik, belediyenin temel görev alanlarından biri olarak görülmektedir. Nitekim belediyeler tarafından yaşlılar, çocuklar, kadınlar, engelliler, yoksullar gibi farklı gruplara yönelik faaliyetler sunulmaktadır. Belediyelerin kaynak durumu ve bölgesel şartlarına bağlı olarak değişiklik gösteren bu faaliyetlerin sosyal belediyeçilik kapsamında önemli aşama kaydedilmesine katkı sunduğu değerlendirilebilir. Bununla birlikte farklı sorunları da içerisinde barındırmaktadır. Bunlar yetki karmaşası ve koordinasyon eksikliği, mali kaynak ve insan kaynağı yetersizliği, veri sağlamada ve bürokratik yapıdaki sorunlar, sosyal hizmet için ayrılan kaynakların siyasi amaçlar için kullanılması olarak sıralanabilir (Şahinoğlu, 2017: 64). Bu bağlamda mevcut sorunların giderilmesi yönünde adımların atılması önem arz etmektedir.

Kadınların kent siyasetine katılımı ele alan bir çalışma ise kent konseylerinde kadın, engelli, gençlik meclislerinin oluşturulmasıyla katılımcı bir anlayışın şekillendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Böylece kent siyasetinde seslerini duyurmakta güçlük çeken kesimlerin bu platformlarda imkân sağlanacağı değerlendirilmiştir (Sumbas & Ömürgönülşen, 2018: 78). Çalışmada sosyal politika değil de katılım bağlamında dezavantajlı gruplardan bir tanesi olan kadınların incelendiği görülmüştür. Nitekim dezavantajlı grupların yalnızca sosyal politika, sosyal hizmet ve sosyal yardım konularında değil, kent siyasetine ve karar alma süreçlerine katılımlarının güçlendirilmesine ilişkin çalışmaların yapılması da önem arz etmektedir.

Yer verilen çalışmalardan da görüleceği üzere belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik gerçekleştirdiği faaliyetler çeşitlilik arz etmektedir. Bu kapsamda bir sonraki başlıkta belediyelerin yetki ve sorumlulukları dezavantajlı gruplar ve sosyal politika bağlamında ele alınmıştır.

Belediyelerin Yetki ve Sorumlulukları Bağlamında Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika

Belediyelere ilişkin mevcut yasalar 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'dur. Büyükşehir belediyeleri her iki kanun çerçevesinde faaliyetlerini yürüttükleri için bu kanunlarda tanımlanmış yetki ve sorumluluklar incelenmektedir. 5393 sayılı Kanun'da 3. maddesinde yer alan tanıma göre belediye, belde de yaşayan kişilerin mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, idari ve mali özerkliği olan ve karar organı seçmenler tarafından seçilen kamu tüzel kişisidir. Kanun maddesinde ifade edilen mahalli müşterek ihtiyaçlar Anayasa Mahkemesi tarafından aynı yörede yaşamaktan kaynaklı olarak yerel ve kamusal hizmet olarak değerlendirilen ortak beklentiler olarak ifade edilmiştir (Kent, 2008). Dolayısıyla mahalli müşterek ihtiyaç kavramının sınırları yerel şartlar ve gereklilikler çerçevesinde şekillenmektedir. Bu bakımdan belediyelere geniş bir alanda hizmet sunma yetkisi verildiği ifade edilebilir.

5393 sayılı Kanun'un 13. Maddesinde tanımlanan hemşehri hukukunda ise "herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir" ifadesine yer verilmiştir. Bu kapsamda belediyenin karar alma süreçlerine katılma, hizmetlere katılma, faaliyetler hakkında bilgi alma ve belediyenin yardımlarından yararlanma hakkı hemşehrilere verilmiştir. Ayrıca yardımların insan onurunu zedelemekten sunulması da vurgulanmıştır. Sosyal politika bakımından incelendiğinde belediyelerin dezavantajlı grupları desteklemeye yönelik olarak sunduğu sosyal yardımlar için hemşehri hukukunun yasal bir çerçeve sunduğu değerlendirilebilir. Diğer bir ifadeyle belediyeler 5393 sayılı Kanun'un 13. Maddesi temelinde belde sakinlerine sosyal yardımlar sunmaktadır.

5393 sayılı Kanun'un 14. Maddesinde ise belediyenin görev ve sorumlulukları düzenlenmiştir. Bu maddede belediye hizmetlerinin vatandaşlara en yakın yerde ve en uygun yöntemlerle sunulacağı ifade edildikten sonra engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirli vatandaşlara hizmet sunumunda uygun yöntemlerin uygulanacağı vurgulanmıştır. Bu bakımdan kanunda dezavantajlı gruplar için ayrı düzenleme yapıldığı görülmektedir. Dolayısıyla dezavantajlı gruplar için özel hizmet sunum yöntemleri geliştirilebilir hale gelmiştir. Ayrıca aynı maddede vatandaşların sosyal hizmetler başta olmak belediyeler tarafından sunulan hizmetlere gönüllü olarak katılımına imkân sağlanmıştır.

5393 sayılı Kanun'un 38. Maddesinde belediye başkanının görev ve yetkileri düzenlenirken yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneğin kullanılması ile engellilere yönelik hizmetlerin yürütülmesi ve engelli merkezlerinin oluşturulması ifadelerine yer verilmiştir. Kanun'un 60. Maddesinde belediye giderleri sıralanmıştır. Bu giderler arasında dar gelirli, yoksul, muhtaç ve kimsesizler ile engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar da yer almaktadır.

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ise büyükşehir belediyelerin hukuki statüsünü ve işleyişini düzenlemek amacıyla hazırlanmıştır. Kanunda büyükşehir belediyesi, sınırları il mülki sınırına eşit olan sınırları içerisindeki ilçe belediyeleri arasında koordinasyonu sağlayan idari ve mali özerkliğe sahip karar organı seçmenler tarafından belirlenen kamu tüzel kişisi olarak tanımlanmıştır. Büyükşehir ve ilçe belediyelerinin görev ve sorumluluklarının düzenlendiği 7. Maddede sağlık merkezleri ile yetişkin, yaşlı, engelli, kadın, genç ve çocuklar için sosyal ve kültürel hizmetlerin yürütülmesi amacıyla sosyal tesislerin kurulması, meslek edindirme kurslarının açılması ve diğer kurum ve kuruluşlarla bu alanda işbirliği yapılması ifade edilmiştir. Bu maddede dezavantajlı grupların özel olarak sıralanması ve sağlıktan eğitime ve diğer tüm sosyal ve kültürel alanlardaki faaliyetlere uzanan bir hizmet yelpazesinin çizilmesi dikkat çekmektedir. Kanunun 24. Maddesinde belediyenin giderleri sıralanırken dar gelirli, yoksul, muhtaç, kimsesizler ve engellilere yapılacak sosyal hizmet ve yardımlara da yer verildiği görülmektedir. Bu madde ile sosyal hizmetlerin bir harcama kalemi olarak ele alındığı ifade edilebilir.

Belediyelerin tabi oldukları Kanunlar çerçevesinde bir değerlendirme yapıldığında sosyal politika bağlamında geniş bir alanın belediyelerin inisiyatifine bırakıldığı gözlemlenmektedir. İfade edilen gruplara ilişkin özel hizmet sunma şekillerinin geliştirme yetkisinin verilmesi en somut örnek olarak da ifade edilebilir. Yerel şartlar doğrultusunda belediyelerin ihtiyaç temelli hizmet sunmasının gerekli olduğu vurgulanmalıdır. Belediyelerin sosyal politika bağlamında yetki ve sorumluluklarının kanuni çerçevesi ifade edildikten sonra bu çalışmanın yöntemi, amacı ve bulguları aşağıda ele alınmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara yönelik geliştirdiği sosyal politika ve stratejileri inceleyerek, bu politikalarda kentsel yaşama entegrasyon olgusunu değerlendirmektir. Kentleşme süreci sonrası yaşanan sosyal ve ekonomik dönüşüm toplumsal yapıyı

ve spesifik olarak dezavantajlı grupları etkilemiştir. Çalışma kapsamında dezavantajlı grupların kente entegrasyonuna yönelik olarak yapılan sosyal politikalar incelenmiştir.

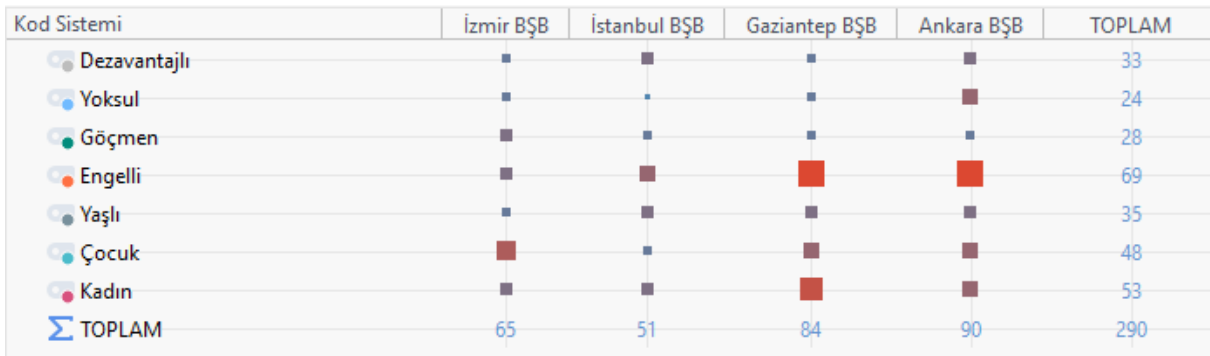
Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Doküman inceleme tekniği, araştırmanın gerçekleştirilmesi bağlamında durum ve süreçlerin analiz edilmesi için kritik öneme sahiptir (Bowen, 2009). Araştırmacıların mevcut belgeler üzerinden araştırma konusu kapsamında anlamlı sonuçlara ulaşabilmesine katkı sunmaktadır (Morgan, 2022). Bu bağlamda çalışmanın örnekleme olarak belirlenen İstanbul, Ankara, İzmir ve Gaziantep Büyükşehir Belediyelerinin 2020-2024 yılı stratejik planları doküman inceleme tekniği kullanılarak incelenmiştir. Bu örnek seçimi yapılırken İstanbul, Ankara ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri Türkiye'nin üç büyük metropolü olarak en yüksek nüfusa sahip olmaları, gelişmiş hizmet altyapıları ve farklı sosyo-kültürel grupları barındıran nüfus yapısına sahip olmaları dolayısıyla seçilmiştir. Gaziantep ise, özellikle 2011 sonrası süreçte yoğun göç alan bir sınır kenti olması nedeniyle, göçle gelen kişiler başta olmak üzere dezavantajlı gruplarla yönelik özgün uygulamalar geliştirmiştir. Bu yönüyle Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, sosyal belediyeçilik uygulamalarında farklılaşan örneklerin gözlemlenebileceği bir örneklem olarak değerlendirilmiştir. Dört büyükşehir belediyesi stratejik planlarından elde edilen veriler Maxqda Analytic Pro kullanılarak içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Analiz sonucunda stratejik planlarda hangi dezavantajlı gruplara yönelik politika ve stratejilerin geliştirildiği, hangi alanlarda hizmet sunumunun planlandığı ve stratejik planın hangi bölümünde dezavantajlı gruplara yer verildiği değerlendirilmiştir.

Araştırma Bulguları ve Değerlendirme

Türkiye'de stratejik yönetim anlayışı 2003 yılında yayınlanan 2018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu mevzuata girmiş, yerel yönetimler için ise 5393 sayılı Kanun ve 5216 sayılı Kanun çerçevesinde uygulanmaktadır (Öztop & Namlı, 2024: 51). Bu kanunlar ve ilgili yönetmelikler doğrultusunda belediyelere stratejik plan hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Stratejik planlar kurumların mevcut ve gelecek konumları arasındaki mesafeyi göstermesi (Kalkan vd., 2015: 66) ile stratejik amaç ve hedeflerinin belirlenerek öncelik alanlarının tespit edilmesi bakımından önem arz etmektedir. Nitekim stratejik planlar üzerinden kurumların hangi alanlarda politika ve stratejiler geliştirdiği analiz edilebilir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirmiş oldukları politika ve stratejiler incelenmiş; elde edilen bulgular analiz

edilmiştir. Aşağıda yer alan tabloda büyükşehir belediyelerinin stratejik planlarında hangi dezavantajlı gruplara yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda literatür taramasında belirlenen dezavantajlı gruplar temelinde kodlar oluşturularak kodlamalar gerçekleştirilmiştir. Geniş ve kapsayıcı bir kavram olarak “dezavantajlı” ifadesinin kullanıldığı, ayrıca yoksul, göçmen, engelli, yaşlı, çocuk ve kadın ifadelerinin tekrar ettiği görülmektedir. Stratejik planlarda geçen “mülteci” ifadesinin göçmen koduna kodlandığı da ifade edilmelidir.

Şekil 1: Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Dezavantajlı Gruplar

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda Analytic Pro kullanılarak oluşturulmuştur.

Yer verilen şekil incelendiğinde dört büyükşehir belediyesinin stratejik planında toplam 290 kodlama yapıldığı görülmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi incelendiği stratejik planda 65 kodlama yapılmış ve bu kodlamalarda en çok çocuk kodu işlenmiştir. Bunu göçmen, engelli ve kadın kodlarının takip ettiği ifade edilebilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde ise toplam 51 kodlama yapıldığı bu kodlamalar içerisinde engelli kodunun ön plana çıktığı, onu dezavantajlı, yaşlı ve kadın kodlarının takip ettiği görülmektedir. Diğer stratejik plan kodlamalarıyla kıyaslandığında İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde en az kodlama yapıldığı değerlendirilebilir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesi incelendiğinde stratejik planda 84 kodlama yapıldığı, kodlamada engelli kodunun ön plana çıktığı, onu kadın kodunun izlediği ifade edilebilir. Ankara Büyükşehir Belediyesi ise 90 kodlama ile en yüksek kodlama yapılan stratejik plana sahiptir. Dezavantajlı grup kodlamaları bağlamında incelendiğinde en yüksek kodlamanın engelli kodunda olduğu, onu yoksul, çocuk ve kadın kodlarının takip ettiği görülmektedir.

Büyükşehir belediyelerin stratejik planlarında dezavantajlı grupların durumuna ilişkin bir değerlendirme yapıldığında kod olarak belirlenen dezavantajlı gruplara yönelik ifadelere yer verdiği

görülmektedir. Diğer bir perspektiften dezavantajlı ifadesi tüm dezavantajlı gruplar yerine de kullanılabildiği için belediyenin dezavantajlı gruplara yönelik olarak kapsamlı politika ve stratejiler geliştirdiği ifade edilebilir. En yüksek kodlamanın Ankara Büyükşehir Belediyesi stratejik planında yapıldığı, onu sırasıyla Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin takip ettiği değerlendirilmektedir. Bu kodlama sonucu oluşan tablo değerlendirildiğinde büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara stratejik planlarında geniş kapsamlı olarak yer verildiği ancak bu ifadelerin stratejik planların hangi bölümlerinde yoğunlaştığı da önem arz etmektedir. Bu doğrultuda İzmir, İstanbul, Gaziantep ve Ankara Büyükşehir Belediyelerinin stratejik planlarında dezavantajlı grupların hangi bölümlerde işlendiği aşağıda yer alan şekilde gösterilmektedir.

Şekil 2: Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Plan Bölümlerinde Dezavantajlı Gruplar

Kod Sistemi	İzmir BŞB	İstanbul BŞB	Gaziantep BŞB	Ankara BŞB	TOPLAM
Stratejik Amaç					4
Stratejik Hedef					13
Durum Analizi					7
PESTLE Analizi					9
Fırsat					5
Tehdit					17
Tespit					14
Ne yapmalı					21
GZFT Analizi					3
Güçlü Yönler					14
Zayıf Yönler					2
Fırsatlar					4
Tehditler					4
Hedef Kartı					0
Performans Göstergesi					67
İhtiyaç					9
Tespit					6
Risk					4
Faaliyet ve Proje					14
Faaliyet Alanı ve Hizmet Belirlenmesi					17
Mevzuat ve Üst Politika Belgeleri Analizi					35
TOPLAM	63	57	65	84	269

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda Analytic Pro kullanılarak oluşturulmuştur.

Stratejik planlar, Kamu İdareleri İçin Stratejik Planlama Kılavuzu'nda belirlendiği üzere çeşitli bölümlerden oluşmaktadır. Bu bölümler incelenen konunun politika ve strateji bağlamında ele alınması hususunda önem düzeyini de temsil ettiği kabulüyle analizler gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda stratejik amaçlara ilişkin değerlendirme yapıldığında İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediyelerinin stratejik amaçlarında dezavantajlı gruplara yer verdiği; İzmir ve Gaziantep Büyükşehir Belediyelerinin ise yer vermediği görülmektedir. Dört belediyenin de stratejik hedeflerinde dezavantajlı gruplara yer verilmiştir. Durum analizi bölümünde ise İstanbul Büyükşehir Belediyesinin stratejik planında kodlanmadığı ifade edilebilir. Bu bölüme ilişkin değerlendirme yapıldığında büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara ilişkin stratejiler geliştirdiği vurgulanmalıdır.

PESTLE (politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, yasal ve çevresel) analizi bağlamında incelendiğinde dört büyükşehir belediyesinde de kodlama yapıldığı, tehdit ve ne yapmalı kısımlarının ön planda olduğu görülmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planının PESTLE analizi bölümünde göçmen kodunun ön planda olduğu ifade edilebilir. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde ise PESTLE bölümünde göçmen, yaşlı, engelli ve çocuk gruplarının ele alındığı tespit edilmiştir. Gaziantep Büyükşehir Belediyesinde ise göçmen, engelli ve kadın gruplarının ön planda olduğu değerlendirilmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde ise göçmen ve çocuk başta olmak üzere diğer dezavantajlı gruplara ilişkin ifadelerin yer aldığı görülmektedir. GZFT (güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar, tehditler) Analizi bölümünde de dört büyükşehir belediyesinin de dezavantajlı gruplara yer verdiği ifade edilmelidir. Hedef kartı bölümü özelinde bir değerlendirme yapıldığında ise büyükşehir belediyelerinin performans göstergesi bağlamında dezavantajlı gruplara ilişkin ifadelere yer verdiği görülmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planında en yüksek kodlamanın yapıldığı görülmektedir. Önceki analize benzer olarak Ankara Büyükşehir Belediyesini sırasıyla Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin takip ettiği değerlendirilmektedir. Özellikle stratejik amaç ve hedefler stratejik planların temel dinamiği olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda büyükşehir belediyeleri, dezavantajlı gruplara yönelik stratejiler geliştirme hususunda stratejik amaç ve hedeflerde kapsamlı bir yaklaşım

sunmalıdır. Aşağıda yer alan şekilde ise büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirdikleri sosyal politika alanları ve planladıkları faaliyetler gösterilmektedir.

Şekil 3: Büyükşehir Belediyelerinin Stratejik Planlarında Sosyal Politika Alanları

Kod Sistemi	İzmir BŞB	İstanbul BŞB	Gaziantep BŞB	Ankara BŞB	TOPLAM
Eğitim	■	■	■	■	26
Sağlık	■	■	■	■	6
Entegrasyon	■	■	■	■	15
Aktif Yaşlılık	■	■	■	■	8
Sosyal Hizmet	■	■	■	■	72
Kentsel Donatıların Düzenlenmesi	■	■	■	■	8
İstihdam	■	■	■	■	31
Katılım	■	■	■	■	8
Σ TOPLAM	33	38	43	60	174

Kaynak: Yazar tarafından Maxqda Analytic Pro kullanılarak oluşturulmuştur.

Yer verilen şekilde büyükşehir belediyelerin dezavantajlı gruplar için geliştirmiş oldukları politika, strateji veya sunmayı planladıkları hizmetler bağlamında hangi alanın ön plana çıktığı gösterilmektedir. Bu bağlamda eğitim, sağlık, istihdam, sosyal hizmet gibi temel sosyal politika kapsamında yer alan faaliyet alanlarının yanı sıra özellikle yaşlıların hayatını aktif bir şekilde sürdürmelerine katkı sunan faaliyetler aktif yaşlılık koduyla kodlanmış; başta göçmenler olmak üzere diğer dezavantajlı grupların kentin sunmuş oldukları imkanlardan daha etkin bir şekilde yararlanmalarına katkı sunan faaliyetler entegrasyon koduyla kodlanmış; özellikle engellilerin kent içerisinde hareket kabiliyetlerini artırmaya yönelik katkı sunan faaliyetler kentsel donatıların düzenlenmesi olarak kodlanmış; son olarak kentteki karar alma sistemlerine katılımı destekleyen faaliyetlerde katılım koduyla kodlanmıştır. Toplam 174 kodlamanın yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda tüm belediyelerde sosyal hizmet kodunun en çok kodlandığı değerlendirilmektedir. Büyükşehir belediyeleri tarafından sunulan hizmetler eğitimden istihdama farklı alanlarda gerçekleşmektedir. Stratejik planların birçok bölümünde ele alınan dezavantajlı gruplar ve bu gruplara yönelik olarak kullanılan ifadeler bu ifadeyi desteklemektedir.

Analizler sonucunda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin 2020-2024 stratejik planında dezavantajlı gruplara en kapsamlı şekilde yer verdiği ifade edilmelidir. Bu bağlamda Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin en yüksek kodlamayla diğer belediyelere nazaran dezavantajlı grupları daha geniş bir

perspektifle ele aldığı değerlendirilebilir. Gaziantep, İstanbul ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri'nin stratejik planlarında ise dezavantajlı gruplara yönelik olarak farklı sosyal politika alanlarında önemli ifadeler yer verdiği gözlemlenmektedir. Stratejik planların stratejik amaç ve hedefler, durum analizi, PESTLE ve GZFT gibi bölümlerinde dezavantajlı gruplara yönelik vurguların içeriği, bu politikaların kapsamı ve uygulanabilirliği hakkında ipuçları sunmaktadır.

SONUÇ

Dezavantajlı gruplar, farklı özelliklerinden dolayı toplumsal hayata katılımında zorluklar yaşayan, sağlık ve eğitim başta olmak üzere temel hizmetlere erişimde engellerle karşılaşan grupları ifade etmektedir. Nitekim çalışma bağlamında kadın, yaşlı, engelli, çocuk, göçmen olmak toplumsal grupların dezavantajlı gruplar olduğu vurgulanmış; araştırma bölümünde stratejik planlardan yola çıkarak kapsayıcı bir ifade olan dezavantajlı ve ekonomik durum bağlamından hareketle tanımlanan yoksulda eklenmiştir. Sosyal politika ise toplumun bir parçası olan dezavantajlı grupların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal adaletin sağlanması için kamu kurum ve kuruluşları tarafından sunulan hizmetlerin bütünüdür. Belediyeler sosyal politikalarla dezavantajlı grupların kent hayatına entegrasyonunu sağlamaya katkı sunmaktadır. Bu bağlamda dezavantajlı grupların sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda hayata aktif katılımı kentsel hayata entegrasyon bağlamında önem arz etmektedir.

Belediyeler, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu kapsamında dezavantajlı gruplara yönelik politika geliştirme, hizmet sunma yetki ve sorumluluğuna sahiptir. Nitekim 5393 sayılı Kanun'un 13. Ve 14. Maddeleri bu bağlamda açık bir yasal altyapı sunmaktadır. Belediyeler eğitimden sağlığa, istihdamdan sosyal hizmetlere kadar çok çeşitli alanlarda politika ve strateji geliştirebilir, diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği yürütebilir.

Araştırma kapsamında İzmir, İstanbul, Ankara ve Gaziantep Büyükşehir Belediyelerinin 2020-2024 yılı stratejik planları incelenmiştir. Bu planlarda dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirilmiş olan ifadeler ele alınarak dezavantajlı grupların stratejik planın hangi bölümünde işlendiği ve hangi sosyal politika alanları bağlamında ele alındığı değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ise Maxqda Analytic Pro yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerle yönelik genel bir değerlendirme yapıldığında büyükşehir belediyelerinin farklı sosyal politika alanlarında, farklı dezavantajlı gruplara ihtiyaca yönelik olarak çeşitli faaliyetler öngördüğü ifade edilebilir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 yılı stratejik planı incelendiğinde, planda dezavantajlı gruplardan en çok engellilerin yer bulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik amaç ve hedeflerde dezavantajlı gruplara yer vermesi, politika ve strateji geliştirme bağlamında bu gruplara önem verdiğini göstermektedir. Ayrıca Ankara Büyükşehir Belediyesi'nin stratejik planında sosyal hizmet başta olmak üzere eğitim, istihdam, katılım ve kentsel donatılar başta olmak üzere birçok farklı alana vurgu yaptığı değerlendirilmektedir.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, 2020-2024 yılı stratejik planı incelendiğinde, dezavantajlı gruplardan engelliler en çok olmak üzere kadın ve çocukların ön planda olduğu görülmektedir. Stratejik amaçlarda yer verilmese de stratejik hedefler olmak üzere planın diğer bölümlerinde dezavantajlı grupların ifade edildiği gözlemlenmektedir. Sosyal hizmet başta olmak üzere eğitim ve istihdam alanında politika ve stratejiler geliştirdiği de değerlendirilmektedir. Bununla beraber kentsel donatıların düzenlenmesi bağlamında herhangi bir ifadenin tespit edilemediği de ifade edilebilir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 stratejik planı incelendiğinde ise en çok çocuklar olmak üzere engelli ve göçmenlerin ele alındığı görülmektedir. Stratejik amaçlarda dezavantajlı gruplara yönelik ifadeler tespit edilemese de stratejik hedeflerde ve planın diğer bölümlerinde dezavantajlı gruplara yönelik ifadelerin olduğu görülmektedir. Başta sosyal hizmet, eğitim ve entegrasyon alanlarında politika ve stratejiler geliştirdiği değerlendirilmektedir.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 stratejik planı incelendiğinde engelli, yaşlı ve kadınların planda görece yoğun olarak işlendiği görülmektedir. Stratejik amaç ve hedefler başta olmak üzere plan boyunca dezavantajlı gruplara ilişkin ifadelerin olduğu görülmektedir. Sosyal hizmet, entegrasyon ve istihdamın yanı sıra diğer alanlarda da önemli politika ve stratejiler geliştirdiği vurgulanabilir.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda belediyelerin stratejik planlarında dezavantajlı grupların kapsamlı bir şekilde ele alındığı ifade edilmelidir. Bu bağlamda geliştirilmesi gereken yönlerin olduğu da vurgulanmalıdır. Öncelikli olarak bu incelenen belediyeler büyükşehir belediyesi oldukları için dezavantajlı gruplar için geliştirmiş oldukları politika ve stratejiler bağlamında başta ilçe belediyeleri olmak üzere diğer kurum ve kuruluşlarla iş birliği konusunda eksikliklerin olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle eğitim, istihdam, sağlık gibi stratejik alanlarda daha fazla iş birliği ve koordinasyon sağlanması gerektiği ifade edilebilir. Başarılı sosyal politika uygulamalarının diğer

belediyelerle paylaşımının sağlanması, koordinasyon mekanizmalarının güçlendirilmesinde etkili olabilmektedir.

Büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara yönelik olarak geliştirmiş oldukları politika ve stratejilerin veriye dayalı olarak şekillenmesi önem arz etmektedir. Bunun yanı sıra tüm toplumsal gruplara ek olarak dezavantajlı gruplar için de katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi gereklilik arz etmektedir. Bu bağlamda dezavantajlı grupların kentsel karar alma süreçlerine aktif katılımlarının sağlanması, kent konseylerine ek olarak farklı mekanizmaların geliştirilmesi, bu grupların kent hayatına entegrasyonuna faydalı olacaktır. Genel bir değerlendirmeye büyükşehir belediyelerinin dezavantajlı gruplara yönelik sosyal politika ve stratejilerin geliştirdikleri görülmektedir. Bu politikalar daha kapsayıcı hale getirilebilir.

KAYNAKÇA

- Allard, Scott W. 2009. Out of reach: Place, poverty, and the new American welfare state. New Haven, CT Yale University Press.
- Allard, S. W. & Small, M. L. (2013). Reconsidering the Urban Disadvantaged: The Role of Systems, Institutions, and Organizations. *Annals*, 647, 6-20.
- Ankara Büyükşehir Belediyesi, (2020). 2020-2024 yılı Stratejik Planı.
<https://www.ankara.bel.tr/dokumanlar/saydamlik-ve-hesapverilebilirlik/stratejik-yonetim-araclari/stratejik-planlar>
- Apalı, Y. (2019). İnanç Bağlamında Dezavantajlı Gruplar. Edit: Dericioğulları Ergun A., Namal K.M., Koçancı M., Kırmızı Yayınları, 373-354.
- Arıcı, E. (2019). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Sosyal Politika Uygulamalarının Yerel Düzeyde Bir Örneği Olarak: Kütahya Belediyesi. *Dumlupınar Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3, 40-48.
- Athanassiou, S. (1974). Urbanization And Industrial Development in Latin American Countries. Celada.
- Batal, S. & Koç, B. (2022). Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Gruplar İçin Geliştirilen Sosyal Politikalar: Üsküdar Belediyesi Örneği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3), 1398-1411.
- Baydoğan, H. (2012). Dezavantajlı Gruplara Yönelik Aktif İstihdam Politikalarının Etkinliği, (Yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi.
- Berkün, S. (2017). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 9(2), 582-598.
- Bowen, G. A. 2009. Document Analysis as a Qualitative Research Method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Es, M. & Menteşe, B. (2018). Yerel Yönetimlerde Dezavantajlı Gruplara Yönelik Uygulanan Sosyal Politikalar: Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi Örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 7(19), 525-551.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Princeton University Press.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, (2020). 2020-2024 yılı Stratejik Planı.

<https://www.gaziantep.bel.tr/uploads/2020/07/2020-2024-stratejik-plan.pdf>

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, (2020). 2020-2024 yılı Stratejik Planı. <http://www.sp.gov.tr/tr/stratejik-plan/s/2271/Istanbul+Buyuksehir+Belediyesi+2020-2024>

İzmir Büyükşehir Belediyesi, (2020). 2020-2024 yılı Stratejik Planı.

https://www.izmir.bel.tr/CKYuklenen/Dokumanlar_2020/Stratejik%20Plan2024.pdf.

Kalkan, A., Çetinkaya-Bozkurt, Ö., Öztıp, S. & Şişeci-Çeşmeli, M. (2015). Strategic Management Approach in The Metropolities in Turkey: An Analysis on The Statements of Mission, Vision and Core Values. *Journal of Global Strategic Management*, 9(1), 65-74.

Kent, B., Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması Hakkında Kanunun Değerlendirilmesi, *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1-2), 31-49.

Mayer, S. E. (2003). What is a “Disadvantaged Group?”. Effective Communities Project.

Morgan, H. 2022. Conducting a Qualitative Document Analysis. *The Qualitative Report*, 27(1), 64-77.

Öztıp, S. & Namlı, Z. (2024). Türk Kamu Yönetiminde Stratejik Yönetim Anlayışının Gelişimi: Stratejik Planlama Kılavuzları Üzerinden İnceleme. *Ekonomi İşletme Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(1), 47-64.

Park, R. E., & Burgess, E. W. (2016). Şehir: Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler. Heretik Yayınları.

Pektaş, E.K. (2010). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları ve Temel Sorunlar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 5(1), 5-23.

Sumbaş, A. & Ömürgönülşen, U. (2018). Etkin Bir Yerel Paydaş Olma Yolunda Kadın Meclislerinin Karşılaştığı Sorunlar Üzerine Bir Değerlendirme: Ankara Kadın Meclisleri Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 32(1), 65-81.

Şahinoğlu, İ. (2017). Yerel Sosyal Politika Uygulamalarında Türkiye Deneyimi:Sosyal Belediyecilik Anlayışı. *Marmara Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11, 37-67.

UNESCO, (2021). Disadvantaged Populations. <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/disadvantaged-populations>.

UNICEF, (2022). The Child Guarantee: Breaking the Cycle of Disadvantage.

<https://www.unicef.org/eca/reports/child-guarantee-breaking-cycle-disadvantage>.

UN-Habitat, (2020). World Cities Report 2020 The Value of Sustainable Urbanization.

https://unhabitat.org/sites/default/files/2020/10/wcr_2020_report.pdf.

Wei, J. & Liu, S. (2024). Welfare Reform and Social Integration: Analysis of the Impact of Policy Adjustments on the Integration of Vulnerable Groups into Society and the Promotion of Social Cohesion. *Lecture Notes in Education Psychology and Public Media*, 46(1), 48-53.

Wilson, W. J. 2012. The truly disadvantaged: The inner city, the underclass, and public policy. Chicago, IL: University of Chicago Press.

5393 Sayılı Belediye Kanunu, Resmi Gazete, Tarih: 13.7.2005, Sayı: 25874.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Resmi Gazete, Tarih: 23.7.2004, Sayı: 25531.